

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJOS
KAUNO FAKULTETAS
ARCHITEKTŪROS KATEDRA

Lilijos Kunstaitės

**DVARVIETĖS PRITAIKYMAS VISUOMENĖS POREIKIAMS:
ANTANAVO DVARO ATVEJO ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis teorinis darbas

Architektūros studijų programa, valstybinis kodas 621K10003

Magistrantas (-ė): *Lilija Kunstaitė*

.....
(parašas)

.....
(data)

Darbo vadovas(-ė): *doc. dr. Vaida Ščiglienė*

.....
(parašas)

.....
(data)

Tvirtinu, katedros vedėjas(-a): *doc. Edmundas Jackus*

.....
(parašas)

.....
(data)

Kaunas, 2016

AUTENTIŠKUMO DEKLARACIJA

Aš, Lilija Kunstaitė, kandidatas (-ė) VDA Architektūros katedros magistro laipsniui gauti, patvirtinu, kad šis baigiamasis darbas paremtas mano paties (-čios) tyrimais ir jame naudotasi tik tokia papildoma informacija, kuri nurodyta nuorodose, paaiškinimuose, šaltinių, literatūros bei lentelių ir paveikslų sąrašuose.

Patvirtinu, kad baigiamajame darbe nėra naudojamosi kitų darbais to nenurodant ir nė viena baigiamojo darbo dalis nepažeidžia jokių asmens ar institucijos autorinių teisių. Taip pat nė viena baigiamojo darbo dalis nebuvo pateikta jokiai kitai aukštojo mokslo institucijai, kaip akademinis atsiskaitymas ar siekiant gauti mokslo laipsnį.

Lilija Kunstaitė

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS.....	5
1. PAVELDAS KAIP DABARTIES IR ATEITIES IŠTEKLIUS.....	9
1.1. Idėjos „paveldas kaip išteklius“ ištakos	9
1.2. Paveldo išsaugojimo ir integravimo į visuomenės gyvenimą idėjos.....	12
1.3. Lietuvos valstybės požiūris į kultūros paveldo objektus, jų išsaugojimą ir panaudojimą.....	17
1.3.1. Lietuvos dvarų vieta Lietuvos paveldo politikoje	19
1.3.2. Dvarvietės funkcijų kaita	23
2. DVARŲ ATGAIVINIMO MODELIAI LIETUVOJE	28
2.1. Dvarų panauda XXI a.	28
2.2. Dvarvietės pritaikymo pavyzdžių analizė	32
2.3. Architektūriniai sprendimai, jų ypatumai.....	37
3. TYRIMAS: ANTANAVO DVARO ATVEJO ANALIZĖ IR DVARVIETĖS PRITAIKYMO PASIŪLYMAI.....	43
3.1. Dvaro šaltinių ir vietos analizė.....	43
3.2. Antanavo bendruomenės poreikių tyrimas.....	48
3.3. Paveldo gaivinimu suinteresuotų šalių tyrimas	51
3.4. Antanavo pritaikymo galimybės ir pasiūlymai	54
IŠVADOS	58
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS	63
PRIEDAI.....	66
1. PRIEDAS.IKONAGRINĖ MEDŽIAGA IR NATŪRINIAI TYRIMAI	67
2. PRIEDAS.SOCIALINIS TYRIMAS. ANTANAVO DVARO PRITAIKYMO GALIMYBĖS ..	70
3. PRIEDAS.SOCIALINIS TYRIMAS. ARCHITEKTO POŽIŪRIS Į ARCHITEKTŪROS PAVELDO OBJEKTĄ	79
4. PRIEDAS.STENOGRAMA INTERVIU SU ARCHITEKTE/NKPA SPECIALISTE LORETA JANUŠAITIENE.....	84
5. PRIEDAS.ISTORINIS– POLITINIS KONTEKTAS.....	89
6. PRIEDAS. ANTANAVO BERDUOMENĖS TEIKIAMOS PASLAUGOS IR VEIKLA	91
7. PRIEDAS. PROJEKTUOJAMOS SITUACIJOS SCHEMA	93

SANTRAUKA

Pastaruosius dešimt metų itin susidomėta nekilnojamo kultūros paveldo išsaugojimu, jo gaivinimu, įveiklinimu ir pritaikymu šiandienos poreikiams. Valstybei rūpi nykstantis paveldas, taip pat apie jo išsaugojimą pradėjo aktyviai kalbėti tyrėjai ir visuomenės atstovai, bendruomenės. Su didžiausiomis architektūros paveldo išsaugojimo problemomis susiduria dvarų savininkai. Norint suprasti problemas, kurias turi spręsti nekilnojamo turto valdytojai, susipažįstama su dvarų raida, Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos įstatymais ir pritaikymo galimybėmis.

Paveldo išsaugojimo ir integravimo į visuomenės gyvenimą idėjos aktualios. Todėl nagrinėjant dvarų pritaikymo galimybes yra apžvelgiami pagrindiniai paveldo apsaugos reglamentai, kurie nusako pagrindinius reikalavimus paveldo objektų apsaugai ir pritaikymui. Tiriamajame darbe nagrinėjama paveldo, kaip išteklių raida. Dvaras – praeities išteklius, o tinkamai pritaikius – tai dabarties ir ateities išteklius, galintis sustiprinti socialinę sanglaudą, bendros atsakomybės už vietovės, kuriose gyvena žmonės, jausmą. Todėl pirmojoje tiriamojo darbo dalyje yra nagrinėjamos dvarų integravimo į visuomenės gyvenimą idėjos ir galimybės.

Antrojoje tiriamojo darbo dalyje, analizuojami galimi paveldo pritaikymo modeliai ir apžvelgiama dvarų pritaikymo praktika. Apžvelgiami dažniausi Lietuvos dvarų pritaikymo modeliai. Aptariami jų privalumai ir trūkumai, finansavimo galimybės. Pastaruoju metu pastebimas didelis susidomėjimas dvarų pritaikymo galimybėmis. Tai rodo per pastaruosius dešimt metų restauruoti dvarai ir jų kompleksai. Darbe pristatomi sėkmingi dvarų restauracijos ir pritaikymo atvejai.

Trečiojoje tiriamojo darbo dalyje analizuojamas pasirinktas atvejis – tai buvusio Antanavo dvaro kompleksas. Šis objektas stipriai sunykęs: daugiausiai vertingųjų savybių turintys objektai yra koplyčia ir dvaro parkas. Dvaro rūmai perstatyti, teritorijoje pastatyta buvusi „Stumbro“ gamykla. Tiriamajame darbe atliekama konteksto analizė, susipažįstama su aktyvios bendruomenės poreikiais ir problemomis. Atliekamas socialinis tyrimas, siekiant išsiaiškinti bendruomenės požiūrį į buvusio Antanavo dvaro komplekso pritaikymo galimybes. Taip pat tiriama, su kokiomis problemomis susiduria kaimo gyventojai. Atlikus analizę ir tyrimą pasiūlomas dvaro pritaikymo modelis labiausiai atitinkantis bendruomenės poreikius.

SUMMARY

For the last ten years there has been a great interest in immovable cultural heritage, its protection, revival, preservation, and adjustment for nowadays needs. The country is concerned with the decrease of cultural heritage, and, therefore, researchers, representatives of society, and communities actively speak about its protection. Owners of manors encounter the biggest problems that are related to the protection of architectural heritage. The familiarization with the development of manors, law on protection of immovable cultural heritage in the Republic of Lithuania, and the potential for adjustment are presented in order to understand and solve these problems.

Ideas that are associated with preservation of heritage and integration in society life are relevant. For this reason, the main regulations of protection of cultural heritage which present the main requirements for the protection of heritage objects and adjustment are described. This research paper analyses the heritage as a resource development. A manor is a resource of the past, and its suitable adjustment is the resource of the present and past that can strengthen social cohesion and feeling of shared responsibilities for places where people live. The first part of the paper examines ideas and possibilities that are related to manor integration in society life.

The second part of the paper studies the possible models of heritage adjustment and presents the practice of manors adjustment. The most common models of manors in Lithuania are described and their advantages, drawbacks and funding possibilities are presented. It is noticed that during the last time there has been a big interest in possibilities for manor adjustment. That shows the fact that during the last ten years manors and their facilities have been restored. The paper presents the cases of successfully restored manors and their adjustment.

The third part of the paper analyses the chosen case that is the former Antanavas manor facility. This object is in a very bad condition; objects that have the most value are the chapel and the manor park. Manor is rebuilt and the former “Stumbras” factory is built in the territory. The research paper examines contextual analysis and presents active society needs and problems. The social study is carried out in order to know community’s attitude to the adjustment of the former Antanavas manor facility. Moreover, the paper examines the problems that are encountered by people who live in this countryside. The model of manor adjustment that is suitable for community needs is suggested after the research is carried out.

IVADAS

Problematika, temos aktualumas.

Šiandien, XXI amžiuje, dvarvietės yra praradusios savo pirminę funkciją, tačiau paveldas bei saugojimas yra itin svarbūs. Istorinis dvaras buvo pagrindinė ir svarbiausia Lietuvai būdinga teritorinė ir erdvinė struktūra. Kelis amžius atskirų dvarų ir jų ansamblių visuma sudarė savitą valstybės struktūrą, kuri pasižymėjo ilgaamžiškumu, lankstumu, gebėjimu prisitaikyti prie pasikeitusių socialinių, politinių aplinkybių bei kultūrinių ir teisinių realių. Taip pat dvaras buvo vienas svarbiausių kultūros ir švietimo centrų. Gaila, jog šiandien daugelis dvarviečių vis dar sunaikinta ir apleista, bet tai svarbi istorijos dalis, turinti dvasinę bei kultūrinę vertę. Vertinant gyvenviečių urbanistinę struktūrą, dvarų kompleksai dažniausiai yra didžiausi gyvenvietės objektai. Pastatų būklė daro įtaką ekonomikai, kultūrinei bei architektūrinei raidai. Todėl dvarviečių sutvarkymo bei pritaikymo visuomenės poreikiams planai bei projektai šiandien svarbūs ir aktualūs. Šiame darbe bus nagrinėjamos paveldo pritaikymo ir išsaugojimo galimybės, dvarų, kaip ateities kultūrinių bei dvasinių išteklių, koncepcija.

Apie naujas paveldo išsaugojimo galimybes pradėta kalbėti po 2005 metų, kai buvo pasirašyta Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija¹. Iki to laiko galiojo ir kiti svarbūs su kultūros paveldo apsauga susiję dokumentai. Tačiau Faro konvencija yra pirmoji, kurioje iškeliama paveldo, kaip išteklių, koncepcija. Lietuvoje ši konvencija nėra ratifikuota, tačiau kiti teisės reglamentai paveldą apibrėžia kaip iš kartos į kartą perduodamas vertybes. Dvarų paveldas yra išskirtinis architektūrinis požiūriu. Tai bene vienintelė privačių pastatų grupė, kur galima aptikti tam laikotarpiui būdingus Vakarų Europos rūmų architektūrinius ir stilistinius bruožus, adaptuotus mūsų kultūrai ar klimatui.

Nepaisant to, didžioji dalis dvarų sparčiai nyksta. Lietuvos Respublikos valstybinė paveldosaugos komisija teigia, kad viena pagrindinių priežasčių yra iš „esmės pasikeitus ekonominėms, politinėms sąlygoms ir socialiniams santykiams, dvarų kultūros paveldo išsaugojimo, jo išlikimo bei integravimo į visuomenės gyvenimą problemos iki pastarųjų metų nebuvo iš esmės sprendžiamos(...)“². Darbe keliamas klausimas: kokios politikos laikosi valstybė saugojant kultūros paveldą - dvarvietes?

¹ *Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija (Faro konvencija)* – tarptautinis susitarimas dėl paveldo apsaugos pasirašytas 2005 m. Faro mieste, Pancūzijoje.

² Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos, Vilnius, 2002, 5.3.1.skyrius <https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.752A1CB6A22F> [žiūrėta 2016-02-18]

Pažymoje „Dėl valstybinės dvarų paveldo išsaugojimo programos vykdymo“ teigiama, kad „išlikęs dvarų paveldas iki šiol daro įtaką Lietuvos kraštotvarkos procesams. Išlikę valatkinio kaimo struktūros ir elementai gerina ir palaiko kultūrinio Lietuvos kraštovaizdžio kokybę ir suteikia jam savitumo“³. Dažniausiai buvusio dvaro kompleksas yra dominuojantis objektas urbanistinėje gyvenvietės struktūroje, todėl ypač svarbi pastatų fasadų būklė. Šiandien dvarvietė, praradusi pirminę architektūrinę išraišką ir funkciją, daro didelę įtaką šalia esančiai gyvenvietei. Nuo dvarvietės būklės priklauso gyvenvietės populiarumas. Taigi tinkamai prižiūrimi objektai daro įtaką gyvenvietės ekonomikai ir kultūriniai raidai. Todėl 2004-2005 metais, suaktyvėjus dvarų restauravimo ir pritaikymo darbams, pradėta kalbėti, jog dvaras yra praeities ir dabarties išteklius, gerinantis apylinkių ekonominių, politinių bei socialinių gyvenimą. Tad šiame darbe taip pat keliamas klausimas: kokią funkciją atlieka dvaras XXI amžiuje?

Situacijos analizei darbe pasirinktas Antanavo dvaras, įkurtas XIX amžiuje pietvakarinėje Kazlų Rūdos savivaldybės dalyje. Šiose apylinkėse nėra daugiau išlikusių dvarviečių, tačiau vienintelis Antanavo dvaras iš esmės rekonstruotas ir visiškai praradęs pirminę išvaizdą. Didelę įtaką dabartinei sodybos situacijai turi sovietmečiu (XX amžiuje) pastatyta spirito gamykla bei kiti nauji statiniai, tokie kaip parduotuvė ar ūkinis pastatas.

Pagrindiniuose rūmuose 1945 metais buvo įkurta biblioteka, 1946 metais iš Gaisrių kaimo atkelta pradžios mokykla, nuo 1950 metų - Gaisrių septynmetė, nuo 1962 metų - Antanavo aštuonmetė, devynmetė, o nuo 1993 metų - pagrindinė mokykla. Šiuo metu dvaro rūmuose įsikūręs Antanavo medicinos punktas ir kultūros namai. Parkas priklauso Antanavo spirito gamyklai. Taigi šio objekto regeneracija yra svarbi, nes socialiniu požiūriu tai vienas pagrindinių gyvenvietės objektų. Tinkamai pritaikius objektą visuomenės poreikiams (naudojantis modernios architektūros išraiškos priemonėmis, derančiomis su pastatais, turinčiais vertingųjų detalių) Antanavo gyvenvietė taptų turistų traukos centru.

Temos naujumas: Šiame darbe išnagrinėta paveldo, kaip išteklių, koncepcijos raida ir teorija leido identifikuoti šiuo metu Lietuvoje vykstančius pokyčius paveldo apsaugos sistemoje. Analizuoti pavyzdžiai leido išskirti pagrindines problemas taikant paveldo, kaip išteklių, koncepcijos principus. Atlikta dvarų pritaikymo modelių analizė padėjo identifikuoti paveldo išsaugojimo galimybes. Gauti rezultatai parodo, kokia yra reali dvarų panaudos situacija, remiantis ne tik teorine medžiaga. Antanavo dvaro atnaujinimui buvo pasiūlytas naujas pritaikymo modelis, padėsiantis sėkmingai atgaivinti objektą.

³ Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos, Vilnius, 2002, 3.3.2.skyrius
<https://www.etar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.752A1CB6A22F> [žiūrėta 2015-01-13]

Tyrimo objektas: Dvarvietės architektūros paveldo atgaivinimas ir pritaikymas visuomenės poreikiams, išlaikant vertingąsias savybes ir naudojant modernios architektūros elementus.

Tyrimo motyvas: Noras ne tik susipažinti dvarų kultūra, bet ir prisidėti prie dvarviečių išlaikymo ateities kartoms idėjų. Siekis susipažinti ir išanalizuoti paveldo pritaikymo visuomenės poreikiams modelius. Taip pat tai galimybės išanalizuoti bei susipažinti su naujosiomis architektūros tendencijomis Lietuvoje dirbant su paveldo objektais.

Hipotezė: Bus sukurtas idėjiškai įdomus ir racionalus dvarvietės regeneracijos modelis, užtikrinantis ne tik modernios visuomenės poreikius, bet ir padidinantis apylinkės ekonominį, socialinį, kultūrinį potencialą, pagerinantis bendruomenės gyvenimo kokybę, didinantis susidomėjimą kultūros paveldu ir įprasminantis paveldo, kaip dabarties ir ateities išteklius, koncepciją.

Tikslas: Ištirti dvarų saugojimo ir gaivinimo politiką Lietuvoje, identifikuoti funkcinio pritaikymo modelius, atskleisti dvarvietės, kaip išteklius, koncepciją ir pasiūlyti Antanavo dvarvietės regeneracijos būdus.

Uždaviniai:

- Ištirti paveldo/dvaro kaip dabarties ir ateities išteklius koncepciją;
- Ištirti teisinių reglamentų ir dvarų pritaikymo bei atkūrimo Lietuvoje politiką;
- Išanalizuoti dvarų taikymo visuomenės poreikiams modelius;
- Pasiūlyti galimus regeneracijos būdus.

Tyrimo metodai: Teisinių dokumentų, reglamentų ir mokslinės literatūros analizės metodas, lyginimo metodas, socialinio tyrimo metodas.

Darbo struktūra: Darbą sudaro santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis), įvadas, trys dėstymo dalys, išvados bei literatūros sąrašas.

Pirmajame skyriuje aptariamos paveldo, kaip išteklius, ištakos, paveldo išsaugojimo ir integravimo į visuomenės gyvenimą idėjos. Tiriamas valstybės požiūris į kultūros paveldo objektą, jų išsaugojimą ir panaudojimą. Aptariama dvaro funkcijos, kaita bei Lietuvos dvarų vieta Lietuvos paveldo politikoje.

Antrajame skyriuje aptariamos dvarų atgaivinimo tendencijos ir galimi pritaikymo modeliai. Supažindinama su naujausiomis dvarų pritaikymo tendencijomis. Analizuojami skirtingi dvarų restauravimo ir pritaikymo skirtingoms funkcijoms atvejai. Taip pat aptariami dvarų pritaikymo architektūriniai sprendimai bei ypatumai.

Trečiajame skyriuje plėtojama Antanavo dvarvietės, kaip išteklius, koncepcija. Atliekamas dvaro šaltinių ir vietos analizė, bendruomenės poreikių tyrimas, suinteresuotų šalių analizė. Taip pat pateikiama dvaro pritaikymo visuomenės poreikiams koncepcija.

Išvadose apibendrinami tiriamojo darbo rezultatai bei įgytų žinių pritaikymas praktinėje dalyje.

Tyrimo ištekliai: Knygos, publikacijos straipsnių rinkiniuose, periodiniuose leidiniuose, šaltiniai, elektroniniai leidiniai, straipsniai, interviu medžiaga, socialiniai tyrimai.

Darbo apimtis: Darbą sudaro 68 puslapiai be priedų, 35 iliustracijos, 29 paveikslai, įskaitant ir lenteles, 25 diagramas, 45 literatūros šaltinių.

Praktinė ir mokslinės reikšmė: pasiūlomi nauji integravimo į visuomenės gyvenimą būdai. Sukuriamas ir pasiūlomas paveldo atgaivinimo rekomendacijos ir pritaikymo metodas nykstančioje Antanavo dvarvietėje.

1. PAVELDAS KAIP DABARTIES IR ATEITIES IŠTEKLIUS

1.1. Idėjos „paveldas kaip išteklius“ ištakos

Apie kultūros paveldo, kaip išteklių, koncepciją pradėta kalbėti po 2005 metų, kai buvo pasirašyta Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija. Iki to laiko buvo patvirtinti svarbūs, su kultūros paveldu susiję tarptautiniai susitarimai, tokie kaip Venecijos chartija ar Europos kultūros konvencija ir kiti. Šie aktai kalbėjo apie kultūros paveldo, kaip paminklo, išsaugojimą. Tiriamojo darbo atžvilgiu Faro konvencija svarbus tarptautinis dokumentas, įtvirtinantis aktualią paveldo, kaip išteklių, sampratą.

Pasirašius šį dokumentą pradėta daugiau kalbėti mokslo erdvėje apie visuomenės interesus paveldo procesuose ir „paveldo supratimu iš nespecialistų perspektyvos, socialiniu ir ekonominiu paveldo apsaugos aspektu“⁴. Faro konvencijoje teigiama, kad visuomenė privalo dalyvauti sprendžiant paveldo paminklo apsaugos klausimus. Taigi šis dokumentas apibrėžia:

- „su kultūros paveldu susijusios teisės yra neatskiriamos nuo teisės dalyvauti kultūriniame gyvenime, kaip apibrėžta Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje(...)“⁵;
- „individualią ir kolektyvinę atsakomybę ir kultūros paveldą(...)“⁶;
- „kultūros paveldo išsaugojimo ir jo tvaraus naudojimo tikslas yra žmonių vystymasis ir gyvenimo kokybė(...)“⁷;
- „įmtis reikiamų veiksmų, kad būtų taikomos šios Konvencijos nuostatos dėl:
 - kultūros paveldo vaidmens kuriant taikią ir demokratinę visuomenę, taip pat tvarios plėtros ir kultūrų įvairovės skatinimo procesuose;
 - didesnio visų susijusių viešųjų, institucinių ir privačių subjektų įgaliojimų susietumo“⁸.

Šis dokumentas rodo, kad požiūris orientuotas į visuomenę, keičia nelanksčią ir nuo šiuolaikinės visuomenės nutolusią kultūros paveldo apsaugos sistemą.

Valstybės, ratifikuodamos šį dokumentą, demonstruoja modernų požiūrį į kultūros paveldo apsaugą ir panaudojimą. Lietuvoje šis teisės aktas taip pat nėra ratifikuotas, bet apie jį

⁴ Viltė Janušauskaitė, „Lietuvos senamiesčių apsaugos projektai tarptautinių paveldosaugos tendencijų kontekste“ *in Acta Academiae Artium Vilnensis/77-78, 2015*

http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta%2077_78/Acta_77_78_net_05_V_Janusauskait.pdf [žiūrėta 2016-03-15]

⁵ Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija (Faro konvencija), 2005, 1 straipsnis <http://kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf><http://kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf> [žiūrėta 2016-03-17]

⁶*Ibid.*, 1 straipsnis.

⁷*Ibid.*, 1 straipsnis.

⁸*Ibid.*, 1 straipsnis.

kalba įvairūs mokslininkai: architektūrologas dr. Vaidas Petrulis⁹, kultūros istorikė prof. dr. Rasa Čepaitienė¹⁰, menotyrininkė ir kultūros paveldo tyrinėtoja doc.dr. Vaida Ščiglienė¹¹, architektė Viltė Janušauskaitė¹², kultūros istorikė dr. Indrė Gražulevičiūtė – Vileniškė¹³.

Mokslininkai teigia, kad Faro konvencija yra svarbus dokumentas, kuris aktualizuoja visuomenės, bendruomenės(ių) dalyvavimą paveldo procesuose. Iki šio akto įteisinimo buvo teigiama, kad kiekviena šalis privalo „rūpintis paminklų, pastatų grupių ir zonų apsauga pasitelkiant kiekvienai valstybei ar regionui būdingus metodus“¹⁴. 2005 m. pasirašytoje Faro Konvencijoje teigiama, kad „paveldas taip pat laikomas ištekliumi ir yra įvardytas kaip „kultūrinis kapitalas“¹⁵, „natūrali ir būtina tiek individo, tiek sociumo kasdienio gyvenimo sudedamoji dalis“¹⁶. Anot dr. V. Petrulio ir V. Migonytės, ši koncepcija mažai susijusi su paminklosaugine politika, kur paveldas yra istorija ir praeities menas. Tačiau tuo pačiu metu koncepcija - lūžio taškas, kai į paveldą žiūrimą ne tik kaip į paminklą. Remiantis autoriais, šio virsmo užuomazgas buvo galima matyti ir anksčiau - jau septintajame dešimtmetyje.

Nagrinęjant Faro konvenciją kalbama apie bendruomenės arba jos nario interesus. Vertinant objektą ne tik iš kultūros paveldo specialistų perspektyvos, bet ekonominiu ir socialiniu požiūriu, paveldo objektas „atveriamas“ visuomenei. Į bendruomenę orientuotas požiūris keičia nelanksčią ir nuo šiuolaikinės visuomenės nutolusią kultūros paveldo apsaugos sistemą. Pasak Viltės Janušauskaitės¹⁷, kitokį santykį tarp bendruomenės ir kultūros paveldo apsaugos specialistų rodo skirtingų autorių straipsniai ir siūlymai suteikti daugiau galios žmonėms saugant kultūros paveldo objektą. Anot jos, tai vienintelis būdas išsaugoti kolektyvinę atmintį¹⁸.

⁹ Doc. dr. Vaidas Petrulis – architektūrologas, Modernizmo ideologijos, architektūros ir politikos sąveikų, Kauno modernizmo paveldo tyrėjas.

¹⁰ Prof. dr. Rasa Čepaitienė – VU profesorė, kultūros istorikė.

¹¹ Doc. dr. Vaida Ščiglienė – dr. menotyrininkė, Vilniaus dailės akademijos Mokslo ir meno skyriaus vedėja

¹² Viltė Janušauskaitė – 2005 m. Vilniaus Gedimino technikos universitete baigė architektūros bakalauro, 2007 m. – architektūros magistro studijas. 2008 m. įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą, 2013 m. įgijo istorijos bakalauro laipsnį ir tęsia studijas doktorantūroje.

¹³ Dr. Indrė Gražulevičiūtė – Vileniškė – sociologė, KTU Architektūros ir kraštovarkos docentė.

¹⁴ Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija (Faro konvencija), 2005, 3 straipsnis <http://kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf><http://kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf> [žiūrėta 2016-03-17]

¹⁵ G. J. Ashworth, B. J. Graham, J. E. Tunbridge, „*Pluralising Pasts: Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*, London: Pluto Press“ (2007) p. 3.

¹⁶ Vaidas Petrulis ir Viltė Migonytė, „Kauno tarpukario (1918–1940) architektūros reikšmė ir galimybės vertinant šiuolaikinės paveldosaugos požiūriu“ in *Kauno istorijos metraštis*, 2012 Nr.2012/12 http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2012-ISSN_1822-2617.V_12.PG_191-202/DS.002.0.01.ARTIC

[žiūrėta 2016-05-20]

¹⁷ Viltė Janušauskaitė, „Lietuvos senamiesčių apsaugos projektai tarptautinių paveldosaugos tendencijų kontekste“ in *Acta Academiae Artium Vilnensis* / 77-78, 2015 http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta%2077_78/Acta_77_78_net_05_V_Janusauskait.pdf [žiūrėta 2016-05-20]

¹⁸ *Kolektyvinė atmintis* - grupinės komunikacijos palaikoma atmintis

Faro konvencijoje išskiriama paveldo bendruomenė– „žmonės, vertinantys specifinius kultūros paveldo, kurį jie nori viešosios veiklos kontekste išlaikyti ir perduoti ateities kartoms, aspektus.“¹⁹. Vietos gyventojai yra pagrindinė grupė, užtikrinanti kultūros paveldo objekto išsaugojimą ateičiai. Tai įrodo serbų, britų, suomių ir prancūzų mokslininkų atliktas tyrimas, kuriame kultūros paveldo vadybininkai analizavo kultūros paveldo veiklų plėtrą, grindžiamą Faro konvencijos pagrindais Prancūzijoje ir Balkanų šalyse. Išanalizavus gautus rezultatus nustatyta, kad „vietinės iniciatyvos bendradarbiaujant su vietos gyventojais per sociokultūrinės veiklas (at)gaivina vietinės reikšmės statinius.“²⁰. Tai rodo, kad vienas pagrindinių vietinės reikšmės paveldo objektų išsaugojimas tiesiogiai priklauso nuo bendruomenės supratimo apie objekto svarbą ir jo panaudojimą.

Nors Faro konvencija neratifikuota Lietuvoje, turime pavyzdžių, kaip sėkmingas objekto įpaveldinimas yra bendruomenės nuopelnas. Todėl vis daugiau mokslininkų teigia, kad Faro konvencija galėtų būti išeities taškas permąstant kultūros paveldo situaciją Lietuvoje. Pasak V. Ščiglienės, jau dabar „mintis, kad „paveldas – pamatas, ant kurio statoma šiuolaikinė kultūra“, figūruoja daugelyje Lietuvos paveldą reglamentuojančių dokumentų, tačiau realybėje to ypač trūksta“²¹. Tai puikiai iliustruoja susidariusi situacija Lietuvoje: maža dalis paveldo objektų, tokių kaip Gelgaudiškio²² ar Zyplių²³ dvarai, bendruomenės dėka yra pagrindas šiuolaikinei kultūrai vystytis.

Lietuvoje mokslininkai ne tik kalba apie Faro konvencijos ratifikavimo naudą, bet ir apie dokumento pritaikymo pavyzdžius. Vienas tokių pavyzdžių yra ypač aktualus analizuojant nagrinėjamą temą. I. Gražulevičiūtė – Vileniškė straipsnyje „Miesto įtakos zonoje esančios Linkuvos dvaro sodybos sociokultūrinio atgaivinimo galimybės“ išskiria bendruosius sodybos tvarkymo ir atgaivinimo principus:

- „daugiafunkciškumas (...)“²⁴
- „visuomeninis naudojimas (...)“²⁵

¹⁹ Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija (Faro konvencija), 2005, 2 straipsnis <http://kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf><http://kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf> [žiūrėta 2016-03-17]

²⁰ Vaida Ščiglienė, „Įpaveldinimo praktika Lietuvoje: ypatumai ir naujos galimybės“ in *Kultūros paminklai/20 (2016)*: p.11-12

²¹ *Ibid.*, p.11-12

²² *Gelgaudiškio dvaras* – Parko g. 5, Gelgaudiškis, Gelgausškio sen., Šakių raj., <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>, <http://www.gelgaudiskis.lt/istorija/gelgaudiskio-dvaras.html> [žiūrėta 2016-05-21]

²³ *Zyplių dvaras* - Beržų g. 3, Tubelių k., Lukšių sen., Šakių raj., <http://www.kpd.lt/zypliu-dvaras/> [žiūrėta 2016-05-21]

²⁴ Indrė Gražulevičiūtė – Vileniškė, „Miesto įtakos zonoje esančios Linkuvos dvaro sodybos sociokultūrinio atgaivinimo galimybės“ in *Lietuvos urbanistinis forumas 2010*, <http://dpakademija.lt/stor/uploads/2013/07/2010-UF-leidinys.pdf> [žiūrėta 2016-04-10]

²⁵ *Ibid.*

- „sodybos ir aplinkos ryšių palaikymas ir kūrimas.“²⁶
- „sodybos vientisumo atkūrimas ir integruotas sodybos savotišką savitumą tvarkymas (...)“²⁷
- „bioįvairovės ir istorinio apželdinimo apsauga (...)“²⁸

Igyvendinus dvaro pritaikymo koncepciją būtų labai naudingos Faro konvencijos nuostatos ir idėjos, nes būtų panaudoti kultūrinės aplinkos paveldo aspektai, „sustiprintų socialinę sanglaudą stiprindamos bendros atsakomybės už vietoves, kuriose gyvena žmonės, jausmą“²⁹ ir užtikrintų „kokybės siekimą šiuolaikiškai keičiant aplinką, kad nebūtų pakenkta kultūros vertybėms“³⁰.

Apžvelgus pagrindines Faro konvencijos nuostatas ir mokslininkų vertinimus, galima teigti, kad tai vienas pagrindinių dokumentų, formuojančių paveldo, kaip išteklių, koncepcijos pagrindus. Tiriant sėkmingas dvaro pritaikymo galimybes dvaras vertinamas kaip praeities išteklius, tačiau tai yra ir dabarties išteklius, stiprinantis žmonių atsakomybę už palikimą ateities kartoms. Taigi vertinant ir pasiūlant dvaro pritaikymo galimybes būtina suprasti išteklių koncepcijos pagrindus.

1.2. Paveldo išsaugojimo ir integravimo į visuomenės gyvenimą idėjos

Šiuo metu daug kalbama apie įvairias paveldo išsaugojimo ir integravimo į visuomenės gyvenimą idėjas. Tai akcentuoja Lietuvos valstybės politika, apie tai kalba mokslininkai, vykdoma sklaida: įvairios konferencijos, supažindinančios architektūros paveldo panaudos galimybėmis.

Mokslininkai vienu iš pagrindinių sėkmingo pritaikymo prioritetų išskiria bendruomenę. Pavyzdžiui, R. Čepaitienė mano, jog „tam, kad įvyktų „įpaveldinimo“ procesas,

reikia, kad jis būtų pripažintas ir įvertintas ne tik specialistų, bet ir visos visuomenės“³¹. Tačiau Lietuvoje dėl įvairių politinių veiksnių „įpaveldinimo“ procesai vyksta lėtai ir konservatyviai. Viena iš priežasčių - paveldosaugos specialistų vertinami objektai, žmonių sąmonėje siejami su skaudžiais įvykiais arba tapatinama su aukštesniojo sluoksnio atstovais. Pavyzdžiui, neretai bendruomenė nežiūri į dvarą kaip į objektą, kaip į savo istorijos ir kultūros dalį. Tai priežastis, dėl kurios didžioji dalis dvarų negali būti sėkmingai pritaikomi.

²⁶Indrė Gražulevičiūtė – Vileniškė, „Miesto įtakos zonoje esančios Linkuvos dvaro sodybos sociokultūrinio atgaivinimo galimybės“ in *Lietuvos urbanistinis forumas 2010*, <http://dpakademija.lt/stor/uploads/2013/07/2010-UF-leidinys.pdf> [žiūrėta 2016-04-10]

²⁷*Ibid.*

²⁸*Ibid.*

²⁹*Ibid.*

³⁰*Ibid.*

³¹Rasa Čepaitienė, *Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos modernioje visuomenėje* (Lietuvos istorijos institutas, 2005), p. 49

Apie šią problemą kalba ir K. Daubarytė straipsnyje „Vietos ir bendruomenės įtaka vertinant reikšmingus didelės apimties architektūros paveldo objektus“. Mokslininkė teigia, kad visuomenės susidomėjimas kultūros paveldo objektais didėja, bet Lietuvos paveldo sistemoje yra atvejų, kai kultūros paveldo objektai vertinami neatsižvelgiant į bendruomenę, Tai sukelia nepasitenkinimą ir nors didinami turistų srautai ir atnešama nauda regionui, dažnai architektūros paveldo objekto potencialas nebūna išnaudotas.³²

Vienas tokių pavyzdžių, anot K. Daubarytės, yra Renavo dvaras³³(žiūr.1.1 il.). 2012 metais dvaras pradėtas restauruoti ir šiuo metu įsteigtas Mažeikių muziejaus filialas. Dvaro rūmai yra miestelio pakraštyje, todėl, anot autorės, kaimelyje yra puikios galimybės kurti kultūrinę ir edukacinę erdvę. Vietos bendruomenė turi visas galimybes veikti kaip

1.1 il. Renavo dvaro rūmai

paveldo bendruomenė. Šiuo metu rūmuose veikia reprezentacinio interjero ekspozicija, pristatoma dvarų kultūra, vyksta parodos, koncertai. Tačiau K. Daubarytės atlikto tyrimo metu buvo nustatyta, kad šios vietos bendruomenei dvaras yra svetimas. Kaimo gyventojai teigė, kad naujieji dvaro valdytojai neieškojo ryšio su bendruomene: nediskutuojama apie numatomus renginius. Dvaro komplekse organizuojamuose renginiuose dažniausiai dalyvauja apylinkių gyventojai ir tik dalis vietos bendruomenės.

Profesionaliai restauruoti rūmai pritraukia didelį srautą turistų, didėja atskirtis tarp dvaro ir bendruomenės. Šiuo metu bendruomenė yra atsiskyrusi nuo dvaro – tai visiškai nesutampa su architektūros paveldo objekto animavimo tiksluose numatyta strategija. Autorės atliktas giluminis interviu išryškino problemą, kad vietos bendruomenė dvaro rūmus laiko turistams skirtu objektu, todėl stengiasi šiems netrukdyti.³⁴

1.2 il. Panemunės pilis

K. Daubarytė minėtame straipsnyje aptaria ir kitą objektą - Panemunės pilį³⁵ (žiūr. 1.2 il.).

Anot autorės, tai puikus pavyzdys, kaip yra kuriama paveldo bendruomenė.

Panemunės pilis laikoma viena gražiausių reprezentacinių pilių šalyje. Šiuo metu čia įkurtas turizmo-informacijos centras, viešbutis, restoranas, konferencijų salės. Nuolat

³²Kristina Daubarytė, „Vietos ir bendruomenės įtaka vertinant reikšmingus didelės apimties architektūros paveldo objektus“ in *Kultūros paminklai/20* (2016) : p. 36

³³ *Renavo dvaras* – Renavas, Mažeikių r., *Kultūros paminklai/20* (2016) : p. 37-38

³⁴ Kristina Daubarytė, op.cit., p. 37-38.

³⁵ *Panemunės pilis (vad. Gelgaudy, Vytėnų)* – Pilies I k., Skirsnemunės sen., Jurbarko r. sav. <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search> , <http://www.panemunespilis.lt/> [žiūrėta 2016-04-10]

organizuojamos įvairios ekspozicijos ir kiti kultūriniai renginiai. Apie 30 metų pilis buvo atskirta nuo bendruomenės, todėl dabar yra stengiamasi sukurti naują paveldo bendruomenę. Atlikto tyrimo metu nustatyta, kad gyventojai nerimauja dėl ateities perspektyvų – „visiškai restauruota ir gyvenimui su naujomis funkcijomis prikelta pilis taps svetima ir sunkiai prieinama vietos gyventojams, lyg „kaimynas, kuris yra, bet su juo nebendraujama“³⁶. Pilies rekonstrukcijos metu turistų skaičius išaugo dvigubai. Vietos gyventojai padidėjusį susidomėjimą jaučia, tačiau neturi planų, kaip juos išnaudoti verslo galimybėms. Autorės manymu, tai puikus pavyzdys, kaip kuriamas ryšys tarp paveldo ir bendruomenės. Čia dirbantys vietos gyventojai tampa tarpininkais tarp bendruomenės ir paveldo objekto. Darbuotojai ne tik rodo pavyzdį bendruomenei, bet ir ją įtraukia.

Taigi šis pavyzdys, rodo, kad tarp paveldo objekto ir vietos bendruomenės skirtį galima mažinti ir vykdant įvairius bendradarbiavimo projektus.

Anksčiau aptartame tyrime, kur buvo analizuoti kultūros paveldo veiklų plėtra grindžiama Faro konvencijos pagrindais, teigiama, kad vietinės iniciatyvos bendradarbiaujant su gyventojais atgaivina vietinės reikšmės objektus. Tai rodo sėkmingi konvencijos pagrindų pritaikymo atvejai Lietuvoje.

Vienas tokių pavyzdžių Lietuvoje galėtų būti Zyplių dvaras³⁷ (žiūr. 1.3 il.), kuris, anot dr. Astos Venskienės³⁸ yra „istorinio paveldo integravimo į šių dienų kultūrą pavyzdys“³⁹. Šiuo metu išlikusiose arklidėse įkurta dailės galerija, ūkiniuose pastatuose įrengtos keramikos, metalo ir akmens apdirbimo dirbtuvės, rūmai pritaikyti lankytojams, vežiminės pastate įkurtas Znavykyų muziejus.⁴⁰ Taip pat nuolat organizuojami tautodailininkų suvažiavimai ir kūrybiniai plenerai, vyksta Pažaislio festivalio

1.3 il. Zyplių dvaro rūmai

³⁶ Kristina Daubarytė, „Vietos ir bendruomenės įtaka vertinant reikšmingus didelės apimties architektūros paveldo objektus“ in *Kultūros paminklai/20* (2016) : p. 39

³⁷ Zyplių dvaras – Beržų g. 3, Tubelių k., Lukšių sen., Šakių raj., <http://www.kpd.lt/zypliu-dvaras/> [žiūrėta 2016-05-21]

³⁸ Dr. Asta Venskienė – VDU Humanitarinius mokslų fakulteto lektorė.

³⁹ „Sugrįžtantys dvarai (31). Zyplių dvaras – profesionalių ir liaudies menininkų traukos vieta“ <http://www.kpd.lt/zypliu-dvaras/> [žiūrėta 2016-05-21]

⁴⁰ *Znavykyų muziejus* buvo atidarytas 1928 m. birželio 21 d. Šakių „Žiburio“ gimnazijoje, minint jos įkūrimo dešimtmetį. Dviejuose kambariuose buvo eksponuojami dailės kūriniai, numizmatikos rinkiniai, etnografiniai daiktai, rankdarbiai. Muziejaus įkūrėjai-znavykyų ateitininkai. Pirmasis direktorius – studentas medikas Antanas Pavalkis. Antrojo pasaulinio karo metais, 1944-ųjų rugsėjį, gimnazijos pastatas ir jame įsikūręs muziejus sudegė. Surinkus daug vertingų etnografinių daiktų, vietos kraštotyrininkų iniciatyva 1986 m. Girėnuose įkurtas kraštotyros muziejus. 1992 m. spalio 30 d. kraštotyros muziejui buvo suteiktas savivaldybės įstaigos statusas ir jis pavadintas Znavykyų krašto muziejumi. Šiuo metu muziejuje yra sukaupta apie 50000 eksponatų. Vedama mokslinė rinkinių apskaita, organizuojamos parodos, seminarai, edukacinė veikla, kalendorinių ir tradicinių švenčių renginiai, vykdomi projektai. 2014 m. ekspozicija pristatyta naujose muziejaus patalpose Zyplių dvaro vežiminės pastate.

bei barokinės, kameriniai muzikos koncertai, spektakliai. Dvaro komplekse nuolat dirba vietiniai gyventojai, čia vykdomos veiklos – tai mėgstamos turistų pramogos. Taigi šis pavyzdys įrodo, kad dvaras ir šiais laikais gali egzistuoti bei funkcionuoti tik tokiu atveju, kai atlieka vieną iš pagrindinių funkcijų – geba „išlaikyti“ pats save ir tekti naudą vietos bendruomenei. Taip pat šis objektas patvirtina Faro konvencijoje skelbiamą idėją, kad kultūros paveldo vertė ir potencialas protingai naudojamas kaip nuolat besivystančios visuomenės tvarios plėtros ir gyvenimo kokybės išteklius.

Vieni svarbiausių aspektų „Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencijoje“, nagrinėjant dvaro, kaip ateities ir dabarties išteklių koncepciją, yra nuostata užtikrinti kolektyvinę ir individualią atsakomybę, skatinti bendradarbiavimą tarp viešųjų, institucinių ir privačių objektų, suformuoti paveldo bendruomenę. Tai teigia ir V. Ščigienė : „<...> šios itin svarbios tezės galėtų tapti Lietuvos paveldo teisiniu pagrindu ir paveldo vertinimo gairėmis bei perspektyva, juoba, kad situacija Lietuvoje labai palanki: gausus, savitas ir įvairus kultūros paveldas(...)“.⁴¹

Įrodymas, kad vadovaujantis šiomis nuostatomis Lietuvoje sėkmingai pritaikomi dvarai šiuolaikiniams poreikiams, galėtų būti ir Gelgaudiškio dvaro⁴² (žiūr. 1.4 il.) pavyzdys, kur bendruomenės iniciatyva buvo pradėti dvaro restauravimo darbai. Nuo 2011 metų Šakių rajono savivaldybės administracija vykdo projektą

1.4 il. Gelgaudiškio dvaro rūmai
„Gelgaudiškio dvaro restauravimas ir kompleksiškas pritaikymas turizmo reikmėms. Šiuo metu yra restauruoti dvaro rūmai, projekte numatyta pritaikyti turizmo reikmėms dvaro oranžeriją bei buvusį kumetyną. Planuojama teikti apgyvendinimo paslaugas, taip pat numatoma atgaivinti tradicinę sūrinę, restauruotoje oranžerijoje rengti gėlių dienas, šaudymo iš lanko kursas, teikti žvejybos, kitas paslaugas, rengti įvairias šventes bei sudaryti galimybes organizuoti verslo renginius. Restauravus dalį dvaro pastatų ES lėšomis ir organizuojant šventes bei kultūrinius renginius, yra galimybė pritraukti privačių investuotojų tolimesnei plėtrai. Tačiau šio dvaro „atgimimui“ didžiausią įtaką turėjo bendruomenės iniciatyva. Dvare pradėtos organizuoti teatralizuotos ekskursijos dar 2005 metais, kai dvaras buvo avarinės būklės. Kultūros centro direktorius Edgaras Pylipaitis⁴³ su darbuotojais turėjo organizuoti

⁴¹Vaida Ščigienė, „Įpaveldinimo praktika Lietuvoje: ypatumai ir naujos galimybės“ in *Kultūros paminklai/20* (2016): p.16.

⁴²*Gelgaudiškio dvaras* – Parko g. 5, Gelgaudiškis, Gelgaudiškio sen, m Šakių raj., <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>, <http://www.gelgaudiskis.lt/istorija/gelgaudiskio-dvaras.html> [žiūrėta 2016-05-21]

⁴³ *Edgaras Pylipaitis* –Lietuvos ir Šakių rajono politinis bei visuomenės veikėjas, nuo 2002 m. Gelgaudiškio kultūros centro direktorius.

konferenciją Kalbos diena. Bendruomenės nariai organizavo kitokio pobūdžio renginį. Konferencijos organizavimo pradžią prisimena E. Pylipaitis „Turime rūmus (tegu jie tuomet buvo užmūrytais langais), parką, istoriją, legendas, taigi ir savo programą įvilkome į istorijos ir legendos rūbus“⁴⁴. Tad ši tradicija tęsiasi ir dabar, tai mėgstama dvaro lankytojų pramoga. Šiuo metu vaidinime įtraukta 14 žmonių: kultūros centro darbuotojai ir bažnyčios choristai. E. Pylipaičio iniciatyva dvare vyksta kultūriniai renginiai: „Beatričės vasaros“⁴⁵, „Paežerių dvaro festivalis“⁴⁶, „Pažaislio muzikos festivalis“⁴⁷, „Operetė Kauno pilyje“⁴⁸ ir kiti renginiai bei parodos.

Tai, kad dvaras „atgaivintas“, yra Gelgaudiškio bendruomenės centro „Atgaiva“ nuopelnas. 1999 metais. Valstybės turto fondui perduotą dvaro ansamblį buvo numatyta privatizuoti, tačiau nesutiko vietos bendruomenė. Bendruomenės pirmininko iniciatyva ansamblis buvo pradėtas renovuoti. O bendruomenės vykdomos teatralizuotos ekskursijos bei kiti renginiai yra bene vienintelis būdas sužinoti dvaro istoriją.

Šis pavyzdys įrodo, kad Lietuvoje yra vystomos paveldo/dvaro išsaugojimo bei integravimo į visuomenės gyvenimą idėjos. Gelgaudiškiai yra „dvaro bendruomenė“, nes jų iniciatyva vyko ir vyksta dvaro atnaujinimo darbai. Šiuo metu dvaro ansamblis daugelio Gelgaudiškio gyventojų darbo vieta. Be to, kaip minėjo bendruomenės pirmininkas E. Pylipaitis, „Atgimęs dvaras tikrai duos didelę naudą vietos žmonių užimtumo ir verslumo skatinimui“⁴⁹

Aptarti pavyzdžiai puikiai iliustruoja Faro konvencijoje deklaruojamas idėjas, kad: „grupę iš praeities paveldėtų išteklių, kuriuos, nesvarbu, kas yra jų savininkas, žmonės suvokia kaip jų nuolat besivystančių vertybių, įsitikinimų, žinių ir tradicijų atspindį ir išraišką. Jis apima visus aplinkos aspektus, kylančius iš žmogaus ir vietovių santykio laikui bėgant“⁵⁰. Šios

⁴⁴Laima Grigaitytė, „Bevaikstant Gelgaudiškio dvaro istorijos ir legendų takais“ in *Mūsų savaitė*, 2014 Nr. 2014/07 <http://mususavaite.lt/bevaikstant-gelgaudiskio-dvaro-istorijos-ir-legendu-takais/> [žiūrėta 2016-05-13]

⁴⁵ „Beatričės vasaros“ – tai Šakių rajone vykstantis klasikinės muzikos koncertų ciklas, savo pavadinimu prisimenantis ir pagerbiantis Beatričę Grincevičiūtę. Renginys vyksta gegužės - rugsėjo mėnesiais.

⁴⁶ „Paežerių dvaro festivalis“ - kasmetinis klasikinės muzikos festivalis, nuo 2008 m. vykstantis birželio ir liepos mėnesiais Lietuvoje, Vilkaviškyje bei jame esančiame Paežerių dvare. Festivalio idėjos autoriai ir organizatoriai – klasikinės muzikos duetas Duo Strimaitis kartu su viešąja įstaiga „Musicus Ictus“. Festivalis vyksta birželio-liepos mėnesiais, maždaug 6 – 9 koncertai festivalio metu skirtingomis dienomis. Dažniausiai grojama klasikinės-kamerinės muzikos kūriniai, tačiau pasitaiko ir kitokių, pavyzdžiui, džiazas

⁴⁷ „Pažaislio muzikos festivalis“ - Kasmet nuo 1996 metų organizuojamas klasikinės muzikos renginys. Festivalio tikslas – populiarinti klasikinę muziką, pagyvinti Lietuvos kultūrinį gyvenimą vasaros metu, pristatyti Lietuvos ir kitų pasaulio šalių profesionalius muzikinius kolektyvus, solistus, dirigentus bei skatinti tarptautinį dialogą ir kultūrinį bendradarbiavimą.

⁴⁸ „Operetė Kauno pilyje“ – klasikinės muzikos festivalis, kurio tikslas populiarinti operą ir operetę, supažindinti žiūrovą su įvairiais Europos tautų klasikiniais muzikiniais žanrais ir formuoti įvairiapusį.

⁴⁹ „Gelgaudiškio dvaro rūmai prisikels naujam gyvenimui“ in *Draugas*, 2014 Nr. 9(8536) <http://www.drg.lt/images/stories/projektai/12.pdf> [žiūrėta 2016-05-13]

⁵⁰ Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija (Faro konvencija), 2005, 2 straipsnis <http://kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S>

bendruomenės integravimo idėjos svarbios ir architektams, nes, keičiantis žmogaus požiūriui į kultūros paveldo objektą, didėja galimybės išsaugoti pastato vertingąsias savybes. Architektas turi galimybę prisidėti formuojant visuomenės požiūrį į architektūros paveldo objekto pritaikymą.

1.3. Lietuvos valstybės požiūris į kultūros paveldo objektus, jų išsaugojimą ir panaudojimą

Valstybės požiūrį į paveldą pirmiausia apibrėžia Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros vertybių apsaugos įstatymas. Šis teisės aktas numato „garantuoti Lietuvos kultūros vertybių apsaugą, gausėjimą ir perdavimą ateities kartoms“⁵¹. Taigi vienas pagrindinių tikslų yra išsaugoti nekilnojamosios kultūros vertybes, išlaikyti jas autentiškas kaip Lietuvos ar jos regionų raidos liudytojas ar meno kūrinius. Todėl šiame teisės akte yra numatoma paveldo objekto klasifikavimo tvarka, saugojimo ir tvarkybos reikalavimai, apsaugos zonos, valdytojų ir kultūros vertybių apsaugos departamento teisės ir pareigos.

Teisės aktas numato, kad nekilnojamoji kultūros paveldas gali būti skirstomas pagal reikšmingumą, lemiantį vertingųjų savybių pobūdį ir sandarą. Remiantis nustatyta tvarka objektas pagal sandarą gali būti skirstomas į tris grupes: pavienį objektą⁵², kompleksinį objektą⁵³, vietovę.

Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymas nurodo, kad pagal vertybių pobūdį nekilnojamoji paveldas gali būti:

- „archeologinis – praeities ūkinės ar gynybinės veiklos, gyvenamosios, laidojimo ar kulto vietos, jų kompleksai arba vietovės, kurių vienintelis arba vienas iš pagrindinių mokslinių duomenų šaltinių yra archeologiniai tyrimai ir radiniai.“⁵⁴
- „etnokultūrinis – reikšmingais pripažinti statiniai, jų kompleksai, vietos ar vietovės, atskleidžiančios etninės kultūros savitumą“⁵⁵
- „architektūrinis – reikšmingais pripažinti architektūrinės kūrybos statiniai, jų dalys, priklausiniai ir tokių statinių vientisos architektūrinės kompozicijos ir (ar) vietų kompleksai, ansambliai, vietos bei vietovės;“⁵⁶

<http://kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf> [žiūrėta 2016-03-17]

⁵¹ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, Vilnius, 1994, 2 straipsnis <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9BC8AEE9D9F8> [žiūrėta 2016-01-17]

⁵² *Pavienis objektas* – vieta, statinys ar kitas nekilnojamoji daiktas, turintis vertingųjų savybių.

⁵³ *Kompleksinis objektas* – kultūros paveldo objektų grupė, reikšminga savo visuma.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, op.cit., 3 straipsnis.

⁵⁵ *Ibid.*, 3 straipsnis.

⁵⁶ *Ibid.*, 3 straipsnis.

- „urbanistinis – reikšmingomis pripažintos istorinės miestų dalys, miesteliai ir panašios vietos bei vietovės.“
- „želdynai – kultūros paveldo objektai – reikšmingais pripažinti istoriniai želdynai (parkai, sodai ir kiti istoriniai želdynai)“⁵⁷
- „inžinerinis – reikšmingais pripažinti inžineriniai techniniai statiniai ir jų kompleksai, taip pat gamybinė ar technologinė įranga“⁵⁸
- „istorinis – reikšmingais pripažinti objektai ar vietovės, susiję su svarbiais visuomenės, kultūros ir valstybės istorijos įvykiais ar asmenybėmis arba išgarsinti literatūros ar kitų meno kūrinių“⁵⁹
- „dailės – reikšmingais pripažinti monumentaliosios dailės kūriniai, koplytėlės, koplytstulpiai, stogastulpiai, monumentalieji kryžiai, memorialiniai statiniai ir kiti dailės kūriniai, tiesiogiai susiję su jų užimama ir naudoti reikalinga teritorija“⁶⁰

Valdytojo ir kultūros paveldo departamento tikslas yra užtikrinti nekilnojamų vertybių išsaugojimą, kuris atitiktų kultūrinę vertę bei autentiškumą ir sudarytų sąlygas tinkamai jas eksponuoti. Tam, kad būtų užtikrintas tinkamas vertybių fizinės būklės stabilumas, yra taikomi šie tvarkymo režimai:

- konservavimo – išsaugantis esamą vertybės sudėtį ir apimtį;
- konservavimo-restauravimo–išsaugantis esamą vertybės sudėtį ir apimtį restauruojant atskirus jos elementus;
- restauravimo – vertybės restauravimas ir pritaikymas;
- restauravimo-atkūrimo – vertybės restauravimas ir pritaikymas, prarastų elementų atkūrimas.

Tam, kad būtų užtikrinta objekto apsauga, yra numatomas ne tik tvarkymo režimas, bet ir naudojimo būdai:

- rezervacinis – ūkinis naudojimas draudžiamas;
- riboto naudojimo;
- universalus – naudojimas neribojamas.

Kiekvienas šių režimų yra parenkamas atsižvelgiant į kultūros paveldo objekto svarbą, būklę ir pritaikymo galimybes.

Aptarus svarbius Lietuvos Respublikos kultūros paveldo apsaugos įstatymo aspektus galima teigti, kad teisės aktas suformuoja požiūrį į kultūros paveldo objektą. Jis numato esmines

⁵⁷ Lietuvos Respublikos nekilnojamo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, Vilnius, 1994, 3 straipsnis <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9BC8AEE9D9F8> [žiūrėta 2016-01- 17]

⁵⁸ *Ibid.*, 3 straipsnis.

⁵⁹ *Ibid.*, 3 straipsnis.

⁶⁰ *Ibid.*, 3 straipsnis.

nuostatas, kad būtų galima užtikrinti Lietuvos kultūros vertybių apsaugą, gausėjimą ir perdavimą ateities kartoms.

1.3.1. Lietuvos dvarų vieta Lietuvos paveldo politikoje

Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos bene svarbiausias dokumentas nagrinėjant galimus dvarų pritaikymo modelius. Šiame dokumente ne tik aiškiai nurodoma, kas yra dvaro - valstybinė Lietuvos dvarų paveldo samprata, bet ir nusakoma, kokie valstybės veiksmai veikia dvarvietės regeneracijos planus. Svarbiausi šio dokumento tikslai:

- „Suformuluoti ir pateikti kokybiškai brandesnę, konstitucinius principus ir istorinę tiesą bei tarptautinius paveldosauginius įsipareigojimus atitinkančią valstybinę dvarų paveldo sampratą ir šia samprata pagrįstus jo apsaugos bei integravimo į visuomenės gyvenimą principus (strategiją, pagrindines kryptis ir priemones)⁶¹;

- „Suformuluoti strateginį ir edukacinį pagrindą dvarų paveldo apsaugos ir integravimo į visuomenės gyvenimą teisinei bazei, LR strateginio planavimo sistemos dokumentams, taip pat Valstybinei dvarų paveldo išsaugojimo ir integravimo į visuomenės gyvenimą tarpinstitucinei programai, kitoms valstybinėms strategijoms, planams, programoms bei specialiojo, bendrojo ir detaliojo teritorijų planavimo dokumentams formuoti, rengti ir koreguoti⁶²;

- „Nustatyti tokią dvarų paveldo išsaugojimo ir integravimo į visuomenės gyvenimą strategiją, kuri sudarytų efektyvios dvarų paveldo apsaugos politikos formavimo ir kompleksinio jo išsaugojimo, tvarkymo bei naudojimo prielaidas⁶³;

- „Parengti darnios ir vientisos dvarų paveldo apsaugos sistemos, pagrįstos valstybine dvarų paveldo samprata, ir integruotos į LR strateginio planavimo sistemą, apimančios visą istorinį dvarų paveldą ir esmines jo apsaugos problemas, taip pat tausojamąjį naudojimą, strateginį ir edukacinį pagrindą⁶⁴.

„Sprendimas „Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos“ teigia, kad dvaras⁶⁵ „ (kiemas) –

⁶¹ Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos, Vilnius, 2002, II skyrius <https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.752A1CB6A22F> [žiūrėta 2016-02- 18]

⁶² *Ibid.*, II skyrius

⁶³ *Ibid.*, II skyrius

⁶⁴ *Ibid.*, II skyrius

⁶⁵ Pagal nuosavybės formą dvarai buvo valstybiniai (karaliaus, Lietuvos didžiojo kunigaikščio, Valstybės, okupacinės valdžios institucijų), bažnyčios, bajorų (ponų) ir įvairios kilmės savininkų nuosavybė. Dvaro raidoje keitėsi jo dydis, bendra planinė erdvinė sandara, žemėnaudos ir žemėvaldos struktūros. Įvairiais raidos tarpsniais dvarą sudarė dvaro sodyba (-os), dvaro žemė, palivarkai, kaimo gyvenvietės, miesteliai, net miestai ar jų dalys, upės, ežerai ir miškai, pievos, pramonės kompleksai, pakelės namai, kelių ir keliukų tinklas, hidrologiniai

materializuota žemės valdymo ir disponavimo ja santykių išraiška, atsiradusi dar iki Lietuvos valstybės sukūrimo ir suklestėjimo. Istorinis dvaras buvo pagrindinė ir stabiliausia mums žinoma Lietuvos kaimui būdinga teritorinė-erdvinė struktūra, turėjusi aiškių polifunkcinių bruožų⁶⁶.

Valstybinė dvarų paveldo samprata ir pritaikymo visuomenės poreikiams pagrįsta remiantis „istorinės Lietuvos dvarų sistemos ir pagrindinio jos elemento – dvaro – raidos analizės apibendrintomis išvadomis, LR Vyriausybės ir Valstybinės paminklosaugos komisijos organizuotos konferencijos „Lietuvos dvarai – praeitis, dabartis ir ateitis“ medžiaga, Valstybės ir savivaldybių kultūros paveldo apsaugos institucijų, visuomeninių organizacijų bei privačių fizinių ir juridinių asmenų daugiametės veiklos ir praktinės patirties apibendrintomis išvadomis.“⁶⁷, kurios teigia, kad „dvarų kultūros paveldas yra istorinės analizės pagrindu apibrėžtas apsaugos ir integravimo į visuomenės gyvenimą objektas, mus pasiekusi kultūrinės vertės ir visuomeninės reikšmės Lietuvos istorinės dvarų sistemos dalis – istorinių dvarų fizinės, funkcinės teritorinės struktūros, dėmenys ir/ar jų sankaupos, fragmentai, elementai bei kilnojamosios, dvasinės, socialinės ir kt. vertybės – paveldosaugos bei kraštovarkos kompleksiško reikalavimus atitinkanti visuma.“⁶⁸

Šio nutarimo penktame skyriuje trumpai nusakoma, kaip susiformavo dabartinė situacija, Viena iš pagrindinių priežasčių nurodoma dėmesio stoka dvarų paveldui. Pasak dokumento, iki šiol vyravęs abejingumas tautiniam simboliui – dvarui - tai visą šimtmetį vyravusios sampratos pasekmė.⁶⁹

Toliau šiame skyriuje aiškiai nusakoma dabartinė dvarvietės padėtis bei priežastys, kodėl taip nutiko. Yra teigiama, kad dabartinė kultūros paveldo padėtis yra bloga. Ir nors atliekamos apskaitos, didžiosios dalies duomenų dėl nesuformuotos bendros, visą dvarų paveldą aprėpiančios apskaitos ir stebėsenos neįmanoma kokybiškai analizuoti. Pagal galiojančius aktus dvarvietėmis privalo rūpintis savivaldybės ar kiti savininkai, tačiau tai nevykdoma dėl lėšų trūkumo. Nors įstatymas numato turto priverstinio išpirkimo galimybę, tai taip pat yra neįmanoma dėl nesudarytos turto išpirkimo finansinės sistemos. Nurodoma, jog geriausiai

įrenginiai ir kiti jo struktūros funkciniai dėmenys. Dvarų valdomos žemės, žemėnaudos plotai, jų konfiguracija, palivarkų, kaimo gyvenviečių, o kai kada ir miestelių skaičius bei kiti pagrindiniai struktūros parametrai dažniausiai buvo skirtingi. Skyrėsi ne tik jų infrastruktūra ir kultūrinė aplinka, ekonominis pajėgumas, bet ir socialinė struktūra.

⁶⁶Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos, Vilnius, 2002, II skyrius <https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.752A1CB6A22F> [žiūrėta 2016-02- 18]

⁶⁷*Ibid.*, 4.1 skyrius.

⁶⁸*Ibid.*, 4.2 skyrius.

⁶⁹*Tautinė samprata* – pirmiausia dvarų architektūra nebuvo vertinam, nes siejama su „sulenėjusia“ bajorija. Vėliau, „sovietmečio“ laikotarpiu, buvo teigiama, kad varai yra nelygybės simbolis. Todėl buvo saugomos kilnojamosios vertybės, o pastatai pritaikomi kitai funkcijai.

išsilaikę kultūros paveldo objektai, kuriuose vykdoma muziejinė veikla. Pagrindinė ne tik dvarų, bet ir šalia esančio gyvenviečių nykimo priežastis yra ta, jog keičiantis ekonominei, politinei padėčiai, socialiniams santykiams, dvarų paveldo nykimo bei pritaikymo problemos nebuvo iš esmės sprendžiamos. Pasak paveldosaugos komisijos, pagrindinės kultūros paveldo nykimo priežastys yra šios:., nebuvo suformuota vieninga Valstybės strateginio planavimo sistema, integruojanti ir dvarų paveldą bei jo apsaugos ir tausojamojo naudojimo bei pritaikymo problemas, kaip atskira šios sistemos dalis; Valstybės institucijos iki šiol nebuvo suformavusios ir pateikusios valstybinės dvarų kultūros paveldo sampratos. Nesuformuota atitinkama dvarų paveldo apsaugos ir integravimo teisinė bazė ir ja pagrįsta tyrimų, apskaitos, apsaugos sistema. Nesuformuoti šiuolaikinius paveldo apsaugos reikalavimus bei integravimo poreikius bei galimybes atitinkantys finansavimo šaltiniai. Neįvertintos reprezentacinio, ūkinio-ekonominio, kultūrinio, švietimo, socialinio, aplinkosauginio - kraštovaizdinio ir kt. dvarų paveldo panaudojimo ir pritaikymo galimybės. Nereglamentuotas dvarų paveldo integravimas į teritorijų ir kitus strateginius Valstybės planus bei tarptautines programas⁷⁰. Taip pat išskiriami ir penki pagrindiniai praktiniai veiksniai, turintys įtakos dvarviečių nykimui, t.y. „, dvaro struktūros būsimajame valstybės ūkyje neapibrėžimas, dvarų palikimas be šeimininko, nesutvarkyti pastatų stogai, pastatų priežiūros stoka, lėšų stoka ir netinkamas valstybinių institucijų darbas. Nesuformuota visuomenės ir valstybės institucijų kompetencijos sistema, todėl yra akivaizdi ir dvarų paveldo apskaitos, priežiūros bei kontrolės stoka“⁷¹. Apie šių veiksnių sprendimo būdus kalbama 1985 metais pasirašytoje „Europos architektūros apsaugos paveldo konvencijoje“⁷², kurioje pasirašiusios šalys įsipareigoja:

„1. įgyvendinti atitinkamas priežiūros ir patvirtinimo procedūras, reikalingas užtikrinanti teisinę objektų apsaugą;

2. užkirsti kelią saugomų vertybių sunykimui, sugadinimui ar nugriovimui. Šiuo tikslu kiekviena Šalis įsipareigoja priimti įstatyminius aktus, kurie:

a. reikalautų, kad atsakingoms institucijoms būtų pateikiami bet kokie jau saugomų paminklų aprašai, kurių atžvilgiu buvo inicijuotos apsaugos procedūros, nugriovimo arba pakeitimo planai, bet kokie kiti planai.

b. reikalautų, kad atsakingoms institucijoms būtų pateikiami bet kokie planai, kurių įgyvendinimas paveiktų pastatų grupę, jos dalį arba zoną ir kuriuose numatoma:

⁷⁰Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos, Vilnius, 2002, 5.3.1.1 skyrius <https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.752A1CB6A22F> [žiūrėta 2016-02- 18]

⁷¹*Ibid.*, 5.3.1.2 skyrius.

⁷²*Europos architektūros apsaugos paveldo konvencija* – 1985 m. spalio 3 dieną pasirašytas Europos tarybos valstybių narių susitarimas siekiant didesnės jos narių vienybės išsaugoti ir įgyvendinti bendrus idealus ir principus, pripažįstant, kad architektūros paveldas yra nepakeičiama Europos kultūrinio paveldo turtingumo ir įvairovės išraiška, neįkainojamas mūsų praeities liudytojas ir bendras visų europiečių turtas.

- griauti pastatus,
- statyti naujus pastatus,
- atlikti esminius pakeitimus, kurie pakenktų pastatų ar zonos savitumui;

c. valstybinėms institucijoms suteiktą teisę reikalauti, kad saugomos vertybės savininkas atliktų atitinkamus darbus arba pačioms juos atlikti, jeigu savininkas to nesugeba padaryti;

d. suteiktą galimybę priverstinai išpirkti saugomą objektą.⁷³

Apžvelgiant ir vertinant konvencijoje numatytus įsipareigojimus, pastebima, kad valstybės institucijos kol kas nėra sukūrusios tinkamos sistemos ir tinkamai nevykdo tarptautinių įsipareigojimų tam, kad būtų užtikrintas architektūros paveldo išsaugojimas.

Paminklosaugos komisijos nutarime, teigiama, kad „Dvaro sodyba ir dvaro valda neįteisinta kaip vientisas istorinis, kompozicinis ir funkcinis kultūros paveldo objektas, ūkio bei sociokultūrinė struktūra, kraštotvarkos ir valstybės subalansuotos raidos elementas. Apsaugos požiūriu dvaro paveldas iki šiol buvo suvoktas tik kaip dvaro ar palivarko sodyba. Tačiau net ir šios dvaro paveldo dalies vientisumo apsauga nėra pakankamai įteisinta ir užtikrinta mūsų šalies teisės aktuose: LR nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos, Saugomų teritorijų, Teritorijų planavimo, Statybos, Žemės reformos, Nekilnojamojo turto registro, Nekilnojamojo turto kadastro ir kituose įstatymuose. Iki šiol buvo nenustatyti ir įstatymais neįteisinti dvarų paveldo ir jį lydintys apibrėžimai. Saugomų teritorijų įstatymo pagrindu egzistuojanti Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų sistema neužtikrina kompleksinės jose esančio dvarų paveldo dėmenų apsaugos.

Iki šiol neparengta valstybinė subalansuotos plėtros žemės tvarkymo ir administravimo strategija, todėl žemės reforma vykdoma nenuosekliai ir nesilaikant pagrindinių kraštotvarkos reikalavimų. Įstatymais neapsaugotas ir neįteisintas realus dvaro sodybos plotas ir jo vientisumas. Neužtikrintas dvarų paveldui keliamų kultūros paveldo apsaugos reikalavimų įgyvendinimas, rengiant bei derinant teritorinio planavimo dokumentus. Gražinamas ir privatizuojamas dvarų sodybas atsiejus nuo jų žemėnaudų ir žemėvaldų, buvo priimti ne tik kultūros paveldą, kraštovaizdžio elementus žalojantys, bet ir ūkininkavimui nepalankūs arba neracionalūs sprendimai.⁷⁴

Taigi tai parodo, jog viena svarbiausių problemų yra dvaro komplekso apsauga. Dėl tinkamai nesutvarkytos teisinės sistemos vis dar leidžiama buvusioje dvaro teritorijoje statyti

⁷³ *Euporos architektūros paveldo apsaugos konvencija*, Grenada, 1986, 4 straipsnis, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.90756> [žiūrėta 2016-03- 20]

⁷⁴ Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos, Vilnius, 2002, 5.4 skyrius <https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.752A1CB6A22F> [žiūrėta 2016-02- 18]

naujus objektus neįvertinant įtakos istoriniam kontekstui, vizualinės apžvalgos laukui, pačiai dvaro sodybai.

Kita vertus, nors nėra sutvarkyta teisinė bazė, kuri užtikrintų architektūros paveldo objektų - dvarų sodybų ploto ir komplekso apsaugą, visuomenės sąmoningumas didėja. Tai rodo didėjantys dvarų tvarkymo mastai. Dažniausiai tvarkomi ne tik rūmai, bet visas kompleksas, pavyzdžiui, Palangos, Tuskulėnų dvarai. Tai rodo bendruomenės ir visuomenės besikeičiantį požiūrį į nekilnojamą kultūros paveldo objektą – dvarą. Lietuvai atgavus nepriklausomybę dvaras nėra laikomas nelygybės simboliu, priešingai, dvaras ir jo teritorija yra laikoma kultūros paveldu, svarbiu etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu.

1.3.2. Dvarvietės funkcijų kaita

Dvaras visada buvo švietimo, meno ir ekonomikos centras. Tai Lietuvai būdinga erdvinė-planinė struktūra, turinti ryškių multifunkcinių bruožų.

Dvaras pasižymi ilgaamžiškumu, nes nuolat prisitaikydavo prie pasikeitusios politinės, ekonomės ar socialinės situacijos. Dvarvietės raidoje nuolat keitėsi bendra planinė-erdvinė sandara, žemėtvarkos ir žemėvaldos struktūros ar dydis, tačiau dvaro pagrindiniai struktūros elementai išliko: dvaro sodyba, palivarkai, žemė, kaimo gyvenvietės, miesteliai, miestai ar jų dalys, miškai, ežerai, pramonės kompleksai, pievos, kelių ir keliukų tinklas, pakelės namai ar kiti struktūros funkciniai dėmenys. Dėl savininkų išsilavinimo, įtakos regione ar geografinės padėties dvarų pagrindiniai infrastruktūros elementai, ekonominis pajėgumas, socialinis modelis skyrėsi. Dvarų sistema sudarė bendrą administravimo ir teisinę sistemą, teritorinės sklaidos ir polifunkcinių ryšių visumą. Ši sistema pasižymėjo tvarumu, ilgaamžiškumu, gebėjimu prisitaikyti prie pasikeitusių politinių, ūkinių-ekonominių, socialinių aplinkybių bei kultūrinių ir teisinių realijų. Didžiausią įtaką sodybų raidai turėjo valakų reforma, kuri pakeitė tiek dvarvietės, tiek kaimo kraštovaizdį. Visa Lietuvos valstybės teritorija įgavo europietiška kraštovarkai būdingų bruožų.

Vertinant dabartinę situaciją aišku, kad prastai ar patenkinamai dvarvietės būklei didžiausią įtaką darė sovietmečio laikotarpis. Tačiau ir iki jo vyravo neigiamas požiūris į dvarą ir sulenkėjusią bajoriją. Didžiajai daliai visuomenės dvarvietės asocijavosi su lenkiška kultūra ir dažnai buvo minimas kaip „lenkų kultūros lizdas“⁷⁵. Dėl socialinės ir kultūrinės nelygybės tuometinė valdžia ir žmonės kultūrinio bei architektūrinio dvarų palikimo nevertino. 1940 metais, Lietuvą okupavus Rusijai, naujai valdžiai nebuvo trukdoma naikinti ar kitaip niokoti dvarus. Buvo rūpinamasi tik dvare buvusiomis kilnojamosiomis vertybėmis, kurios vertinamos

⁷⁵ Dangiras Mačiulis, *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927-1940 metais* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005), p. 151

kaip meno šedevrai. Dvarų kultūrinis plikimas buvo eksponuojamas muziejuose ar kitose ekspozicijose.⁷⁶ 1940 metais priimtas pirmasis Lietuvos kultūros paminklų įstatymas, pradėjo veikti Kultūros paminklų apsaugos įstaiga⁷⁷. Į dvarvietes buvo išsiųstos komisijos, kurios turėjo registruoti kultūrinės vertės daiktus – paveikslus, litografijas, graviūras, skulptūras, bibliotekas, knygų rinkinius, archyvinę medžiagą. Specialistai aplankė 1200 dvarų, kuriuose surašė mažesnės ar didesnės meninės bei kultūrinės vertės daiktus⁷⁸. Taip pat buvo išsiųstos į valsčių vykdomuosius komitetus anketos apie kultūros vertybes apylinkėse. Gavus atsakymus pastebėta, kad dvarai nėra įtraukti į sudarytus sąrašus. Tai parodė visuomenės ir valdžios neigiamą požiūrį į dvarvietes.

Sovietų valdžia teigė, kad dvaras yra socialinės nelygybės simbolis, todėl lengvai galėjo išvežti kilnojamąsias vertybes, o dvarus konfiskuoti ar nacionalizuoti. Todėl pačios dvarvietės išdalintos įvairioms institucijoms, sunaikinta ne tik sodybos erdvinė - planinė struktūra, bet ir miestelių bei gyvenviečių centrai, nuolatinė struktūra. Dvarai nebuvo naikinami (t. y. griaujami), dažniausiai jie buvo pritaikomi naujai paskirčiai. Daugiausiai šiuose pastatuose įkurtos tarybinių ūkių ir kolūkių kontoros, ūkiniai, mokymo, kultūros centrai bei ambulatorijos, kumetynuose bei kituose dvarų pastatuose apgyvendinti kolūkiečiai, tarybinių ūkių darbininkai. Tuometiniai galiojantys teisės aktai numatė, kad pastatus valdančios institucijos turi užtikrinti architektūros paminklų išsaugojimą, tačiau iš tikrųjų dvarai naikinami⁷⁹ ir paversti grūdų sandėliais, vištidėmis, kiaulidėmis, ardyti statybinėms medžiagoms. Pavyzdžiui, Burbiškio dvare buvo įkurta veislinių kiaulių ferma.

XX a. 6-tajame dešimtmetyje pradėta rūpintis nekilnojamo kultūros paveldo palikimu. Pradėta kalbėti apie netinkamą dvarų naudojimo būdą ir kolūkių bei tarybinių ūkių savavališką elgesį.⁸⁰ Dvaras dar nepradėtas vertinti kaip visuma, tačiau vis dažniau pritaikomas gyvenamajai paskirčiai. Pagrindinius rūmus verčiant daugiabučiais nukentėjo puošybos elementai ar planinė struktūra, tačiau naujieji gyventojai prižiūrėjo pastatus ir neleido jiems sunykti. Dvaruose imta įkurdinti kolūkių kontoros, ambulatorijos, švietimo ir kultūros įstaigos. Pavyzdžiui, Belvederio dvare veikė žemės ūkio technikumai, o Palangoje buvo įkurtas Gintaro muziejus.

Apžvelgiant dvarviečių situaciją sovietmečiu ir vertinant jų išlikimo situaciją dabar, pastebima, kad objektai, esantys kaimo vietovėse, yra labiau apleisti ir nugyventi nei miestuose.

⁷⁶ Dangiras Mačiulis, *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927-1940 metais* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005), p. 168

⁷⁷ Nijolė Keršytė, „Kultūros paminklų apsaugos įstaiga Lietuvoje“ in *Kultūros barai nr.8* (2001), p.77

⁷⁸ Dangiras Mačiulis, *op.cit.*, p. 169

⁷⁹ Rasa Čepaitienė, *Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos modernioje Lietuvoje* (Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2005), p.170

⁸⁰ Kornelija Jurgaitytė, *Elgsenos su nekilnojamoju dvarų palikimu 1944-2014 m.. Šiaulių rajono atvejų analizė. Šiaulių universitetas, 2015.*

Daugiausia dėmesio buvo skiriama reprezentatyviems objektams, pavyzdžiui, Plungės miesto teritorijoje esantis dvaras. Jis buvo restauruotas ir pritaikytas statybos technikumui. Taip pat matoma, kad į dvarą žiūrėta kaip į pavienį objektą. Tik XX a. 9-jame dešimtmetyje buvo pradėta dvarvietę suvokti kaip į ansamblį, atsižvelgiama į kultūrinį ir istorinį kontekstą. Pradėta kalbėti apie tai, kad dvarai yra istorinis palikimas, kurį būtina pritaikyti kultūrinei veiklai, visuomenės poreikiams ir jaunimo švietimui. Specialistams buvo keltas uždavinys nekilnojamąjį paveldą ištyrinėti ne tik moksliskai, bet ir padaryti prieinamą visuomenei. Pradedamas formuoti požiūris, kad nekilnojamas kultūros paveldas yra ne muziejaus eksponatas.

Nepaisant susiklosčiusios situacijos dvarų paveldas vis dar daro įtaką XXI a. Lietuvos kraštovaizdžio ir kraštotvarkos procesams. Šiuo metu išlikusi didelė dalis dvaro parkų ar kitų želdinių elementų. Tai gerina kraštovaizdžio kokybę bei suteikia išskirtinumo. Nors didelė dalis dvarviečių sparčiai nyksta, vis dažniau pastatų pritaikoma švietimo – reakcinei veiklai, naujoms kultūros sklaidoms ar atkuriamą pirminę dvaro funkcija. Atgavus nepriklausomybę dvarai Lietuvoje pradėjo sparčiai nykti, nes juose buvo uždaromos mokyklos, kolūkio kontoros ar kitos įstaigos. Taigi pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį didelė dalis dvarų buvo apleisti ir pradėjo griūti.

Nekilnojamo kultūros paveldo situacija sparčiai pradėjo keistis, kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą. Pradėtos rengti ne tik dvarų išsaugojimo programos, tokios kaip nutarimas dėl „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, taip pat ruošti projektai, skatinantys investicijas, lėšų paveldo objektams įsisavinimą ir privataus kapitalo pritraukimą.⁸¹ 2002 metais patvirtinta „LR Dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija“, kurioje suformuoti pagrindiniai dvarų paveldo apsaugos ir apskaitos nurodymai. Todėl galima teigti, kad pradėta suvokti dvarų integravimo ir pritaikymo visuomenės poreikiams svarba ir aktualumas. 2004 metais buvo išleistas įsakymas „Dėl dvarų paveldo objektų naujos paskirties metodinių reikalavimų parinkimo“. Pabrėžti du aspektai, kurių vienas nurodė palikti esamą dvaro paskirtį jei nėra tinkamesnės paskirties ar funkcijos. Antrasis aspektas - dvarvietės autentiškumo išsaugojimas, t. y. jei galima atstatyti pirminę dvarvietės paskirtį, tai reikia keisti dabartinę funkciją į artimesnę autentiškai. Buvo rekomenduojama pritaikyti dvarus funkcijai, kuri iš esmės objekto nedaro nekilnojamu kultūros paveldo objektu. 2004 – 2005 metais pastebima, kad pasikeitė požiūris į dvarus. Pradėta organizuoti daug įvairių edukacinių renginių ar

⁸¹Kornelija Jurgaitytė, Elgsenos su nekilnojamuoju dvarų palikimu 1944-2014 m.. Šiaulių rajono atvejų analizė. Šiaulių universitetas, 2015.

konferencijų, tokių kaip „Dvaras modernėjančioje Lietuvoje: XIX a. antra pusė – XX a. pirmą pusė” ar „Kultūra dvaruose šiandien”. Šie renginiai skirti dvarų atgaivinimui. Taip pat vyko įvairūs kultūriniai renginiai. Pamažu pradėta atrasti senąją dvarų kultūrą, vis daugiau statinių pradėta restauruoti, atkurti pirminę ar jai artimą paskirtį.

Šiuo metu, kaip rodo statistika, sparčiai auga tvarkomų dvarų skaičius bei didėja visuomenės susidomėjimas. Pagal 2014 m. vasario 1 d. duomenis kultūros vertybių registre buvo 545 dvarų objektų, iš jų 216 dvarviečių. Apie 100 dvaro sodybų, tokių kaip Gelgaudiškio dvaras, Panemunės pilis, Tuskulėnų ar Zyplių dvarai, buvo tvarkomos arba pritaikomos visuomenės poreikiams. Jei nėra galimybės restauruoti/renovuoti ar atstatyti rūmų, dažnai dvarvietė išlieka bendruomenės traukos centru. Čia vyksta įvairūs kultūriniai ir edukaciniai renginiai. Išlikusios kompleksų dalys pritaikomos naujai funkcijai. Pavyzdžiui, išlikusiuose Jurbarko dvaro komplekso pastatuose įkurtas etnografinis krašto muziejus, turizmo centras bei V. Grybo muziejus, buvusioje cerkvėje vyksta parodos bei koncertai. O išlikusiame parke organizuojamos įvairios miesto šventės. Šiuo metu savivaldybei pasinaudojus Europos Sąjungos struktūriniais fondais, buvo sutvarkyta teritorija, atidengti rūmų pamatai bei atstatytas pagrindinio įėjimo frontonas ir buvusios želdinių kompozicijos. Tad graži pasivaikščiavimo vieta miestiečiams yra atnaujinta, buvusio dvaro teritorija tapo patraukliu objektu turistams.

Apžvelgus dvarvietės funkcijų ir struktūros raidą bei susipažinus su esama kompleksų situacija galima teigti, kad dvaras net ir neturėdamas aiškios funkcijos vis dar daro didelę įtaką ne tik kraštovaizdžiui, bet ir aplinkinių gyvenviečių raidai. Galima tvirtinti, kad dvarvietė išlieka kaip vienas svarbiausių objektų miestelio ar gyvenvietės kontekste. Didėjantys nuotraukų skaičiai interneto tinklalapiuose, kur žmonės fiksuoja griūvančius dvarus ar kitą nykstantį nekilnojamąjį kultūros paveldą, rodo, kad visuomenė pradeda vertinti ir rūpinasi dvarų likimu. Vienas pavyzdžių galėtų būti *Urban Exploration*⁸² subkultūra. Jos dalyviai keliauja po apleistus objektus ir juos fiksuoja. Šis reiškinys leidžia tvirtinti, kad dvarvietė atlieka tiek švietimo, tiek socialinę funkciją. Buvusiose dvaro sodybose, dažniausiai parkuose, organizuojami įvairūs kultūriniai renginiai. Tai rodo, kad yra išlikusi kultūrinės sklaidos funkcija.

Apžvelgus dvaro funkcijos raidą Lietuvoje būtų galima teigti, kad per paskutiniuosius 10 metų pirmą kartą po ilgo laiko į dvarą žiūrima teigiamai. Didėja visuomenės sąmoningumas, dvaras pradamas suvokti kaip praeities ir dabarties išteklius. Didelę įtaką daro sėkmingai pritaikytos Faro konvencijos nuostatos bei Lietuvos Respublikos teisės reglamentai,

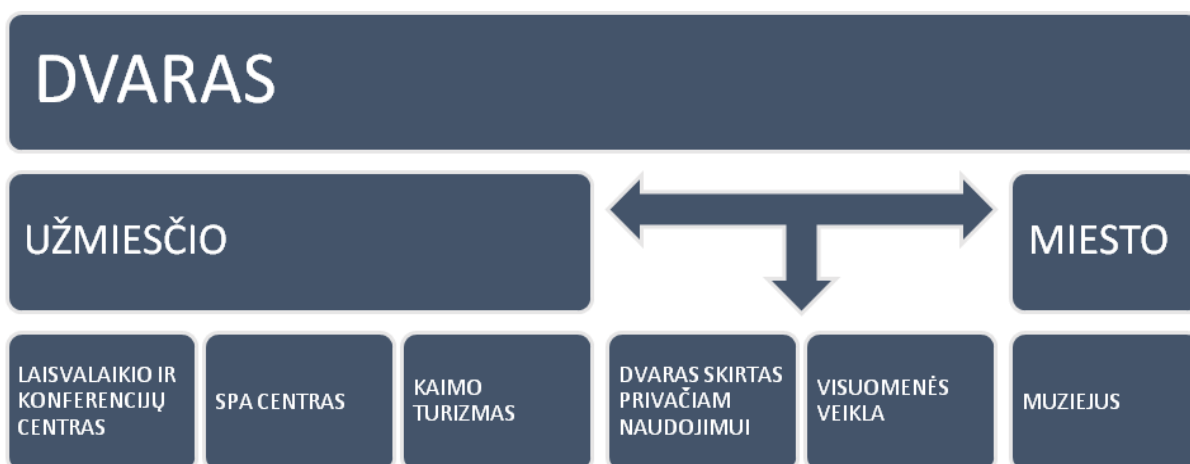
⁸² *Urban Exploration (UE, Urbex)* – gyvenamosios erdvės tyrinėjimo veiklų visuma, subkultūra, skatinanti žiūrėti į miestą kaip į savo asmeninę žaidimo aikštelę, dažnai ignoruojant visuomenės primestas etikos ir saugumo normas. Tai pasireiškia paprastam žmogui neprieinamų vietų paieška, bei informacijos apie jas sistemizavimas pseudo istoriniais metodais.

formuojantys kultūros paveldo objekto apsaugos sistemą bei visuomenės požiūrį į ją. Taigi, šis tyrimas padėjo susipažinti su dvaro istorine raida ir naujosiomis jo pritaikymo galimybėmis. Gauti rezultatai leis tinkamai vertinti atgaivintų dvarų koncepcijas bei pasiūlyti naują atsižvelgiant į pasirinkto atvejo kontekstą.

2. DVARŲ ATGAIVINIMO MODELIAI LIETUVOJE

2.1. Dvarų panauda XXI a.

Šiuo metu dvaro panaudos būdai labai įvairūs ir objekto pritaikymo paskirtis pasirenkama atsižvelgiant į investicijų grąžinimo galimybes. Todėl vieni pritaikymo modeliai yra populiariesni už kitus. Šešis pagrindinius pritaikymo būdus išskiria tyrėjai Vaida Gedvilaitė ir Gintautas Ambrasas straipsnyje „Efektyvaus dvarų panaudojimo modelis“. Straipsnyje autoriai aptaria svetimų pastatų dvaro teritorijoje problemas, atlieka nuosavybės galimybių ir projektų finansavimo variantų tyrimus, išskiria šešis pagrindinius dvarų pritaikymo modelius (žr. 2.1 pav.). Šiame skyriuje daugiausia kalbėsiu apie dvarų pritaikymo modelius.

2.1 pav. Dvarų panaudos modelių schema

Lietuvoje dvarus galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes – užmiesčio ir miesto. Dvaro lokacijos vieta yra svarbiausias veiksnys, pritaikant jį vienai ar kitai funkcijai. Lietuvoje šiuo metu dažniausiai „funkcionuojantys“ dvarai yra miesto ar miestelio teritorijoje. Šie kompleksai lengvai pasiekiami tiek vietiniam gyventojui, tiek turistui. Todėl kompleksų pastatai yra pritaikomi muziejinei veiklai ar visuomeninėms organizacijoms. Daug blogesnė užmiesčio dvarų padėtis. Lietuvai atgavus nepriklausomybę jie dažniausiai liko tušti ir sparčiai griūna. Anot dr. Stanislavos Makštėnienės⁸³, kuri panešime „Dvaro sodybų panaudojimo žemės ūkio mokslui ir švietimui perspektyvos“ kalba apie užmiesčio dvarų panaudą, šie pastatai negali būti pritaikyti įprastinei taikomajai veiklai. Muziejų kūrimą taip pat riboja mažas lankytojų skaičius.⁸⁴ Tokie kompleksai sunkiai pritaikomi naujai paskirčiai, nes dažniausiai pastatyti nuošaliuose ir sunkiai pasiekiamose vietose. Dr. Algimantas Magyla⁸⁵ pranešime „Šiuolaikinė

⁸³ Stanislava Makštėnienė–Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro filialo, Joniškėlio Bandymų Stoties vadovė

⁸⁴ Stanislava Makštėnienė, „Dvaro sodybų panaudojimo žemės ūkio mokslui ir švietimui perspektyvos“ Kn. *Lietuvos dvarai– praeitis, dabartis ir ateitis konferencijos medžiaga*, sud. Lietuvos Respublikos vyriausybė Valstybinė paminklosaugos komisija (Vilnius: Valstybinė paminklosaugos komisija,2001), p. 118–119.

⁸⁵ Algimantas Magyla– biomedicinos mokslų (agronomija) daktaras, žymus mokslininkas, daugelio darbų apie specializuotas sėjomaines, priešsėlius, pasėlių struktūros tobulinimą bei pasėlių išdėstymą šalyje autorius.

žemėnauda dvaruose“ svarsto galimybę užmiesčio dvarus pritaikyti pirminei funkcijai – žemės ūkiui. Tačiau, daugelyje dvarų nėra išlikusių ūkinių pastatų. Tokių pastatų gaivinimas yra per brangus ir neatsipirktų.⁸⁶ Todėl mokslininkai nuolatos ieško dvarų pritaikymo alternatyvų atsižvelgiant į objekto lokacijos vietą, išlikusius pastatus ir kitus aspektus.

Tyrėjai V.Gedvilaitė ir G.Ambrasas apžvelgia prieš tai minėtas problemas ir atlikę tyrimus išskiria šešis pagrindinius galimus pritaikymo medelius : laisvalaikio ir konferencijų centras, SPA centras, kaimo turizmo sodyba, dvaras skirtas privačiam naudojimui, dvaras skirtas visuomenės ir muziejinei veikloms⁸⁷.

Laisvalaikio ir konferencijų centrą autoriai siūlo įkurti užmiesčio dvaruose, nes koncepcija atitinka pagrindinius kliento reikalavimus. Dvaro kompleksas dažniausiai būna toli nuo miesto šurmulio. Tai rami, tinkama poilsiui vieta. Konferencijos tampa neatsiejama verslo susitikimų dalimi. Todėl susitikimai vyktų patrauklioje, šiuolaikinius reikalavimus atitinkančioje aplinkoje.

SPA centrui, pasak autorių, taip pat būtų tinkamesni užmiesčio dvarai. Šis panaudojimo būdas itin tinkamas dėl Lietuvos dvarų lokalizacijos. Dažniausiai dvarų kompleksai pastatyti vaizdingoje vietovėje, atokiau nuo miestelio šurmulio. Užsakovas turi progą pailsėti harmoningoje ir ramioje aplinkoje, kur apartamentai išsiskirs originaliu ir autentišku interjeru.

Trečioji dvarų panaudojimo alternatyva – Kaimo turizmo sodyba. Lietuvoje itin paplitusi, nes yra galimybė gauti ESK⁸⁸ fondų finansavimą palankesnėmis sąlygomis. Taip pat, kaip ir anksčiau siūlyti variantai, šis yra itin patrauklus dėl lokalizacijos. Tai užtikrina išskirtinį poilsį. Taip pat klientai, ieškantys išskirtinio interjero elementų, nenusivilia. Šis dvaro panaudojimo modelis yra populiarus daugelyje pasaulio šalių, daugiausiai perspektyvų turintis ir Lietuvoje. Anot, A. Magylos turistinėse kaimo vietovių sodybose, kaip vienoje iš minėtų, yra galimybė skatinti ir pritaikyti žemės ūkio praktiką. Mokslininkas mano, kad „lankytojams privilioti turistinėje dvaro sodyboje tikrą netradicinius gyvūnus, pavyzdžiui, stručius, povai ar poni arklius vaikams pajodinti“⁸⁹. Taip pat siūloma tokiose sodybose skatinti daržininkystę, uogininkystę, sodininkystę ar bitininkystę. Šių ūkio šakų produkcija turistų lankomuose dvaruose galėtų būti

⁸⁶ Algimantas Magyla, „Šiuolaikinė žemėnauda dvaruose“ Kn. *Lietuvos dvarai– praeitis, dabartis ir ateitis konferencijos medžiaga*, sud. Lietuvos Respublikos vyriausybė Valstybinė paminklosaugos komisija (Vilnius: Valstybinė paminklosaugos komisija, 2001), p. 121–122.

⁸⁷ Vaida Gedvilaitė ir Gintautas Ambrasas, „Efektyvus dvarų panaudojimo modelis“ in *14-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas Lietuvos ateitis“ 2011 metų teminės konferencijos straipsnių rinkinys*, 2011 <http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/966/1/V.%20Gedvilaitė.pdf> [žiūrėta 2016-10-05]

⁸⁸ ESK - Europos standartizacijos komitetas (CEN, pranc. *Comité Européen de Normalisation*) – ne pelno standartizacijos organizacija, kurios misija yra prižiūrėti Europos ekonomikos dalyvavimą tarptautinėje prekyboje, Europos piliečių gerovę ir aplinką, suteikiant suinteresuotoms šalims veiksmingą infrastruktūrą kurti, prižiūrėti ir platinti susijusius standartų ir reikalavimų rinkinius.

⁸⁹ Algimantas Magyla, op.cit., p. 124

reklamuoja bei realizuojama.⁹⁰ Taigi šios funkcijos papildytų viena kitą, skatintų didesnį lankytojų srautą. Dvaras būtų grąžinamas prie ištakų, nes tai buvo žemdirbystės kultūros židiniai.

Taip pat dalis pasiūlytų modelių gali būti puikiai pritaikomi tiek miesto, tiek užmiesčio vietovėje. Vienas tokių yra dvaras, skirtas privačiam naudojimui. Šis modelis gali būti siūlomas privačiam interesantui, turinčiam pakankamai lėšų. Toks klientas, rinkdamasis dvarą, atsižvelgia į savo poreikius ir komplekso pastatus pritaiko pagal numatytus reikalavimus. Tokiu atveju nėra svarbu, kur pastatytas pastatas.

Penktasis modelis, kuris gali būti tiek užmiesčio, tiek miesto vietovėje, yra dvaras, pritaikytas visuomenės poreikiams. Šiuo metu iš esamų pavyzdžių galima teigti, kad Lietuvoje tai dažniausiai miesto teritorijoje esantys dvarai. Tokiu atveju patalpose gali būti įrengtos mokyklos, vaikų darželiai, laisvalaikio dienos centrai, bibliotekos, pirmosios pagalbos punktas ir t.t.. Tad šio modelio atveju kompleksas gali būti panaudotas labai plačiai, tačiau parenkant funkciją yra svarbi lokalizacijos vieta.

Šeštasis, paskutinis muziejinei veiklai pritaikytas modelis geriausiai funkcionuoja miesto teritorijoje. Šiuo metu tai populiariausias dvaro pritaikymo būdas Lietuvoje.

Pasak autorių, šis panaudojimo metodas nėra racionalus, tačiau puikiai funkcionuoja miestuose, kur yra didelis srautas turistų, vyksta įvairūs koncertai ir kiti kultūriniai renginiai. Taigi šiuo metu Lietuvoje tai bene populiariausias dvaro pritaikymo modelis.

Pritaikant vieną ar kitą modelį iš pasiūlytų taip pat reiktų atsižvelgti į finansavimo galimybes. V.Gedvilaitė ir G.Ambrasas išskyrė tris pagrindinius dvarų restauravimo darbų finansavimo šaltinius: valstybės lėšos, valstybės lėšos siejamos su privačiomis, Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių fondų lėšos, kooperuojamos su Valstybės arba privačiomis, privataus sektoriaus lėšos. Autoriai kiekvienam iš pasiūlytų pritaikymo modelių priskyrė ir galimas finansavimo galimybes.

Tyrėjai teigia, kad valstybės lėšomis ir valstybės lėšas siejant su privačiomis lėšomis būtų galima finansuoti laisvalaikio ir konferencijos centro, muziejaus, pritaikymo visuomenės poreikiams modelius bei dvarų, skirtų privačiam naudojimui, modelius.

Kultūros paveldo objekto pritaikymo laisvalaikio ir konferencijų centrui modelis turėtų būti skirtas valdyti privačiam naudojimui. Pasak autorių, tai būtų racionalus sprendimas atsižvelgiant į šiuolaikinį laisvalaikio ir konferencijų populiarumą. Tačiau šis modelis turi ir didelį trūkumą. Lietuvoje dvarai yra suskirstyti mažesnėmis patalpomis, tad pritaikant naujai

⁹⁰ Algimantas Magyla, „Šiuolaikinė žemėnauda dvaruose“ Kn. *Lietuvos dvarai– praeitis, dabartis ir ateitis konferencijos medžiaga*, sud. Lietuvos Respublikos vyriausybė Valstybinė paminkloaugos komisija (Vilnius: Valstybinė paminkloaugos komisija, 2001), p. 124

funkcijai nebūtų išlaikytas autentiškas patalpų planas. Todėl savininkai turėtų būti įpareigoti fasade ir dalyje patalpų išlaikyti autentiškas detales, o mažiausiai vertingas dalis galėtų rekonstruoti.

Kaip jau minėjau anksčiau, kultūros paveldo objekto pritaikymas muziejinei veiklai nėra racionalus, nes didžiosios dalies dvarų lokalizacija tam nepalanki. Užmiesčio dvare muziejus nepritrauktų pakankamai turistų, kad atlikti tvarkybos darbai neatsipirktų. Pasak V. Gedvilaitės ir G. Ambraso, investicijos į muziejinę veiklą yra tikslingos tik tokiu atveju, jei objektai prilįgsta Trakų arba Gedimino pilims. Tokio dydžio objektai yra nuolat lankomi, turi nuolatinės pajamas ir yra prižiūrimi. Kitais atvejais nėra siūloma dvarus pritaikyti muziejinei veiklai.

Dvaro pritaikymas visuomenės poreikiams nėra populiarus Lietuvoje. Tačiau autoriai siūlo naudotis užsienio patirtimi, kai rekonstruotas paveldo objektas būtų perleidžiamas privačiam naudotojui už simbolinį nuomos mokestį. Architektė, NKPA specialistė Loreta Janušaitienė taip pat siūlo tokios praktikos idėjas remdamasi asmenine patirtimi Pancūzijoje ir Švedijoje. Anot jos, „Ten yra pati veiksmingiausia priemonė - tai apmokėti architektūrinius tyrimus, istorinius tyrimus netgi atlikti restauracijos projektą ir jį perduoti užsakovui, kuris už savo lėšas gali prižiūrėti ir valdyti jį, aišku, su sąlyga, kad jis įsipareigoja šį objektą eksponuoti ir leisti lankytojams matyti, pajauti ir taip toliau, kad jis būtų ir visuomenei prieinamas. Tada valstybė išlošia, kad gelbsti tą projektą, investuoja į jį, bet stato savo mokslinio tipo sąlygas, samdo savo kvalifikuotus specialistus, o architektai pritaiko pastatus šiuolaikiniams poreikiams.“⁹¹ (žiūr. Priedas nr.4). Ši strategija ne tik užtikrintų kultūros paveldo objekto tvarkybos darbus, bet ir tai, kad dvarai būtų tinkamai prižiūrimi ir perduodami ateities kartoms.

Visuomeninei veiklai pritaikytų objektų finansavimo šaltinis galėtų būti valstybinės ir privačios lėšos. Šiuo metu valstybė skiria finansavimą naujiems objektams ir kultūros paveldo objekto tvarkybai. Tokiu būdu lėšos nėra taupomos ir mokama du kartus. Pasak autorių, alternatyva – visas lėšas skirti kultūros paveldo objektui išsaugoti ir pritaikyti visuomenės poreikiams. Naudojant tokią strategiją taip pat būtų užtikrinta nuolatinė dvarų priežiūra ir išsaugojimas.

Yra alternatyva, kai kultūros paveldo objekto sutvarkymo ir išsaugojimo darbus finansuoja privatus asmuo. Tačiau tokiu atveju savininkas suinteresuotas verslo vystymo galimybėmis, kad atsipirktų investicijos. Taigi privačiomis lėšomis dažniausiai finansuojamas dvaro pritaikymas laisvalaikio ir konferencijų paskirčiai, SPA centrui, kaimo turizmo sodybai bei privatiems poreikiams.

⁹¹ Lilija Kunstaitė. Stenograma interviu su architektė / NKPA specialistė Loreta Janušaitiene, Kaunas, 2016 m.

Šiuo metu Lietuvoje yra sudaryta galimybės prašyti paramos iš ES fondų⁹². Jie finansuoja kultūros paveldo objekto pritaikymą laisvalaikio ir konferencijų paskirčiai, kaimo turizmo ir muziejinei, visuomenės poreikius tenkinančiai veiklai.

Taigi aptariant analizuotą medžiagą galima teigti, kad dvarų pritaikymo poreikis naujai veiklai yra didelis. Kiekvienas savininkas turi galimybes realizuoti verslo idėjas ir pritaikyti paveldo objektus taip, kad vystoma veikla būtų pelninga ir užtikrintų dvaro išsaugojimą ateities kartoms. Vertinant susiklosčiusią situaciją paaiškėjo, jog šiuo metu patraukliausi verslo investicijoms yra dvarai užmiestyje. Tai leidžia kelti hipotezę, kad praėjus tam tikram laikotarpiui didelė dalis dvarų užmiestyje bus atgaivinta ir sutvarkyta.

2.2. Dvarvietės pritaikymo pavyzdžių analizė

Kaip jau minėjau anksčiau, paskutiniame dešimtmetyje didėja susidomėjimas kultūros paveldo objektais, sparčiai auga restauruotų dvarų kiekis. Šiuose kultūros paveldo objektuose puikiai suderintos pastato vertingosios savybės ir naujos funkcijos. Tai leidžia teigti, kad dvaras yra praeitis, dabarties ir ateities išteklius.

Pavyzdžiui, Pakruojo dvarą⁹³ (žiūr. 2.2 il.) galima priskirti konferencijų ir laisvalaikio centro grupei, nes tai pagrindinė funkcija. Tai būtų vienas iš didžiausių konferencijų centrų Šiaurės ir Vidurio Lietuvoje. Šiuo metu dvaro komplekso pastatuose įkurtas turizmo centras, muziejus, restoranas, viešbutis, SPA ir pirtis, salės pritaikytos konferencijoms, koncertams. Taip pat čia organizuojamos įvairios edukacinės programos: „Myliu žirgą“, „Dvariškas gyvenimas – špyga taukuota“, „Saldus dvariškas gyvenimas“. Anot Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktorės Dianos Varnaitės⁹⁴ „tradiciniais tampa dvare vykstantys Pakruojo miesto šventei skirti koncertai, folkloro šventė „Žiemgala“⁹⁵ ir kiti renginiai. Apsilankiusiems

⁹² ES fondas— Europos Sąjungos (ES) skiriama parama iš specialių (vad. struktūrinių arba sanglaudos) fondų. tikslas – nuosekliai mažinti socialinius ir ekonominius išsivystymo skirtumus tarp ES šalių narių, atskirų regionų ir socialinių grupių.

⁹³ Pakruojo dvaras –Karciamos g. 9, Pakruojis, <http://www.kpd.lt/pakruojo-dvaras/> [žiūrėta 2016-09- 10]

⁹⁴ Diana Varnaitė – Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktorė.

⁹⁵ Žiemgala –27-erius metus etninės kultūros gyvųjų tradicijų šventė vykstanti Pakruojo dvare. Šventėje dalyvauja folkloro ansambliai iš Pakruojo, Akmenės, Kelmės, Radviliškio, Joniškio, Pasvalio, Kazlų Rūdos, Panevėžio, Kupiškio rajonų, Šiaulių miesto ir rajono.

dvare Kultūros skyriaus darbuotojai veda edukacines pamokas „Protėvių patirtis šiandien“, „Amatą mokėdamas šunų nelodysi“, „Sakmių ir legendų pasaulyje“ ir jau minėtą „Metų ratas pranašauja Kalėdas“⁹⁶. Tai didžiausią teritoriją turintis dvaras Lietuvoje. Jį sudaro apie 25 objektus ir statinius.

2.3.il.Pakruojo dvaro kompleksas. Penkių arkų dolomitinis tiltas

Todėl dvaro restauravimo darbai atliekami dalimis, šiuo metu jau yra restauruoti fasadai, dalis salių, tvarkoma rūmų teritorija, išvalyta Kruojos upė⁹⁷, suformuotos salos, nutiesti pėsčiųjų takai, tvarkomas parkas. Maždaug prieš dešimtmetį buvo restauruotas vienintelis Lietuvoje penkių arkų dolomitinis tiltas (žiūr. 2.3 il.). Kaip ir kiti ūkiniai pastatai, buvo restauruoti vandens malūnas ir smuklė, kurie pritaikyti maitinimo, renginių paslaugoms, malūnininko namas pritaikytas viešbučio funkcijai, vėjo malūne įkurtas muziejus. 2010 – 2011 metais buvo restauruoti dar keli pastatai: kalvė ir anglių degykla. Čia šiuo metu veikia ekspozicijos ir organizuojamos įvairios edukacinės programos. Taip pat atidarytas Pakruojo dvaro sandėlis, planuojama restauruoti ir pritaikyti naujai funkcijai likusius komplekso pastatus

Pakruojo dvaro restauravimo projektas vykdomas dalimis ir finansuojamas iš Pakruojo rajono Savivaldybės, Kultūros paveldo departamento, įvairių struktūrinių, ES paramos, Norvegijos finansinių mechanizmų paramos fondų. Taigi apžvelgus Pakruojo dvaro pritaikymo koncepciją, aiškiai matoma, kad pagrindinė dvaro funkcija –laisvalaikio ir konferencijų centras, tačiau pagal poreikį yra vykdomos ir kitos veiklos

Kitą analizuojamą dvaro komplekso pritaikymo koncepciją būtų gali priskirti prie SPA centro grupės. Bistrampolio dvaro sodyba⁹⁸ (žiūr. 2.4 il.) pritaikyta viešbučio su SPA centru veiklai. Šiame dvare, priešingai nei Pakruojo dvare, pastatai yra pritaikyti vienai pagrindinei veiklai.

2.4.il. Bistrampolio dvaro rūmai

Šiuo metu dvaro kompleksą sudaro viešbutis, restoranas, koncertinė salė, įvairių dydžių dvaro salės, skirtos banketams, koncertams, seminarams. Parke taip veikia koplytėlė – knygnešių muziejus. Lankytojams siūlomos aktyvaus bei pasyvaus laisvalaikio paslaugos. Aktyviam

⁹⁶ Diana Varnaitė, „Sugrįžtantys dvarai (4). Pakruojo dvare metų ratas pranašauja Kalėdas“ in Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos <http://www.kpd.lt/pakruojo-dvaras/> [žiūrėta 2016-09- 10]

⁹⁷ Kruoja - upė šiaurės Lietuvoje, Radviliškio, Šiaulių ir Pakruojo rajono savivaldybių teritorijoje, Lielupės baseine, Mūšos dešinysis intakas.

⁹⁸ Bistrampolio dvaras - Bistrampolio g. 1, Kučių k. Panevėžio r., <http://www.kpd.lt/bistrampolio-dvaras/> , <http://www.bistrampolis.lt/> [žiūrėta 2016-09-15]

poilsui įrengtas sporto aikštynas su teniso kortais ir krepšinio aikštele, pasyviai poilsiui dvaro vežiminėje įkurtas SPA centras. Visos šios paslaugos teikiamos trijuose dvaro rūmų pastatuose: centriniuose rūmuose, buvusioje dvaro vežiminėje, buvusiam sodininko namelyje.

Dvare aktyviai vykdoma kultūrinė programa. Organizuojami Bistrampolio festivalio koncertai, literatūriniai vakarai, dailininkų plenerai, vykdomos ekskursijos turistams. Buvusiam dvaro žirgyne įrengta erdvi koncertų salė, kurioje vyksta festivalio programa. Ji yra labai įvairi: klasika, džiazas, įvairūs šokio, garso ar vaizdo projektai.

Bistrampolio dvaro restauracijos darbai pradėti 2007 metais ir tęsėsi iki 2013 metų. Kaip ir Pakruojo dvaras, šis kompleksas buvo atkuriamas dalimis. Pirmajame etape sutvarkyti pagrindinių dvaro rūmų fasadai, buvusi ledainė pritaikyta turizmo informacijos centrui, muziejui. Buvusi elektrinė pritaikyta knygnešystės muziejui. Taip pat sutvarkyta dalis parko: atstatytas paviljonas, suformuoti gėlynų plotai, įrengti inžinieriniai tinklai.

2008 metais pradėtas antrasis dvaro pritaikymo etapas, kurio metu numatyta restauruoti likusius pastatus, įrengti pagrindinius rūmus, įkurti memorialinį parką, pažymintį įsimintinus dvaro istorijos įvykius. Tais pačiais metais pradėtas dar vienas dvaro restauravimo etapas: „Bistrampolio dvaro sodybos buvusio žirgyno atnaujinimas ir pritaikymas konferencijų, turizmo informavimo poreikiams“.

2010 – 2011 metais restauruota ir pritaikyta SPA centrui buvusi vežiminė. 2010 – 2013 metais įrengtas modernus žirgynas.

Taigi Bistrampolio dvaro pritaikymo ir restauravimo darbai buvo finansuojami iš ES struktūrinio fondo ir Norvegijos finansinio mechanizmo lėšomis⁹⁹. Atlikus šio pavyzdžio analizę, galima teigi, kad dvaras atitinka SPA centro modelio keliamus reikalavimus. Šiame dvare yra vykdomos ir kitos veiklos, tačiau galima aiškiai išskirti pagrindinę – viešbučio su SPA centru.

Trečiasis analizuojamas atvejis yra Jonaitiškių dvaras¹⁰⁰ (žiūr. 2.5 il.). Tai medinis pastatas, kuriame šiuo metu įrengta kaimo turizmo sodyba. Lyginant su kitais pasirinktais atvejais šis dvaras yra mažas, todėl lengvai pritaikomas kaimo turizmo sodybai. Dvaro kompleksą sudaro šie statiniai: pagrindinis dvaro pastatas, svirnas, klėtis, seklyčia ir

2.5.il. Jonaitiškių dvaro rūmai

⁹⁹Norvegijos finansinio mechanizmo lėšos— Siekdamos prisidėti prie ekonominių ir socialinių skirtumų mažinimo Europos ekonominėje erdvėje (EEE), Norvegijos Karalystė, Islandijos Respublika ir Lichtenšteino Kunigaikštystė sukūrė EEE finansinį mechanizmą ir Norvegijos finansinį mechanizmą. Lėšos skiriamos šalims: įstojusioms į ES 2004 m. ir 2007 m.

¹⁰⁰ *Jovaitiškių dvaras* - Alyvų. g. 3, Jonaitiškių kaimas, Radviliškio rajonas, <http://www.jonaitiskiudvaras.lt/> [žiūrėta 2016-09-15]

pirkia. Kiekvienas jų pritaikytas pokyliams. Visi pastatai yra skirtingo ploto, tad kiekviename iš jų įrengtos pobūvių salės, galinčios talpinti skirtingą kiekį žmonių.

Dvaras atgaivintas privačiomis lėšomis. Apžvelgus dvaro lokacijos vietą ir dydį, galima teigti, kad pasirinktas pritaikymo modelis yra tinkamas. Dvaras nėra toli nuo miesto: apie 15 km nuo Radviliškio ir 17 km nuo Šiaulių. Komplexas įkurtas gamtos apsuptyje, teritorijoje yra parkas bei vandens telkinių.

Ketvirtasis dvaro pritaikymo modelis – tai dvaras, pritaikytas privatiems poreikiams. Šiuo metu restauruotas ir geriausiai žinomas tokio tipo yra Ilzenbergo dvaras¹⁰¹ (žiūr. 2.6 il.). 1940 metais dvaras ir jo teritorija buvo nacionalizuota. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tik 2003 metais nuosavybės teisė perduota privačiam asmeniui. Šiuo

2.6.il. Ilzenbergo dvaro rūmai

metu vienas geriausiai žinomų dvarų, kuris „sugrįžo prie savo šaknų – čia vėl gyvena ir dirba žmonės, auginami gyvuliai, sėjami laukai, verda bendruomenės gyvenimas.“¹⁰².

Naujieji savininkai, UAB „Ilzenbergo dvaras“, restauravo dvarą ir pritaikė jį biodinaminio ūkio veiklai. Tai išskirtinis – vienintelis toks ūkis ne tik Lietuvoje, bet ir Pabaltyje.. Savininko – tikslas pasigaminti sveiką ir natūralų maistą pačiam ūkiui ir tiesiogiai teikti užsakovui. Ūkis „Ilzenbergas“ siūlo platų maisto produktų asortimentą. Pagrindinis biodinaminis „principus taikančio ūkio “Ilzenbergas” tikslas: tapti pavyzdiniu bendruomenės palaikomu, biodinaminio ūkiu visoje Europoje“¹⁰³.

Šis dvaras yra privatus, tačiau nustatytu laiku siūlo galimybę apsilankyti turistams. Siūloma aplankyti apžvalgos aikštelę, kur eksponuojamos Rusijos – Švedijos karo patrankų kopijos, pasižvalgyti po parką, kur auga gamtos paminklu paskelbtas 100-metis ąžuolas, bei Meilės salą. Šiuo metu į salą pastatytas „Meilės“ tiltas. Taip pat turistai gali apsilankyti svirne, kur įrengta derliaus saugykla ir malūnas, dvaro rūmuose bei rūkykloje.

Turistams teikiamos įvairios paslaugos: maitinimo, šventinio apšvietimo, maudynės pirtyje. Organizuojamos fotosesijos dvaro teritorijoje bei kelionės karieta po apylinkes. Amatų namas pritaikytas nedideliems renginiams. Čia įrengta 12 miegamųjų vietų, virtuvėlė bei svetainė su židiniu. Renginiai gali būti organizuojami ir parke.

¹⁰¹ *Ilzenbergo dvaras* - Ilzenbergo k. 4, Juodupės seniūnija, Rokiškio rajonas <http://www.ilzenbergas.lt/istorija/dvarvietes-ir-apylinkiu-istorija> , <http://www.kpd.lt/sugriztantys-dvarai-33-ilzenbergo-dvaras-didziausias-baltijos-saliu-biodinaminis-ukis/> [žiūrėta 2016-09-15]

¹⁰² „Sugrįžtantys dvarai (33). Ilzenbergo dvaras – didžiausias Baltijos šalių biodinaminis ūkis“ *in Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos* <http://www.kpd.lt/sugriztantys-dvarai-33-ilzenbergo-dvaras-didziausias-baltijos-saliu-biodinaminis-ukis/> [žiūrėta 2016-09-15]

¹⁰³ *Ibid.*

Taigi Ilzenbergo dvaras yra pavyzdys, kaip savininko dėka visas kompleksas gali būti „prikeltas“ gyvenimui. Ši sodyba išskirtinė ne tik istorija, bet ir šiuo metu Lietuvoje dar netaikytu panaudos modeliu. Tai vienintelis dvaras, kuris šiuo metu veikia pagal pirminę savo funkciją.

Dvaro, pritaikyto visuomenės poreikiams, pavyzdys galėtų būti Gedminų dvaras¹⁰⁴ (žiūr. 2.7 il.). Jame įkurta Klaipėdos Eduardo Balsio menų mokykla. Dvaras rekonstruotas ir pritaikytas mokyklos poreikiams 1978 metais. Vėliau dvaro teritorijoje buvo pastatyta valgykla ir bendrabutis. Šis dvaras prižiūrimas ir restauruojamas iniciatyvių mokytojų, aktyvių mokinių ir jų tėvų dėka.

2.7.il. Gedminų dvaras rūmai

2015 metais buvo vykdomas kultūros projektas „Gedminų dvaras: gyvas ir kuriantis“. Iniciatyvos metu nuo 2015 metų birželio iki gruodžio mėnesių buvo organizuojami įvairūs koncertai, kūrybinės dirbtuvės, paskaitos mokiniams ir Klaipėdos krašto gyventojams. Tai atkreipė vietinių gyventojų dėmesį į dvaro istoriją ir problemas. Projekto tikslas buvo sukurti kultūros traukos centrą pietinėje miesto pusėje bei supažindinti su spalvinga dvaro istorija.

Kitas analizuojamas atvejis yra dvaro kompleksas, pritaikytas muziejinei veiklai. Bene sėkmingiausias ir geriausiai žinomas pavyzdys yra Palangos dvaras¹⁰⁵ (žiūr. 2.8 il.). Jame muziejus veikia jau nuo 1963 metų, tačiau tik 2015 metų pavasarį dvaras po restauravimo darbų atvertas lankytojams.

Atnaujinus Palangos Tiškevičių dvaro rūmus – 2.8 il. Palangos dvaro rūmai

Gintaro muziejų, pastate buvo atkurti istoriniai interjerai ir eksterjerai, iš naujo suformuotos ekspozicijos. Pirmajame aukšte įrengtos aristokratų rūmų menės : Didysis, dar vadinamas Raudonuoju, salonas, Grafienės buduaras, Mėlynoji svetainė, Grafo kabinetas bei Mažoji svetainė – grafo priimamasis. Antrasis aukštas paskirtas gintarų ekspozicijai, kuri po restauracijos darbų labai padidėjo. Taip pat per keletą metų buvo atnaujintas ir architekto peizažisto Eduardo Fransua Andre suprojektuotas XIX a. pab. grafų Tiškevičių įkurtas parkas. Parko teritorija buvo tvarkoma paisant istorinės parko struktūros. Buvo įrengti pagrindiniai

¹⁰⁴ *Gedminų dvaras* - Statybininkų pr. 2, Klaipėda, <http://www.balsiogimnazija.lt/gimnazija-muzikos-mokykla-klaipeda-dailės-mokykla-klaipeda-klaipėdos-meno-mokyklos-istorija/gedmin-dvaro-istorija> [žiūrėta 2016-10-05]

¹⁰⁵ *Palangos dvaras* - Vytauto g. 17, Palanga, <http://www.kpd.lt/palangos-dvaras/> [žiūrėta 2016-10-05]

kalvių rankų darbo vartai, nutiesta tvora, aptvertas rožynas bei Smetonos ažuolas. Didžiajame parteryje pertvarkyti ir iš naujo pasodinti želdiniai, įrengtos 8 sodo vazos gėlėms, nauji šviestuvai.

Istorinė parko dalis apšviesta ir naktį. Sutvarkytas tvenkinys, iki tvenkinio vedantys takai, atkurta tvenkinio prielaukėlė. Dėmesys skirtas ir mažajai parko architektūrai. Mažajame parteryje atsirado geriamojo vandens fontanėlis, įrengti gėlynai, parko erdves papuošė skulptūros. Įrengti nauji požeminiai laistymo sistemos vamzdiniai. Dar

2.9 il. Palangos dvaro rūmų kompleksas. Lurdas nerekonstruotas fontano Didžiajame parteryje. Trečiajame darbų etape numatyta sutvarkyti parko rožyną, įrengti ledainę, restauruoti parko Lurdą¹⁰⁶ (žiūr. 2.9 il.), sutvarkyti želdinius.

Apžvelgus šio dvaro pritaikymo galimybes ir istoriją galima teigti, kad tai vienas sėkmingiausių dvaro pritaikymo būdų atsižvelgiant į dvaro lokaciją, ekonominę padėtį ir išskirtinumą.

Apibendrinant išsakyta mintis, šiuo metu Lietuvoje didėja ne tik nekilnojamo kultūros paveldo objekto vertės svarba. Dvaras suvokiamas kaip išteklius. Tai parodo aptarti pavydžiai. Kiekvienas iš jų išsaugojo išlikusias vertybes, taip pat objektas pritaikytas šiuolaikiniams poreikiams. Kiekvienas dvaras, nepaisant jo paskirties, puikiai atlieka savo funkciją ar funkcijas. Apžvelgiant dvarų pritaikymo analizę, aiškiai matoma, kad objektą pritaikant šiuolaikinės visuomenės poreikiams naudojamas vienas iš išvardintų modelių. Kita vertus, aiškiai matoma tendencija, kad dalis funkcijų susipina iš kelių modelių. Kaip patį gryniausią modelį būtų galima išskirti Kaimo turizmo sodybas.

2.3. Architektūriniai sprendimai, jų ypatumai

Lietuvoje architektai, dirbdami su nekilnojamo kultūros paveldo objektais, dažnai susiduria su iššūkiais, nes pritaikyti objektą šiuolaikiniams poreikiams ir išlaikyti vertingąsias savybes yra sudėtinga. Todėl buvo atliktas tyrimas norint sužinoti praktikuojančių architektų požiūrį į paveldosauginius objektus ir jų pritaikymo galimybes.

Respondentams buvo pateikta 10 teiginių (žiūr. Priedas nr. 3) susijusių su nekilnojamu kultūros paveldo objektais.

Taigi, tyrimo metu pirmiausia siekta išsiaiškinti, kaip architektai vertina darbo pobūdį dirbant su nauja architektūra ir paveldosauginiais objektais. Didžioji dalis respondentų

¹⁰⁶ *Lurdas* - grotos formos sakralinis statinys

nesutinka, kad dirbant su paveldodausiginiais objektais reikia daugiau išmonės ar kūrybiškumo. Vienas iš respondentų mano, kad „architektas, ar kitas specialistas turėtų siekti pačio geriausio rezultato visuose projektuose: dažniausiai seno, tačiau nevertingo namo rekonstrukcija reikalauja tiek pat išmanumo, kiek ir darbas su paveldiniu objektu. Sutinku, tik su tuo, kad naują statyti lengviau, nei „taisyti“, atkurti seną.“. 71.3% (žiūr. Priedas nr.3) apklaustųjų mano, kad darbas su nekilnojamo kultūros paveldo objektais reikalauja daugiau specifinių žinių, nei darbas su naujos statybos objektais. Tačiau yra manančių, kad sudėtingas naujos statybos projektas gali pareikalauti daugiau žinių nei nesudėtingas paveldo objektas.

Kiekvienas objektas reikalauja specifinių sprendinių, tačiau respondentams buvo pateikti teiginiai susiję su dvarų pritaikymo galimybėmis. Vykdamas pritaikymo projektus dažnai tenka dirbti su objektais neįtrauktais į Kultūros vertybių registrą (šių pastatų saugomi elementai jau nustatyti), kurių vertingosios savybės nebūna nustatytos. Todėl projektuotojai kelia klausimą, ar tokiuose objektuose reikia saugoti elementus galimai turinčius vertingųjų savybių. Buvo paprašyta architektų pateikti nuomonę, ar būtina išsaugoti visas vertingąsias savybes: 73.1% atsakė, kad taip. Anot L. Janušaitienės „idealu būtų, jei objektas būtų pritaikomas tai funkcijai, kuri mažiausiai jį keistų ir lengviausiai jį atgaivintų, tada būtų lengviausia atskleisti jį patį. Dėl to aš ir pritariu paveldosaugos dokumentams, kuriuose sakoma, kad įvedama funkcija turi mažiausiai pažeisti vertingąsias savybes. Tie, kas įsiklauso šito sakinio prasmę yra teisūs“¹⁰⁷ (žiūr. Priedas nr.4). Tai rodo projektuotojų sąmoningumą ir supratimą išsaugant paveldą ateities kartoms.

Paskutinį šimtmetį didžioji dalis architektūros paveldo objektų buvo rekonstruota. Architektai dirbdami su paveldo objektais susiduria okupacijos laikotarpiu vykdytomis rekonstrukcijomis. 61.5% apklaustųjų mano, kad tai pastato raidos etapas, todėl gali turėti vertingųjų savybių. Vienas iš respondentų mano, kad „pastatas tuo ir yra įdomus, kad jame matosi jo gyvavimo etapiškumai. Mus žavi seno ir naujo mišinys, todėl žiūrint dar giliau, įdomu ir įvairūs pastato raidos etapai, nepaisant to, iš kokio laikotarpio jie yra. Vertinga išskaidyti ir išnagrinėti dar smulkiau - gilinantį į "seno" etapiškumus, nes tai pasakoja istoriją apie objektą.“ (žiūr. Priedas nr.3). Apibendrinant, šiuolaikinis architektas yra sąmoningas ir vertinantis vertingąsias savybes susiformavusias per pastato raidos etapus, gebantis objektyviai vertinti jos pasekmes.

Yra įvairių sprendimo būdų pritaikant nekilnojamo kultūros paveldo objektus naujai funkcijai. Todėl respondentų buvo paprašyta įvertinti galimus rekonstrukcijos metodus. Taigi 88,5% respondentų mano, kad dirbant su kultūros paveldo objektais privalu aiškiai išskirti

¹⁰⁷Lilija Kunstaitė. Stenograma interviu su architektė / NKPA specialiste Loreta Janušaitiene, Kaunas, 2016 m.

autentiškus elementus ir naujai projektuojamus (medžiagomis, sprendimais, stilistika). Daugelis projektuotojų susiduria ikonografinės medžiagos trūkumu restauruojant/rekonstruojant objektus, todėl nėra galimybės atkurti pirminės vieno ar kitų elementų išvaizdos. 73.1% apklaustųjų mano, kad nėra tikslinga atkurti imituoti esamos stilistikos išnykusių elementų, geriausia būtų atkurti trūkstamas detales naujomis priemonėmis. Vienas respondentų mano, kad „reikia į tai žiūrėti per šiuolaikinio architekto prizmę ir neimituoti to, kas buvo, o perleidus tai per savo suvokimą/ patirtis/ intuciją/ žinias, perfrazuoti trūkstamą elementą savaip.“. Tačiau yra ir nesutinkančių nuomone ir manančių, priklausomai nuo situacijos „kartais atkurtas elementas gali geriau išreikšti pastatą, projektas tapti vertingesnis.“. Anot L. Janušaitienė „Harmonija turi būti tarp autentiškos materijos, tavo surasto metodo kokiomis medžiagomis sutvirtinti ir kaip įvesti naują funkciją. Objektai dabar išgyvena, kai funkcionuoja, kai surišta su funkciniu pritaikymu.(...)“¹⁰⁸ (žiūr. Priedas nr.4). Tai leidžia teigti, kad galimi įvairūs sprendimo būdai, tačiau turi būti išsaugotos vertingosios savybės ir objektas funkcionuoti.

Architektai dirbdami su objektais istorinėse miesto zonose, saugomuose teritorijose dažnai susiduria su apribojimais statyti naujus statinius reikalingus tinkamai pritaikyti objektus naujai funkcijai. Todėl respondentų buvo prašoma išsakyti nuomone šiuo klausimu. 80.8% atsakiusiųjų mano, kad buvusiose dvarvietės gali būti projektuojami nauji statiniai. Apklaustieji mano, kad miestai ir miesteliai turi plėstis pagal gyventojų poreikius ir paveldo objektai turi tarnauti bendruomenės naudai. Kaip viena iš galimybių numatoma statyti naujus objektus išnaudojant esamus statinius ar jų elementus.

Vieną didžiausių problemų projektuojant architektūros paveldo objekte, anot respondentų, yra teisinių reglamentų nesuderinamumas „(gaisrinės saugos ir KPD, inžinerinių tinklų/sistemų ir KPD ir t.t.)(...)“¹⁰⁹ (žiūr. Priede nr.3). Tačiau yra manančių, „kad tokia situacija palieka daugiau vietos interpretacijai, kuri ne visą laik išsina tik į blogą“. Anot architektų, gana didelė problema yra visuomenės nesąmoningumas ir nenoras investuoti į kokybišką paveldo objekto pritaikymą. Dažnai žmogiškieji poreikiai ir lūkesčiai (Statytojo), ne visada atitinka kultūros paveldui keliamus griežtus reikalavimus. Anot respondentų – tai dvi didžiausios problemos apsunkinančios darbą su architektūros paveldo objektais.

Taigi, gauti tyrimo rezultatai padėjo susidaryti įspūdį apie architekto darbo specifiką ir problemas dirbant su kultūros paveldo objektais. Taip pat, buvo nustatyta, kad dirbant su šiais pastatais dauguma projektuotojų laikosi nuostatų:

¹⁰⁸ Lilija Kunškaitė. Stenograma interviu su architekto / NKPA specialiste Loreta Janušaitiene, Kaunas, 2016 m.

¹⁰⁹ *Ibid.*

- išlaikyti skirtį tarp autentiškų elementų ir naujai projektuojamų elementų naudojant skirtingas medžiagas, stilistinius sprendimus, bei modernios architektūros elementus;
- maksimaliai išlaikyti objekto vertingąsias savybes;
- pritrūkus ikonografinės medžiagos neišlikusius elementus atkurti moderniomis priemonėmis, taip eksponuojant pastato raidos etapus;
- jei vykdant projektą paveldo objekte reikia įvesti naujų statinių, kurie reikalingi užtikrinti kokybišką bendruomenės gyvenimą, stengiamasi projektuoti panaudojant istorinių pastatų išlikusius elementus.

Lietuvoje turime daug pavyzdžių, kai architektai vadovaudamiesi šiomis nuostatomis ir bendradarbiaudami su paveldo specialistais pritaiko dvarus šiuolaikiniams poreikiams.

Vienas tokių pavyzdžių galėtų būti Tuskulėnų dvaras¹¹⁰ (žiūr. 2.10 il.). Šio objekto rekonstravimo darbai išsiskiria iš daugelio kitų. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę dvaro teritorijoje buvo „rastos

2.10.il. Tuskulėnų dvaro rūmai

1944–1947 m. NKGB–MGB Vilniaus vidaus kalėjime nužudytų asmenų, taip pat Vilniaus apylinkėse žuvusių antisovietinio pogrindžio dalyvių masinės kapavietės.“¹¹¹ 2002 metais buvo įkurtas Tuskulėnų rimties parko memorialinis kompleksas. Restauruojant buvusio dvaro kompleksą, buvo pastatytas ir naujas ir objektas - Kolumbariumas¹¹². Tai puikus pavyzdys, kaip senieji dvaro komplekso pastatai siejami su XXI a. architektūra. Esami dvaro pastatai(rūmai ir oficina, Šv. Teresėlės koplytėlė) buvo restauruoti atsižvelgiant į istorinius, ikonografinius ir architektūrinius tyrimus. Remiantis pateiktais „Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro“ duomenimis restauruojant pastatus buvo sustiprintos konstrukcijos, atstatyta pirminė plano struktūra, atidengta ir restauruota sienų ir lubų tapyba, atkurti fasadai. Ypač įdomi oficina: seniausia pastato dalis yra „klasicizmo stiliaus architekto Karolio Podčašinskio suprojektuota mūrinė oficinios dalis, skirta dvaro tarnams gyventi. Ši dalis dekoruota

2.11.il.Tuskulėnų dvaro kompleksas.Baltojo dvarelis interjero elementai

¹¹⁰ *Tuskulėnų dvaras* - Žirmūnų g. 1N, Vilnius, <http://genocid.lt/tuskulenai/lt/626/c/>, <http://www.kpd.lt/tuskulenu-dvaras/> [žiūrėta 2016-10-25]

¹¹¹ „Sugrįžtantys dvarai (5). Tuskulėnų kompleksas“ in *Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos* <http://www.kpd.lt/tuskulenu-dvaras/> [žiūrėta 2016-10-25]

¹¹² *Kolumbariumas* (lot. *columbarium*) – tai urnų su mirusiojo palaikais laikymo patalpa, statinys ar salė. Dažniausiai statomas prie krematoriumų ir kapinėse.

tokiais pačiais dekoru elementais kaip ir rūmai.¹¹³ Vėliau buvo pristatytas medinis priestatas, „kuriš išsiskiria originalia architektūra: sudėtingais karnizais, apvaliomis puskolonėmis ir tarp jų įrengtais aukštais langais. Iš plačių vartų pastato galuose spėjama, kad čia buvo ratinė arba arklidė“. Šiose komplekso dalyse buvo vykdomi restauracijos darbai. Tai teisiniais reglamentais nustatyti darbai, kurie numatyti remiantis atliktų tyrimų medžiaga.

Likęs pastatas „Baltasis dvarelis“ buvo taip pat restauruotas bei pritaikytas muziejinei veiklai. „Baltojo dvarelis“ rūsyje įrengta muziejinė ekspozicija (žiūr. 2.11 il.). Keturiuose salėse taip pat įrengtos ekspozicijos. Šios patalpos pritaikytos šiuolaikinėms reikmėms naudojant modernias medžiagas, išskiriama, kad tai XXI a. elementai. Naudojamos medžiagos - stiklas, metalas, akmuo. Sukurtas muziejaus interjeras parodo modernų architektų požiūrį į kultūros paveldo objektus.

Bene netikėčiausias sprendimas komplekso, įtraukto į Kultūros vertybių registrą, teritorijoje suprojektuotas naujas statinys – kolumbariumas (žiūr. 2.12 il., 2.13 il.). Su šiuo projektu dirbo ne tik architektai, bet ir skulptoriai, restauratoriai, tapytojai. Autoriai sukūrė visiškai su aplinka nedisonuojantį pilkapijo formos statinį. Tai reiškia, kad didžioji dalis pastato yra apželdinta, tik pabrėžtas įėjimas. Tačiau moderni architektūra ir naudotos medžiagos (akmuo, betonas, metalas, stiklas) leidžia aiškiai suvokti, kad tai naujas statinys, darniai įkomponuotas istorinėje aplinkoje.

2.12.il. Tuskulėnų dvaro kompleksas.
Kolumbariumas

2.13.il. Tuskulėnų dvaro kompleksas. Kolumbariumo
interjero elementai

Šis pavyzdys puikiai iliustruoja „seno ir naujo“ darną. Objekto autoriai puikiai išskirstė funkcijas teritorijoje. Tai parodo ir skirtingas požiūris į pastatus. Didžiausią architektūrinę vertę turintys rūmai ir oficina buvo restauruojami atkuriant istorines detales bei išsaugant vertingąsias detales. Likę objektai pritaikyti naujai funkcijai. „Baltasis dvarelis“ restauruotas ir pasitelkus modernias priemones (medžiagas, sprendimus) pritaikytas naujai funkcijai. Tai leidžia lankytojui (jis dažniausiai nėra profesionalus tyrėjas) suvokti „naujų ir senų“ elementų skirtį.

¹¹³ „Sugrįžtantys dvarai (5). Tuskulėnų kompleksas“ in *Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos* <http://www.kpd.lt/tuskulenu-dvaras/> [žiūrėta 2016-10-25]

Kolumbariumas – naujas statinys, kuris puikiai dera istorinėje erdvėje. Panaudotos modernios medžiagos, kaip ir „Baltojo dvarelis“ atveju, leidžia identifikuoti pastato amžių.

Kitas pavyzdys, kuriame pakankamai aiški architektūrinė koncepcija, jau minėtas Palangos dvaras. Čia buvo pasirinkta atkurti dalį rūmų patalpų, o kitą dalį pritaikyti muziejinei veiklai. Dvaro istorijai buvo paskirtas pirmasis aukštas, kur atkurtas interjeras, o likusi dvaro dalis paskirta Gintaro muziejaus veiklai.

Rūmų patalpose restauruoti puošybės elementai, sienų tapyba, furnitūra ir kita vadovaujantis paveldo apsaugos reglamentais. Muziejui pritaikytos cokolinio rūmų aukšto patalpos, įrengtas lankytojų aptarnavimo terminalas, šiaurinėje terasoje pastatytos nuliedintos trūkstantos vazos. Aiški dvaro pritaikymo koncepcija „padiktavo“ sprendimus: pirmajame aukšte esančiose patalpose reprezentuojančiose pastato istoriją atlikti restauravimo darbai, nenaudotos naujos medžiagos. Gintaro muziejaus patalpose naudojamos modernios medžiagos: stiklas, metalas. Patalpos pritaikytos šiuolaikinėms reikmėms, todėl naudojami modernūs baldai kita. Šios priemonės derinamos su restauruotais interjero elementais.

Atlikto tyrimo ir pavyzdžių analizės rezultatai, leidžia teigti, kad požiūris į nekilnojamo paveldo pritaikymą yra pakitęs. Projektuotojai ieško sprendimų maksimaliai užtikrinančių paveldo objekto išsaugojimą ir darną. Pagrindinis projektuotojo tikslas užtikrinti sėkmingą objekto veikimą.

Apibendrinant atlikta pritaikymo modelių ir architektūrinių sprendimų, ypatumų analizė padėjo identifikuoti nustatyti, kuris pritaikymo modelis sėkmingiausiai veiktų pasirinktame objekte. Atlikta sėkmingų pritaikymo atvejo analizė, parodė, kad daugumoje objektų pritaikomi pagrindiniam tipui, tačiau funkcijos dažnai persipina iš skirtingų modelių. Sėkmingam objekto veikimui didelę įtaką turi architektūriniai ir funkciniai sprendiniai užtikrinantys, kad bus tenkinami savininko poreikiai. Atlikta architektų apklausa padėjo išgryninti pagrindines projektavimo nuostatas ir problemas dirbant paveldo objekte. Aptarti pavyzdžiai patvirtina, kad laikantis šių nuostatų projektuojant objektai sėkmingai veikia. Taigi, šiame darbe atliktos analizės rezultatai leidžia suformuluoti pagrindinius reikalavimus kuriant naujus pritaikymo modelius pasirinktame objekte.

3. TYRIMAS: ANTANAVO DVARO ATVEJO ANALIZĖ IR DVARVIETĖS PRITAIKYMO PASIŪLYMAI

3.1. Dvaro šaltinių ir vietos analizė

Atliekant Antanavo atvejo tyrimą pirmiausia buvo atlikta konteksto analizė. Buvo apžvelgiamas urbanistinis landšafto, istorinis – politinis bei architektūrinis kontekstai (žiūr. Priesas nr. 5). Tai padėjo susipažinti ir suvokti vietovės ypatumus, bendruomenės poreikius bei problemas

Urbanistinis – landšafto kontekstas

Antanavo kaimas yra Suvalkijos etnografiniame regione, Kazlų Rūdos savivaldybėje, greta kelio Vinčiai – Pilviškiai – Vilkaviškis, Šešupės dešiniajame krante.

Pasak „Kazlų Rūdos savivaldybės 2013–2020 m.m. plėtros strateginio plano“¹¹⁴ autorių, nuo 1795 metų iki XIX a. pab. Suvalkijos ūkinė visuomeninė raida buvo izoliuota nuo likusios Lietuvos, nes šis kraštas priklausė Lenkijos karalystei. Anksčiausiai Lietuvoje (XIX a. pradžioje) panaikinta baudžiava ir vėlesnės žemės reformos suteikė valstiečiams asmens laisvę. Dėl geresnių ekonominių ir kultūrinių sąlygų, žemdirbystei palankių derlingų žemių regiono gyventojai tapo turtingiausi Lietuvos ūkininkai XIX – XX a. ir tuo laikotarpiu šioje Lietuvos dalyje buvo daugiausia išsilavinusių žmonių.

Antanavo kaimas yra Kazlų Rūdos savivaldybėje. Tai administracinis teritorinis vienetas Lietuvos pietvakarinėje dalyje. Centras – Kazlų Rūda. Teritoriją sudaro keturios seniūnijos, kurių viena yra Antanavas. Remiantis „Kazlų Rūdos savivaldybės 2013-2020m.m. plėtros strateginiu planu“ pagal 2011 metų atliktus tyrimus nustatyta, kad didžiąją dalį visuomenės sudaro lietuviai. Iš viso savivaldybėje yra 12.638 žmonės, t. y. 26,8 žmonių/km². Iš jų 89,5% gyventojų yra katalikai, 0,5% – stačiatikiai, 0,1% – evangelikai liuteronai.

Per savivaldybę nutiesta magistralė Via Baltica, plentai: Kaunas-Marijampolė, Vilnius–Karaliaučius (RF), geležinkelis: Sankt Peterburgas (Rusija) –Varšuva (Lenkija).

Antanavas - antra pagal dydį Kazlų Rūdos savivaldybės gyvenvietė, esanti į rytus nuo centrinio miesto. 5 km į rytus nuo Pilviškių, prie Šešupės dešiniojo kranto – buvęs Antanavo dvaras. Tai sena vietovė, atsiradusi Sūduvos kolonizacijos pradžioje, senesnė už Pilviškius ir net juos išugdžiusi. Pietinėje miestelio dalyje esantys dvaro sodybos statiniai yra aiškios dominantės kitų kaimo pastatų atžvilgiu. Visos gyvenvietės pastatai yra neaukšti : 2 - 3 aukštai, daugiausiai vienbučiai, individualūs namai. Didžiausias statinys tiek dvaro, tiek gyvenvietės

¹¹⁴ Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Savivaldos mokymo centras, *Kazlų Rūdos savivaldybės 2013-2020m.m. plėtros strateginio planas*, Kazlų Rūda, 2012 <http://www.kazluruda.lt/index.php?-166021854> [žiūrėta 2016-03-15]

teritorijoje - spirito gamykla. Taip pat vienas iš didesnių kaimo statinių yra mokykla, esanti šiaurinėje kaimo dalyje. Visas teritorijos plotas, kelio Vinčai – Pilviškiai – Vilkaviškis, arba kitaip Marijampolės g., padalintas į dvi dalis. Šiaurinėje dalyje susiformavusi gyvenvietė, o pietinėje dalyje – dvaro teritorija. Nors šiuo metu buvusi dvarvietė padalinta į 8 turtinius vienetus, bendras jos plotas sudarė 67360.00 m². Sodybos teritorijoje yra didelė dalis statinių, pastatytų jau XX a. Vienas tokių – spirito gamykla, priklausanti UAB „Stumbras“. Ji atsirado seniau buvusio gyvenamojo namo vietoje. Tai 2 – 4 aukštų pastatas, esantis pietvakarinėje teritorijos dalyje. Kaip matome pateiktoje schemoje, iš viso yra pastatyti dar šeši nauji statiniai, o išlikę senieji yra tik keturi. Didžiąją dvaro teritorijos dalį sudaro XIX a. parkas, esantis pietinėje dalyje. Vyrauja vietiniai medžiai, tokie kaip liepa, paprastoji eglė, ąžuolas, beržas, uosis, tačiau yra ir europinis maumedis bei tujos – vakarinės glaustašakės. Nors dvaras yra šalia Šešupės, rytinėje teritorijos dalyje, už pagrindinių rūmų suformuoti du tvenkiniai, sujungti kanalu.

Visoje Kazlų Rūdos savivaldybėje vyrauja lygumos bei miškingos vietovės, didžioji dalis gyvenviečių susitelkusi vakarinėje bei pietrytinėje teritorijoje. Savivaldybės teritorijos didžiausią dalį užima Šešupės žemuma, pietryčių pakraštį – Veiverių kalvagūbris. Vidaus vandenys užima apie 2% teritorijos. Per savivaldybę teka Višakis, Jūrė, Pilvė, pietvakarine riba – Šešupė, šiaurės vakarų pakraščiu teka Nova. Kazlų Rūdos savivaldybėje yra penki valstybinės reikšmės ežerai (didžiausias – Amalvas) ir 8 tvenkiniai (didžiausi – Pilvės-Vabalkšnės, Kazlų), Raudonplynio, Novaraisčio pelkės. Miškingumas 56%, didžiausi – Kazlų Rūdos miškai ir Braziūkų miškai. Dirvožemiai daugiausia smėlžemiai ir jaurazemiai, yra durpžemių. Kazlų Rūdos miesto savivaldybės interneto tinklalapyje¹¹⁵ išskirtos lankomiausios turistų vietos.

Taigi šioje savivaldybėje yra daug žymių ir Lietuvos istorijai reikšmingų vietų. Mondžgirėje stovi iš balto granito iškaltas K.Grinius paminklas, čia palaidotas Prezidentas dr. K.Grinius.

Netoli Runkių kaimo – Dovydaitynė. Čia gimė ir augo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Pranas Dovydaitis. Kazlų Rūdos savivaldybę garsina talentingi tautodailininkai. Mieste ir jo apylinkėse gausu puikių medinių koplytstulpių ir medžio skulptūrų, skirtų įžymiesiems krašto ir Lietuvos veikėjams. Kazlų Rūdos skverą puošia drožiniai, kuriuos pastatė pleneruose dalyvavę menininkai. Skvero centre stovi didžiausia skulptūra, kurią sudaro trys deivės – teisingumo, meno ir kultūros bei miesto globėja. Ši skulptūra pastatyta Kazlų Rūdos

¹¹⁵ *Kazlų Rūdos miesto savivaldybė* - <http://www.kazluruda.lt/index.php?1794305237> [žiūrėta 2016-03-15]

savivaldybės įkūrimo proga. Skverą taip pat puošia išdrožinėti vaikiškų pasakų personažai. Prie Kazlų Rūdos geležinkelio stoties stovi paminklas tremtiniam.

Susipažinti su miško augmenija ir gyvūnija kviečia Kazlų Rūdos miško muziejus, atidarytas 1983 metais Kazlų Rūdos mokomosios miškų urėdijos iniciatyva.

Višakio Rūda gerai žinoma dėl stebuklingo šaltinėlio, turinčio gydomųjų galių. Žmonės pasakoja, jog čia pasirodžiusi Švč. Mergelė Marija, todėl prie šaltinėlio yra pastatyta koplyčia. Medinė Višakio Rūdos bažnyčia, pastatyta 1883 metais, yra vienas iš gražiausių medinių Šiaurės Suvalkijos sakralinių statinių.

Antanavo senajame parke galima aplankyti koplyčią. Ji yra medinė, šešiakampė, su dviem zakristijomis. Tai originalus liaudies sakralinės architektūros paminklas. Taip pat savivaldybėje gausu istorinę vertę turinčių senųjų kapinių. Vandenių ir Rėkaviškio senkapiai - piliakalniai, paskelbti archeologijos paminklais.

Gudelių kaime yra Gudelių karčema – restoranas, kurio vidų puošia lietuvių liaudies etnografijos elementai, senieji buities rakandai, įrankiai. Kieme įrengtos žaidimų aikštelės vaikams. Restorane yra dvi salės: 30 vietų pokylių salė ir 70 vietų restoranas. Trijų žvaigždučių viešbutyje – 30 vietų. Yra sauna.

Turistus traukia Antano Vilimo Stančiausko kaimo turizmo ūkis (Katinų kaimas, Jankų sen.). Yra 6 kambariai (12–15 vietų). Svečiai priimami balandžio –I apkrčio mėnesiais. Įrengta pirtis, pobūvių salė, teikiamos maitinimo paslaugos. Taip pat yra dviračių takų trasa, kuria galima važiuoti 40 km ilgio maršrutu, aplankant daug gamtos objektų, nemažą dalį kelio važiuojant miškais: Kazlų Rūda–poilsiavietė prie Jūrės tvenkinio – Vandenių piliakalnis – Višakio Rūda – Bagotoji –Antanavas – Kazlų Rūda

Architektūrinis kontekstas

Iš išlikusios rūmų fasade 1830 metų datos galima spręsti, kad tuo metu pastatyti pagrindiniai pastatai. Tai klasicistinio stiliaus dviejų aukštų dvaro rūmai su šlaitiniu stogu, išlikę iki mūsų dienų. Pastato kompozicija centrinė, pagrindinį įėjimą pabrėžia piliastrai. Šeimininkai XIX a. viduryje suremontavo koplyčią, o jos vidų papuošė vietos meistrų nutapytais paveikslais. Teigiama, kad darbams vadovavo italų dailininkas. Stogą uždengė drožtinėmis skiedromis. Po šio remonto koplyčios formos nepasikeitė. Specialistai ypač vertina lubose, aplink šviestuvus, nutapytus gelių motyvus, dvi primityvaus darbo klausykla, balkonėlį, fasadines duris su sandriku, stogo „kupoliuką“. Altoriaus centre kaboją Šv. Marijos paveikslas, kurio rėmai puošti šviesiais ornamentų rezginiais.

Į koplytėlę užlipdavo mediniais laiptais, kuriuos XX a. pradžioje pakeitė betoniniai. Šalia dvaro rūmų buvo du tvenkiniai. Šį parką S. Šabunevičius įkūrė XIX a. Jo želdiniai tebėra ir dabar. Iš vietinių medžių rūšių parke auga plaukuotieji beržai, paprastosios ievos, paprastieji

klevai, uosiai, vyrauja mažametės liepos. Iš retesnių minėtini: 15 m. ilgio glaustašakių vakarinių tujų alėja, džiūstantis paprastasis švedlerio klevas, švedinis šermukšnis. 1986 metais parkas paskelbtas vietinės reikšmės paminklu. Šalia tuometinių rūmų (XVIII a. II p.) buvo įkurtas netaisyklingo geometrinio planavimo parkas su dviem nedideliais tvenkiniais; vėliau juos sujungė kanalas Rytuose dvaro sodybą ribojo dešinysis Šešupės intakas Ožnugaris. Pasak B. Mašalaičio, retais medžiais bei krūmais apsodintą parką, kurio centre stovėjo šventykla, juosė dviejų metrų aukščio medinė tvora; į vidų buvo galima patekti tik pro pagrindinius, arkiniu stogeliu dengtus dvaro vartus, pastatytus vakarinėje pusėje. Dar vieni, mažesni, vartai skyrė rūmus nuo koplyčios pusės. Koplyčia stovėjo dvaro parke, kuris buvo aptvertas dviejų metrų aukščio medine tvora, o iš pietų pusės (nuo Šešupės lankų) jį juosė gilus bei platokas griovys, kuriuo valtele plaukiodavo dvarininkai. Tvenkinius ir kanalus maitino šiauriau esantys šaltiniai, o vanduo nubėgdavo į Šešupę. Nuo pavasario potvynių tvenkinių negelbėdavo ir nedideli pylimai. Parkas bei sodas, esantis aplink koplytėlę, buvo prisodintas įvairių gėlių ir retų augalų.

Kazlų Rūdos savivaldybėje, kuriai priklauso Antanavo kaimas, kitų dvarų nėra, tačiau galima teigti, kad vienokią ar kitokią įtaką Antanavo dvaro architektūrinei išraiškai galėjo turėti Marijampolės savivaldybėje esantys dvarai. Taip pat būtų galima rasti panašumų ir su kitais, Šabunevičių šeimai tuo metu valdžiusiai sodybą, dvarais. Atlikus Kazlų Rūdos ir Marijampolės savivaldybėse dvarų tyrinėjimus, nustatyta, kad yra aštuoni mūriniai ir keturi mediniai dvarai. Visi mūriniai dvarai pastatyti ar perstatyti nuo 1800 iki 1900 metų. Tačiau daugelio sodybų išlikę tik fragmentai, o ikonografinės medžiagos yra per mažai, kad būtų galima atlikti architektūrinio konteksto analizę. Todėl sunku įvertinti, kurio dvaro architektūriniai sprendiniai turėjo daugiausiai įtakos Antanavo sodybos (žiūr. 3.1 il.) perstatymui. Tačiau lyginant su šiame regione esančiais dvarų sodybų fragmentais - tai vienas didžiausių dvarų. Pats didžiausias ir ištaigingiausias yra Paežerių dvaras¹¹⁶ (žiūr. 3.2 il.). Jo fasade susipina baroko ir klasicizmo bruožai. Rūmų fasado akcentas – grakštus keturių jonėninių kolonų portikas. Nuo ežero pusės rūmus puošia pusapskritimis balkonas. Rūmų viduje išsiskiria barokinė

3.1.il. Antanavo dvaro rūmai apie 1938 m

¹¹⁶ *Paežerių dvaras* - Dvaro g. 6, Paežerių k., Vilkaviškio r., http://www.vkmuziejus.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=72, <http://www.kpd.lt/paezeriu-dvaras/> [žiūrėta 2016-03-15]

rotondinė salė. Šalia rūmų – romantizmo stiliaus oficina, greta kurios iškyla aukštas neogotikinis bokštas. Jis skirtas apžiūrėti dvaro kompozicijai ir atsiveriančiam kraštovaizdžiui. Interjere gausu skulptūrinio dekoro, plastinės puošybos, medžio drožinių. Kaip ir Antanavo dvarvietėje, taip ir šios teritorijoje yra du tvenkiniai, sujungti kanalu. Į Paežerių dvarą veda kaštonų alėja, vėliau perstatytoje Antanavo sodyboje taip pat įkurta glaustašakių vakarinių tujų alėja.

3.2.il. Paežerių dvaro rūmai

Galima teigti, kad Antanavo dvaro architektūriniai sprendiniai įtaką galėjo turėti ir kitos šeimos valdytos sodybos. Pavyzdžiui, tokios kaip Gižų dvaras¹¹⁷ (žiūr.

3.3.il. Gižų dvaras

3.3 il.). Tai dviejų aukštų dvaro rūmai su šlaitiniu stogu. Kaip ir Antanavo dvaro, taip ir šio rūmų kompozicija- centrinė. Vėlyvesniuose Antanavo rūmuose yra daugiau puošybos elementų centrinėje pastato dalyje, o Gižų rūmų pastatas susideda iš kelių tūrių. Tiek viename, tiek kitame dvare dauguma ūkio pastatų mūriniai. Abiejų teritorijose buvo pastatytos medinės bažnyčios. Pirmoji Gižų dvaro bažnyčia sudegė, todėl vėliau (1847 – 1850 metais) buvo pastatyta mūrinė, neogotikinė bažnyčia.

Taigi lyginant rastą ikonografinę medžiagą galima teigti, kad didžiausią įtaką Antanavo dvarui galėjo turėti didžiausias regione Paežerių dvaras bei šeimai priklausantis Gižų dvaras. Tikėtina, kad daugiausiai remtasi Gižų dvaro architektūriniais ir funkciniais sprendiniais, nes atlikus analizę aiškiai matomi ne tik panašūs tūriniai sprendiniai, bet vykdyta panaši veikla. Abiejuose dvarų teritorijose buvo įkurta spirito varykla, bažnyčia, alaus darykla. Taip pat galima teigti, kad Antanavo dvaro parko sutvarkymui bei fasado puošybos sprendimams įtakos galėjo turėti Paežerio dvaro sodybos sprendiniai.

Atlikus urbanistinio– landšafto, istorinio – politinio, architektūrinio konteksto analizę buvo gauti duomenys ne tik apie Antanavo dvarą, bet ir jo apylinkes. Urbanistinio - landšafto konteksto analizės metu buvo nustatyta, kad Antanavo dvaro teritorijoje esantys pastatai

¹¹⁷ *Gižų dvaras* – Gižų k., Vilkaviškio r., <http://suduvis.lt/2015/09/21/gizu-dvaras/> [žiūrėta 2016-03-15]

dominuoja apylinkėse, nes didžioji dalis gyvenvietės pastatų yra 1 – 2 aukštų gyvenamieji namai. Apžvelgti ir kiti svarbūs aspektai: tautinė sudėtis, landšafto sprendimai.

Istorinio – politinio konteksto analizė (žiūr. Priedas nr. 5) padėjo nustatyti ne tik vertingąsias dvarvietės savybes, bet ir įvertinti vienų ar kitų naujų objektų svarbą.

Architektūrinio konteksto tyrimas parodė, kad šiame regione dvarų rūmai išlikę tik trejose sodybose iš dešimties. Taip pat tai padėjo suprasti regiono dvarų raidą, buvo nustatyta, kokios dvaro sodybos buvo populiariausios Sūduvos krašte.“

3.2. Antanavo bendruomenės poreikių tyrimas

Antanavo bendruomenės¹¹⁸ poreikių tyrimas susideda iš dviejų dalių. Pirmoje apžvelgiama dabartinė padėtis, susipažįstama su bendruomenės veikla, problemomis. Antroje – atliekamas socialinis tyrimas, siekiant išsiaiškinti bendruomenės požiūrį į buvusio Antanavo dvaro komplekso pritaikymo galimybes. Taip pat tiriama su kokiomis problemomis susiduria kaimo gyventojai. Apžvelgiami gauti rezultatai ir galimos pritaikymo galimybės.

Antanavo bendruomenė įsteigta 2002 metais. Šiai organizacijai priklauso Antanavo seniūnijos gyventojai. Nors seniūnijoje gyvena 912 gyventojų, tikrieji bendruomenės nariai yra tik 85 žmonės. Tai sudaro apie 10 proc. seniūnijos gyventojų. Bendruomenės namai įkurti Antanavo dvaro rūmų dalyje, kur 2006 metais už bendruomenės narių aukas įsigytos 86 m² ploto patalpos. Šiame pastate taip pat įsikūrę Antanavo kultūros namai bei medicinos punktas. Pastatas ir aplink esanti teritorija yra vienas pagrindinių traukos centrų apylinkėse. Prieš pertvarkant patalpas buvo atliktas Antanavo seniūnijos gyventojų poreikių tyrimas, kurio rezultatai parodė, jog labiausiai trūksta socialinių paslaugų. Buvo nustatyti šie organizacijos tikslai:

- „1. Teikti poreikius atitinkančias bendruomenines paslaugas.
2. Ugdyti vaikų asmeninius higienos įgūdžius.
3. Suburti bendravimo ir psichologinio palaikymo grupes tarp seniūnijos gyventojų.
4. Bendradarbiaujant su mokykla, seniūnija, kultūros namais organizuoti vaikų laisvalaikio užimtumą.“¹¹⁹

Antanavo bendruomenei vadovauja veikli pirmininkė¹²⁰, kurios iniciatyva organizuojamos įvairios akcijos, buvo įsteigta ne viena organizacija. Šios moters iniciatyva buvo įkurtas socialinių paslaugų centras Antanave ir vykdomos įvairios veiklos.

¹¹⁸ Antanavo bendruomenė – 2002 m. įsteigta organizacija, kuriai priklauso Antanavo seniūnijos gyventojai. <http://www.antanavas.lt/wp-signup.php?new=antanavas.lt> [žiūrėta 2016-01-17]

¹¹⁹ „Antanavo bendruomenė“ <http://www.antanavas.lt/apie-mus/> [žiūrėta 2016-04-17]

¹²⁰ Reda Kneizevičienė - Lietuvos ir Kazlų Rūdos politinė bei visuomenės veikėja Reda Kneizevičienė. Šios moters iniciatyva buvo įkurtas socialinių paslaugų centras Antanave ir vykdomos įvairios veiklos. Šiuo metu

Per daugiau nei 10 metų išskiriami trys didžiausi Antanave projektai. Du iš jų yra susiję su Antanavo dvarvietės tvarkymo darbais, kitas - tarptautinis, skatinantis turizmą Kazlų Rūdos savivaldybėje.

Vienas pirmų projektų yra Redos Kneizevičienės ir kitų aktyvių bendruomenės narių iniciatyva pradėti Antanavo koplyčios tvarkybos darbai. 2007 metais buvo gautas finansavimas iš Kultūros paveldo departamento koplyčios tvarkybos darbų (t. y. konservavimo, restauravimo ir atkūrimo) projektui. Kitais metais pradėti darbai.

Pirmiausia buvo restauruotos rūsio sienos, atstatytos nišos bei langų angos, rūsio perdangos, atkurti rąstų sienojai, panaudojant išlikusius autentiškus sienojus, įrengta koplyčios perdanga. Vėliau buvo restauruotas stogas, bokštelis, kryžius. Taip pat buvo išsaugoti ir restauruoti konstrukciniai elementai, dangos ir puošybos elementai. Pagal griuvėsiuose rasto autentiško suolo galą buvo pagaminti šiuo metu esantys suolai, atkurtas lubų plafonas. Pagal išlikusią ikonografinę medžiagą ir interjero detales atkurtas altorius bei balkonas. Autentiški elementai atidengti ekspozicijai. Buvo restauruoti ir paskutinio dvarininko A. Šabunevičiaus, jo sūnaus ir marčios karstai, rasti šeimos kriptoje. Šiuo metu radinys užmūrytas koplyčios rūsyje.

Antanavo bendruomenės iniciatyva po koplyčios sutvarkymo darbų buvo pradėta tvarkyti dalis (reprezentacinė) buvusio dvaro parko. Vadovaujantis atliktų tyrimų išvadomis ir rekomendacijomis, darbo sutvarkymo tikslas – atkurti sunaikintus elementus bei esant galimybėms pritaikyti šiuolaikinės bendruomenės poreikiams.

Šiame projekte buvo numatoma tvarkyti ne visą dvaro parką, o tik reprezentacinę jo dalį, išskyrus koplyčios prieigas ir centrinę alėją, jungiančią koplyčią ir dvaro rūmus. Išskirti buvusios dvaro sodybos saugotini bei atkurtini parko elementai.

Vykdamas tvarkybos projektą buvo atkurtas rūmų parteris, takai rūmų užnugaryje, dalinai atkurtos dvi alėjos, lygiagrečios centrinei alėjai, jungiančiai koplyčią su rūmų pastatu. Įrengtos trijų tipų natūralios dangos, įrengti mažosios architektūros elementai : suoliukai, šiukšlių dėžės, vaikų žaidimo aikštelė. Taip pat buvo sutvarkyta automobilių stovėjimo aikštelė, gilinami vandens telkiniai - tvenkiniai ir kanalai. Atkurti tilteliai.

Po tvarkybos darbų parkas tapo lankomiausia kaimo vieta. Jo teritorijoje vyksta Kultūros, Dienos centrų renginiai. Žiemos metu įrengiamos čiuožyklos.

R. Kneizevičienė yra Antanavo kaimo bendruomenės, Kazlų Rūdos savivaldybės bendruomenių asociacijos ir Sūduvos vietos veiklos grupės pirmininkė, nuo 2011 m. Kazlų Rūdos savivaldybės tarybos narė. Už aktyviai vykdomus projektus, gerinančius kaimo bendruomenės gyvenimo sąlygas. Taip pat - tai aktyvi savanorystės idėjos, socialinių paslaugų bendruomenių nariams plėtros, krašto gražinimo darbų puoselėtoja. Už nuopelnus bendruomenei Antanavo Reda Kneizevičienė yra gavusi šiuos apdovanojimus: 2014 m. gautas Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medalis „Tarnaukite Lietuvai“ už savanorystės kultūros sklaidą, 2016m. gautas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medalis už nuopelnus Lietuvos Respublikai ir Lietuvos vardo garsinimą pasaulyje.

Kitas svarbus bendruomenei projektas „LEPSTOUR“ . Tai Antanavo bendruomenės iniciatyva vykdomas tarptautinis projektas, skatinantis susipažinti su kiekvienos šalies liaudies pasakomis. Projekte dalyvauja keturios šalys: Lietuva, Slovakija, Estija, Lenkija.

2010 metais buvo atlikta Sūduvos krašto teritorijos ekonominio konkurencingumo analizė. Gauti rezultatai parodė, kad vienas pagrindinių teritorijų pranašumų yra gamtiniai ištekliai - vietoje vyraujantys miškai. Taip pat nustatyta, kad geriausia šį pranašumą būtų galima išnaudoti pritaikius turistinei veiklai. Todėl pradėta ieškoti bendradarbiavimo partnerių. Prie projekto prisijungė Lenkijos VVG KOLD regionas, Slovakijos Spiš regionas, Šiaurės Estijos Harju regionas.

Visų regionų tikslas yra išnaudoti gamtinius išteklius turizmui vystyti. Todėl buvo priimtas sprendimas skatinti turizmą perteikiant kiekvienos šalies nematerialų kultūros paveldą – liaudies pasakas. Visose keturiose šalyse įrengtos edukacinės trasos, paremtos liaudies pasakų motyvais. Kiekviena šalis įrengė savo standus su pasirinktomis pasakomis. Lietuviai pasirinko pasaką „Katinėlis ir gaidelis“, estai - pasaką „Apie šiaurinę varlę“, slovakai - pasaką „Apie tris grašius“, o lenkai - „Kunigaikštis Popielius ir pelės“. Šiame projekte taip pat parengtas žemėlapis su lankytinomis vietomis ir pasakomis, kurios išverstos į visas keturias kalbas. Partnerių šalyse rengiamos regiono dienos, kurių metu supažindinama su tradiciniais krašto amatais, kulinariiniu paveldu, koncertuoja liaudies muzikantai.

Taigi šis tarptautinis projektas bendruomenei svarbus, nes garsina Antanavą bei įtraukia bendruomenės narius į veiklą. Šis projektas leido išnaudoti gamtinius išteklius turizmui vystyti bei skleisti kiekvienos šalies nematerialų kultūros paveldą – liaudies pasakas.

Bendruomenė yra savarankiška, teikia įvairias paslaugas, įsteigtas vaikų dienos centras, bendradarbiaujama su neįgaliųjų draugijomis, organizuoja įvairius kursus bendruomenės nariams.

Bene ilgiausiai veikiantis bendruomenės centras yra vaikų dienos centras. 2006 metais dvaro rūmų patalpose įkurtas Antanavo vaikų dienos centras. Antanavo bendruomenė įsigijo patalpas dvaro rūmuose. Po metų, 2007 metais, buvo įkurtas vaikų dienos centras „Draugas“. Kiekvienais metais čia prižiūrima apie 25 vaikus iš skirtingų šeimų: 4-7 metų grupėje būna apie 8 vaikai, 7-11 metų grupėje – 12 vaikų ir 5 vaikai 11- 15 metų grupėje. Antanavo seniūnijoje darbo vietų mažai, nes nėra verslo įmonių. Todėl daugelis darbingo amžiaus tėvų važiuoja dirbti į Kazlų Rūdą (apie 15 km) arba į Pilviškius (apie 16 km). Didžiąją laiko dalį vaikai paliekami vieni, todėl dienos laisvalaikio centras dirba nuo 10 val. iki 18 val. 5 dienas per savaitę. Šio projekto tikslas - teikti Antanavo seniūnijos socialinės atskirties vaikams kompleksines paslaugas, siekiant mažinti neigiamą aplinkos įtaką. Antanavo VDC centre teikiamos šios paslaugos: vaikų maitinimo organizavimo, laisvalaikio organizavimo,

trumpalaikė globa ikimokyklinio amžiaus vaikams, socialinių įgūdžių ugdymo, informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo, minimalios asmeninės higienos paslaugų organizavimo, sociokultūrinės paslaugos.

Antanavo dienos centre vaikai įtraukiami į Antanavo bendruomenės gyvenimą. Pavyzdžiui, organizuojamos Kūčių vakarienės vienišiams asmenims. Šio renginio metu atliekama Antanavo dienos centro vaikų paruošta programa, dalinamos vaikų pagamintos dovanėlės. Vaikai ir jų mokytojos prisideda ir prie kitų organizuojamų švenčių, pavyzdžiui, Šv. Jurgio šventė. Taip pat dalyvauja renginiuose, vykstančiuose kitų seniūnijų vaikų dienos centruose.

Taip pat yra nuolat bendradarbiaujama su kitomis organizacijomis. Pavyzdžiui, Antanavo bendruomenei bendradarbiaujant su Kazlų Rūdos savivaldybės bendruomenių asociacijos Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems asociacija, vykdomi bendri projektai. Šių metų, t.y. 2016 metų, sausio mėnesį, Antanavo koplyčioje buvo eksponuojami projekto dalyvių darbai. Šios parodos taip pat organizuojamos ir Kazlų Rūdos mieste.

Antanavo seniūnijoje organizuojami Anglų kalbos ELEMENTARY (A1.1 BREAKTHROUGH) lygio kursai. Jie yra finansuojami projekto „Sūduvos VVG administracijos ir potencialių projektų pareiškėjų profesionalumo gebėjimų ugdymas, aktyvumo skatinimas ir telkimas vietos plėtros strategijos įgyvendinimui“ lėšomis. Šis projektas vykdomas net keliose bendruomenėse: Jankų, Ažuolų Būdos, Jūrės miestelio, Plutiškių, Višakio Rūdos, Bagotosios, Sasnavos.

Bendruomenė yra savarankiška organizacija, nes teikianti įvairias mokamas paslaugas (žiūr. Priedas nr 6). Pavyzdžiui, nuo 2008 metų, teikiamos skalbimosi ir prausimosi paslaugos. Už tai bendruomenės nariai organizacijai skiria du procentus pajamų mokesčio. Šie surinkti pinigai yra naudojami mokesčiams.

Taigi nuo bendruomenės įkūrimo praėjo daugiau nei 10 metų. Per šį laikotarpį gyventojai įvykdė ne vieną sėkmingą projektą (žiūr. Priedas nr. 6), pradėti Antanavo dvaro komplekso išsaugojimo ir pritaikymo bendruomenės poreikiams darbai.

3.3. Paveldo gaivinimu suinteresuotų šalių tyrimas

Rašant šį darbą buvo atliktas socialinis tyrimas, kurio metu siekta išsiaiškinti bendruomenės požiūrį į buvusio Antanavo dvaro komplekso pritaikymo galimybes. Tyrimas parodė, kad tai aktyvi, paveldo tyrimu suinteresuota bendruomenė.

Taigi anoniminė anketa (žiūr. Priedas nr. 2) buvo sudaryta iš 18 klausimų. Anketos klausimai sudaryti siekiant susipažinti su bendruomenės poreikiais ir ateities planais. Taip pat svarbu buvo išsiaiškinti požiūrį į architektūros paveldo objektą ir jo išsaugojimą.

Bendruomenės nariai anketą pildė internetu. Apklausoje dalyvavo per 100 žmonių. Kaip parodė gauti rezultatai (žiūr. Priedas nr. 2), aktyviausiai dalyvavo moterys, kurios sudaro 72,5% respondentų. Aktyviausi bendruomenės nariai yra asmenys iki 25 metų (34.9 %). Aktyviai dalyvavo ir kitų amžiaus grupių respondentai (žiūr. Priedas nr. 2). Tai 26 – 30 metų ir 51 – 65 metų grupės.

Didžioji dalis apklaustųjų yra įgiję aukštąjį universitetinį išsilavinimą – 42.2%, tik 7.3% apklaustųjų įgiję pagrindinį išsilavinimą. Apklausoje dalyvaujančių žmonių didžioji dalis dirbantys (60.9 %) ir studentai (19.1%) (žiūr. Priedas nr.2). Dalis Antanavo bendruomenės gyvena ir dirba aplinkiniuose miesteliuose. Tai parodė ir apklausos rezultatai: 46.4% respondentų gyvena miestelyje, 35.5% - gyvena kaime.

Pirmoji anketos dalis yra statistiniai klausimai. Gauti rezultatai leidžia teigti, kad Antanavo bendruomenėje aktyviausi darbingo amžiaus žmonės. Respondentų atsakymai rodo, kad tai išsilavinę asmenys. Didžioji dalis jų dirbantys Antanavo apylinkėse. Atlikus analizę galima teigti, kad vietovės sutvarkymo ir pritaikymo galimybėmis labiausiai rūpinasi darbingo amžiaus žmonės, kurie turi galimybę išvažiuoti iš gyvenvietės ir objektyviai vertinti bendruomenės gyvenimą.

Antroji dalis anketos klausimų yra skirti nustatyti bendruomenės narių požiūrį į nekilnojamą kultūros paveldo objektą ir buvusio Antanavo dvaro komplekso pritaikymo galimybes. Pirmiausia buvo siekiama išsiaiškinti, kaip respondentai vertina nekilnojamo kultūros paveldo objekto saugojimą. 76.4% atsakiusių sutinka, kad paveldo objektai yra svarbūs šiuolaikiniam žmogui, o 16.4% teigia, kad tai ne visada yra svarbu. Didžioji dalis (71,8%) apklaustųjų mano, kad nekilnojamo kultūros paveldo išsaugojimas yra ne tik savininko, bet ir bendruomenės bei valstybės problema. Gauti rezultatai rodo besiformuojantį modernų bendruomenės požiūrį į paveldą – pripažįstama kolektyvinė ir individuali atsakomybė.

Siekiant įvertinti buvusio Antanavo dvaro komplekso įtaką bendruomenei buvo suformuluoti klausimai padėsiantys nustatyti respondentų ryšį su istorine vieta. 71.8% sutinka su teiginiu, kad buvusi Antanavo dvaro sodyba yra svarbi bendruomenės formavimuisi. Tai rodo ir atliktas esamos padėties tyrimas. Šiuo metu dvaro rūmuose veikia vietos kultūros centras, vaikų dienos centras. Norint nustatyti bendruomenės požiūrį į buvusį Antanavo dvarą respondentų buvo aprašyta atsakyti į klausimą „Kas Jums yra Antanavo dvarvietė?“ (žr. Priede nr. 2). Didžioji dalis (66.4%) atsakiusių teigia, jog tai istorinis objektas, 20% - kad tai laisvalaikio praleidimo vieta, 1.8% respondentų - tai darbo vieta. Atsakiusieji mano, kad kompleksas bendruomenei didžiausią įtaką daro kultūrinis (47.3%) ir istoriniu (42.7%) aspektu. Socialinio ir esamos padėties tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad buvusio Antanavo dvaro

kompleksas bendruomenei yra svarbus kaip istorijos išteklius, be to, šiuo metu tai vienintelis kultūrinis centras kaime.

Buvusio komplekso pastatai perstatyti. Pirminės dvaro sodybos struktūros nėra išlikę – teritorijoje suformuoti nauji statiniai, didžioji dalis istorinių pastatų neišlikę. Todėl atliekant tyrimą buvo svarbu sužinoti bendruomenės požiūrį į išlikusių pastatų pritaikymo galimybes. 83,6% respondentų mano, kad buvusio dvaro pastatus būtina išsaugoti ir atgaivinti. Tačiau 61,8% atsakiusiųjų mano, kad dvaro rūmai nėra tinkamai eksploatuojami. 39,1% teigia, kad esama dvaro rūmų funkcija yra tinkama. Gauti rezultatai rodo, kad dabarties padėtis netenkina bendruomenės. Todėl galima teigti, kad nauja dvaro pritaikymo koncepcija darytų teigiamą įtaką bendruomenės gyvenimui.

Antanavo bendruomenės nariai aktyviai dalyvauja įvairiose iniciatyvose, skatinančiose dvaro komplekso atnaujinimą. Todėl respondentų buvo klausiama apie objekto pritaikymo galimybes. Šiuo metu istoriniame sklype yra buvusios „Stumbro“ gamyklos pastatai, kuriuos eksploatuoja vietiniai gyventojai. Socialinio tyrimo rezultatai rodo, 73,6% apklaustųjų norėtų, kad gamyklos pastatai būtų pritaikyti pirminei funkcijai.

Buvusio dvaro komplekse derinamos įvairios funkcijos, tačiau socialinio tyrimo rezultatai parodė, kad tinkamiausia funkcija galėtų būti turizmo vystymas. Taip mano 53,6% apklaustųjų, šiek tiek mažiau nei pusė (41,8%) respondentų mano, kad pastatai turėtų būti pritaikyti bendruomenės poreikiams. Atliktas tyrimas parodė, kad 83,6% apklaustųjų norėtų matyti Antanavo kaimą turistų traukos centru. Tai leidžia teigti, kad pritaikant kompleksą naujai funkcijai dvaras turėtų būti vienu pagrindinių turizmo centrų Kazlų Rūdos rajone. Tačiau, kita vertus, plėtojant turizmą, neturėtų nukentėti bendruomenė, o komplekso dalis turėtų būti pritaikoma gyventojų poreikiams.

Analizuojant buvusio dvaro patalpų pritaikymo galimybes bendruomenės poreikiams, buvo stengtasi suprasti narių problemas. Socialinio tyrimo metu buvo paprašyta išskirti, kokių grupių institucijų ar paslaugų labiausiai trūksta kaime. Atlikus tyrimą nustatyta, kad labiausiai trūksta poilsio ir laisvalaikio praleidimo vietų (41,8%). Taip pat atlikus respondentų atsakymų analizę nustatyta, kad bendruomenės nariams trūksta institucijų, teikiančių socialines, švietimo ar gydymo paslaugas (žr. Priedas nr. 2). Dalyvavusieji tyrime išskiria šias pagrindines problemas: trūksta jaunimo užimtumo centrų, laisvalaikio praleidimo vietų, tinkamai neprižiūrimi architektūros paveldo objektai, suteikiama per mažai informacijos apie įvairias iniciatyvas bendruomenėje ir renginius.

Socialinis tyrimas padėjo nustatyti bendruomenės narių poreikius ir problemas. Tyrimo metu gauti rezultatai leidžia teigti, kad Antanavo bendruomenė yra paveldo bendruomenė, kuri

suinteresuota komplekso atnaujinimu ir pritaikymu naujai veiklai. Taigi šie tyrimai leis pateikti objektyvų ir tinkamiausią Antanavo dvaro pritaikymo modelį.

3.4. Antanavo pritaikymo galimybės ir pasiūlymai

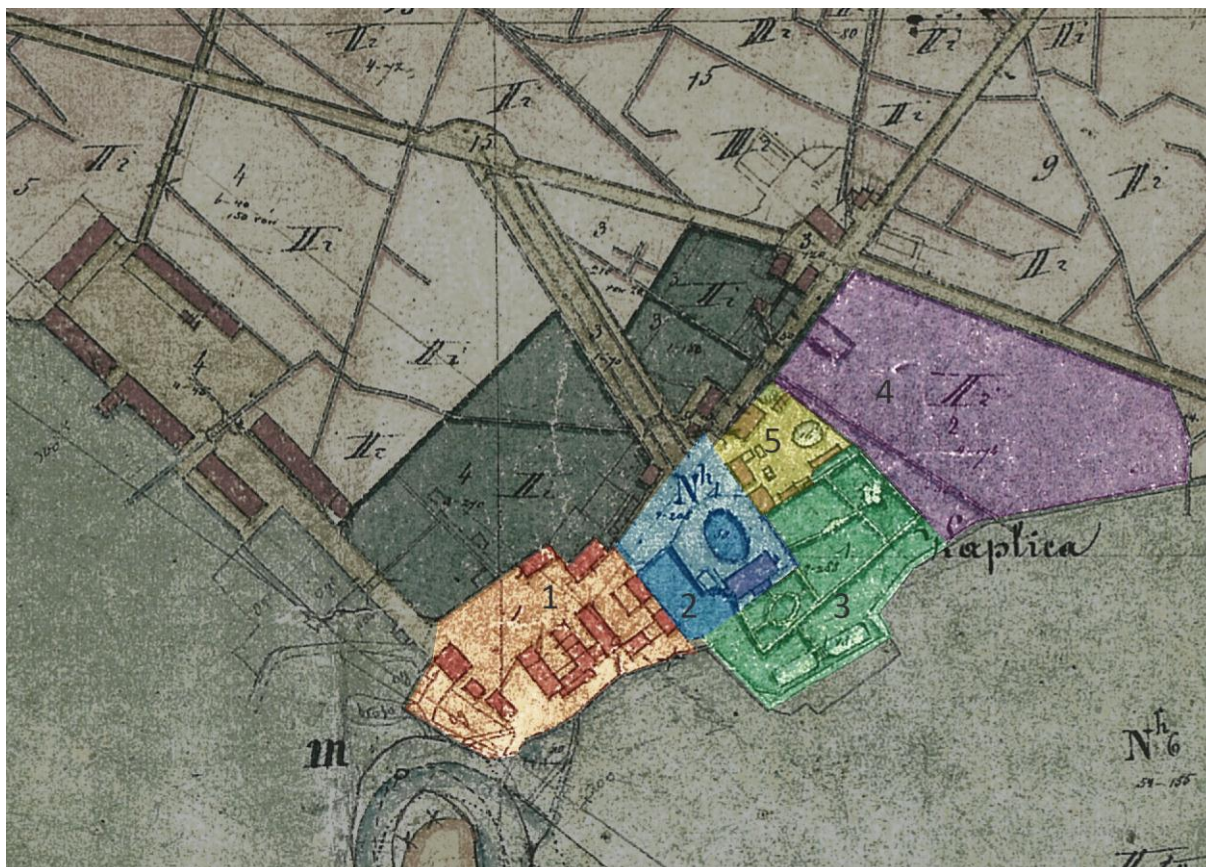
Atvejo analizei pasirinktas Antanavo dvaro kompleksas, nes šiuo metu visa teritorija išdalinta ir pritaikyta skirtingoms funkcijoms bei ryškiai pasikeitusi teritorijos tūrinė ir erdvinė kompozicija. Tiriamajame darbe atlikti tyrimai leidžia objektyviai įvertinus situaciją, pasiūlyti tinkamiausią dvarvietės pritaikymo būdą.

Antanavo dvaro komplekso pastatai yra kaime, nutolusiame nuo didesnių gyvenviečių Vilkaviškio (apie 20 km) ir Kazlų Rūdos (apie 15 km). Todėl remiantis V. Gedvilaitės ir G. Ambraso atlikto tyrimo rezultatais objektą tinkamiausiai būtų galima pritaikyti laisvalaikio ir konferencijų centrui, SPA centrui, kaimo turizmo sodybai arba visuomenės poreikiams. Vertinant situaciją kaimo turizmo sodybos ir SPA centro modeliai nėra tinkami, nes pirmuoju atveju kompleksas yra per didelis, antruoju reiktų iš esmės pakeisti visą infrastruktūrą. Atsižvelgiant į socialinio tyrimo rezultatus labiausiai bendruomenės poreikius tenkinantys modeliai būtų laisvalaikio ir konferencijų centras bei objektas, naudojamas visuomenės reikmėms.

Susiformavusi bendruomenė šiuo atveju yra paveldo bendruomenė. Šių žmonių iniciatyva buvo atlikti koplyčios bei dvaro parko dalies tvarkybos darbai. Šiuo metu čia veikiantis Kultūros centras, vaikų dienos centras ir koplyčia yra pagrindinis kultūros skleidimo centras kaime ir jo apylinkėse. Taip pat dvaro teritorijoje yra parduotuvė, buvusios gamyklos teritorijoje įkurti vietinių ūkininkų sandėliai, dirbtuvės. Dalis pastatų yra eksploatuojama vietinių gyventojų, todėl pritaikant objektą naujai funkcijai bendruomenės interesai neturi būti pažeisti. Atsižvelgiant į modelių pritaikymo tyrimų rezultatus reikia daryti išvadas, kad tinkamiausiai šiuo atveju dvaras būtų pritaikytas vystyti turizmo veiklai. Tačiau Antanavo dvaro kompleksui negalima priskirti vieno modelio. Vertinant bendruomenės poreikius sėkmingiausia dvaro pritaikymo galimybė turėtų būti laisvalaikio ir konferencijų centras bei objekto naudojamo visuomenės reikmėms modelių junginys.

Pritaikant kompleksą kelioms funkcijoms svarbus teritorijos zonavimas. Žiūrint istoriškai teritorija buvo suskirstyta į penkias funkcinis zonas (žiūr. 43 pav.): spirito varyklos teritorija, dvaro rūmai su parteriu, parkas su koplyčia, sodas ir ūkinis kiemas. Zonos gana aiškiai identifikuojamos ir šiuo metu, todėl pritaikant dvarą naujoms funkcijoms reiktų į tai atsižvelgti. Remiantis gautais tyrimo rezultatais išryškėja trys aiškios zonos: teritorija, skirta ūkiniai veiklai, bendruomenės veiklai ir rekreacijai. Taigi istorines funkcinis zonas būtų galima pritaikyti naujai funkcijai.

Buvusioje istorinėje spirito gamyklos teritorijoje dabar stovi XX amžiuje pastatyti „Stumbro“ gamyklos pastatai (žiūr. Priedas nr.1), dvaro klestėjimo laikotarpiu statytas džiovyklos pastatas ir perstatytas kumetynas. Atlikti tyrimo rezultatai parodė, kad buvusios gamyklos veikla turėtų būti atkurta. Atnaujinant spirito gamyklos darbą būtų sukuriamos naujos darbo vietos bendruomenės nariams, taip pat tai būtų istoriškai atstatoma pirminė komplekso funkcija. Nuo dvaro įkūrimo šioje zonoje buvo spirito varyklos statiniai. Istorinė buvusi spirito varyklos teritorija būtų pritaikoma ūkiniai veiklai. Dalis gamyklos patalpų galėtų būti pritaikoma turistinėms reikmėms ir prekybai, svečių namams (žr. Priedas nr.7). Labiausiai tam tinkamas yra buvusios džiovyklos pastatas.

1 - spirito varyklos teritorija 2 - dvaro rūmų su parteriu teritorija 3 - parko su koplyčia teritorija 4 - sodo teritorija 5 - ūkinio kiemo teritorija

43 pav. Projektuojamos situacijos schema

Socialinio tyrimo rezultatai parodė, kad, respondentų nuomone, dvaro rūmai nėra eksploatuojami tinkamai. Šiuo metu čia yra vaikų dienos centras, kultūros namai, medicinos punktas ir gyvenamieji butai, todėl dvaro rūmai nėra atviri turistams ar lankytojams. Norint objektą paversti patrauklia vieta turistams ir lankytojams, dvaro rūmai turi būti „atverti“. Pastatas yra reprezentacinis komplekso objektas, todėl dalį patalpų siūloma pritaikyti konferencijų ir maitinimo funkcijai. Likusi pastato dalis kaip ir anksčiau turėtų būti pritaikyta kultūros centro veiklai.

Istoriškai šiuo metu esantis dvaro parkas buvo sudarytas iš dviejų dalių: geometrinis parkas su koplyčia ir buvęs sodas. Antanavo dvaro parkas apylinkėse garsėjo kanalų sistema, kuria plaukiojo šeimininkai bei svečiai. Todėl parką siūloma pritaikyti rekreacinei veiklai, poilsiui bei bendruomenės renginiams. Dalis kanalų sistemos yra išlikę, tad turistams galima pasiūlyti atnaujintą autentišką dvaro svečių pramogą. Ši sistema susiejama su Pilve, tad būtų galimybė turistams plaukioti valtimis dvaro teritorijoje ir baidarėmis Antanavo kaimo apylinkėse. Šiuo metu dalis istorinio dvaro parko yra sutvarkyta, tad siūloma buvusio sodo teritoriją pritaikyti pasyviam poilsiui, Sukurti takų ir vandens kanalų sistemą (žiūr.. Priedas nr.7), besisiekiančią su istorine dalimi. Taigi tinkamiausios rekreacinei veiklai istorinės parko bei sodo zonos.

Istoriškai ūkinis kiemas tai vieta, kurioje vyko dvaro bendruomenės veikla. Šiuo metu šioje zonoje ant senų pamatų pastatytas vieno aukšto pastatas. Čia siūloma suformuoti bendruomenės veiklai pritaikytų pastatų kompleksą, statinius projektuojant buvusiųjų vietoje. Būtų atkeltas vaikų dienos centras, medicinos centras. Taip pat įkurtos reikalingos socialinės įstaigos, biblioteka, kompiuterių klasė ir kitos gyventojams reikalingos patalpos. Tai tinkamiausia vieta dvaro teritorijoje ne tik istoriškai, bet ir funkciškai. Viena zonos „kraštinių“ ribojasi su parteriu, kita su parku. Bendruomenės reikmėms skirta zona turi funkcinius ryšius su dvaro rūmais, parku, gamykla bei kaimu.

Šiuo metu šalia istoriškai pagrindinio įvažiavimo į dvaro teritoriją susiformavo dalis gyvenvietės ir buvusios gamyklos pastatai. Todėl vieną iš pastatų siūloma pritaikyti gyvenamajai funkcijai. Čia būtų išskelti gyventojai, šiuo metu turintys butus dvaro rūmuose. Gyventojams būtų patogesnis susiekimas su gyvenviete, taip pat būtų sukurta privati gyvenamoji erdvė.

Funkciškai kiekvienai iš istorinių zonų išlaikoma paskirtis artimiausia buvusiai. Taip pat atsižvelgiant į atliktų tyrimų rezultatus siūloma komplekso pritaikymo koncepcija tenkina bendruomenės poreikius ir yra tinkama turizmo vystymui Antanavo krašte. Buvusi Antanavo dvaro sodyba taptų vienu iš svarbiausių kultūros ir turizmo centrų Kazlų Rūdos rajone, taip pat būtų sukurta naujos darbo vietos bei įrengta gyventojams ir svečiams laisvalaikio vieta.

Tyrimų rezultatai parodė, kad buvusio Antanavo dvaro pastatai nėra tinkamai prižiūrimi ir juos reikia restauruoti. XX amžiaus antroje pusėje buvęs dvaras perstatytas arba pastatų vietoje atsirado nauji. Šiuo metu tik du objektai – koplyčia ir džiovykla – yra nepakitę. Dvaro rūmai ir kumetynas perstatyti, likę pastatai nauji. Rengiant architektūrinę koncepciją siūloma visus esamus pastatus pritaikyti reikalingai funkcijai bei pagal galimybes atstatyti buvusią dvaro komplekso planinę ir erdvinę struktūrą.

Atliekant dvaro architektūros analizę galima išskirti dviejų laikotarpių pastatus: XIX amžiaus ir XX amžiaus statiniai (žiūr. Priedas nr.1). Tai leidžia aiškiai identifikuoti

architektūros raidą. Atsižvelgiant į šią situaciją pasirinkta architektūrinės išraiškos koncepcija siūlo eksponuoti ir aiškiai išskirti skirtingų laikotarpių pastatus.

Išlikę autentiški dvaro pastatai turėtų būti tvarkomi vadovaujantis paveldo apsaugos reglamentais ir atliktais ikonografiniais, polichrominiais, istoriniais ir natūriniais tyrimais. Perstatyti dvaro rūmai yra reprezentacinis pastatas, todėl vadovaujantis išlikusia ikonografinė medžiaga siūloma gražinti pirminį pastato tūrį (žiūr. Priedas nr. 1). Nėra išlikusių brėžinių ar kitų tikslių duomenų apie rūmų tūrį, todėl atstatyta stogo forma yra tik menama. Tūrį siūloma atstatyti moderniomis medžiagomis. Tai leis suprasti, kad dvaro rūmų tūris nėra autentiškas. Taip pat siūloma pasielgti ir su išlikusio kumetyno pastatu.

Ūkinio kiemo pastatai yra sunykę, tačiau atliekant buvusio dvaro komplekso pritaikymo projektą, siūloma remiantis ikonografinė medžiaga (žiūr. Priedas nr.1), atstatyti buvusių pastatų tūrius naudojant modernias medžiagas ir architektūrinės idėjas. Ši koncepcija leistų atstatyti pagrindines planines struktūras ir dvaro lankytojas lengvai identifikuotų autentiškus ir naujus statinius.

Atstatant pirminę komplekso planinę struktūrą siūloma atkurti pagrindinę alėją, vedusią į dvaro rūmus, kanalų sistemą ar jos dalį bei naujomis priemonėmis ir mažosios architektūros formomis sukurti šiuolaikišką parko zoną buvusio sodo teritorijoje.

Atlikus analizes buvusio Antanavo dvaro pritaikymo koncepcija glaudžiai siejama su objekto raidos istorija. Laikui bėgant sodyba keitėsi, pirminės dvaro sodybos likę tik fragmentai, todėl atstatyti išnykusių pastatų neverta. Siūlomas dvarvietės pritaikymo modelis eksponuos tris ryškiausias raidos etapus. Atlikti tyrimai parodė, kad objektas yra tinkamas konferencijų ir laisvalaikio praleidimo funkcijai. Taip pat tai bendruomenės susibūrimo ir traukos centras, todėl siūloma kompleksą pritaikyti laisvalaikio centro funkcijai. Įkūrus laisvalaikio centrą būtų išlaikomos komplekso vertingosios savybės bei atkurama sodybos planinė struktūra, tenkinami bendruomenės poreikiai, sukuriamos naujos darbo vietos.

IŠVADOS

1. Apžvelgus paveldo išsaugojimo ir integravimo į visuomenės gyvenimą idėjas galima teigti, kad svarbu ne tik skatinti visuomenės atsakomybės už kultūros paveldo objektus jausmus, leisti dalyvauti juos prižiūrint, bet ir suteikti tam tikras juridines galias, paveldas yra iš praeities išlikę ištekčiai, šiandien tai – kultūrinis ir ekonominis išteklius, o žmogus ir apskritai, visuomenė, turi prigimtinę teisę į kultūros paveldą.

2. Atlikus dvarvietės funkcijų ir struktūros raidos analizę, galima teigti, kad dvaras net ir neturėdamas aiškios funkcijos daro stiprią įtaką kraštovaizdžiui ir aplinkinių gyvenviečių raidai. Dvaro kompleksas išlieka vienu svarbiausių objektų miestelio ar gyvenvietės kontekste, nes tai yra praeities, dabarties ir ateities išteklius.

3. Atlikus dvarų panaudos galimybių tyrimą pastebėta, kad dvarų pritaikymo poreikis naujai paskirčiai yra didelis, nes valdytojas suinteresuotas susigrąžinti investicijas ir tinkamai prižiūrėti paveldo objektą. Analizuojant pritaikymo galimybes pastebėta, kad patraukliausi ir daugiausiai galimybių turintys objektai yra užmiestyje. Atlikus dvarų kompleksų pritaikymo atvejų analizę pastebėta, kad nors objektas pritaikytas vienai pagrindinei funkcijai (kaip pavyzdžiui laisvalaikio ir konferencijų centras), bet persipina ir daugelis kitų funkcijų; muziejinė, edukacinė ir kt.

4. Atlikus įvairiapusį Antanavo dvaro atvejo tyrimą, buvo nustatytos pagrindinės problemos gyvenvietėje, bendruomenės poreikiai ir pasiūlytos objekto pritaikymo galimybės. Atvejo konteksto analizė leido nustatyti apylinkės tautinę sudėtį, landšafto sprendimus, vietovės urbanistinius ypatumus, vertingąsias dvaro savybes, suprasti regiono dvarų raidą. Atliktas Antanavo bendruomenės tyrimas, parodė, kokių paslaugų gyvenvietėje trūksta ir kokias pritaikymo galimybes mato bendruomenės nariai.

5. Remiantis atliktų tyrimų rezultatais pasiūlyta Antanavo dvaro komplekso pritaikymo koncepcija – laisvalaikio centras. Atsižvelgiant į dabarties situaciją teritorija suskirstyta zonomis pagal funkciją: ūkinė, rekreacinė, socialinė. Visa teritorija pritaikyta turistų lankymui ir edukacijai. Šis dvaro kompleksas skiriasi nuo daugelio kitų dėl XX a. įvykdytų pertvarkų. Todėl pasirinkta architektūrinė koncepcija šią kaitą eksponuoja. Taip pat įvedami XXI a. architektūrinės išraiškos elementai, rodantys paskutinį dvaro pritaikymo etapą. Taigi pritaikant kompleksą naujai funkcijai svarbiausi tikslai buvo: sukurti funkcionalią erdvę, tenkinančią bendruomenės poreikius, išlaikant vertingąsias komplekso savybes.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

Šaltiniai

1. Kunstaitė, Lilija. *Antanavo dvaro pritaikymo galimybės*. Socialinis tyrimas (apklausos dalyvis: Antanavo kaimo bendruomenės nariai) Antanavas, 2016-11-01 – 2016-12-01.
2. Kunstaitė, Lilija. *Architekto požiūris į architektūros paveldo objektą*. Socialinis tyrimas (apklausos dalyvis: praktikuojantys architektai dirbantys naujos statybos ir nekilnojamo kultūros paveldo objektais) Kaunas, 2016-09-01– 2016-09-15.
3. Kunstaitė Lilija. *Stenograma interviu su architekto/ NKPA specialiste Loreta Janušaitiene*.
4. UAB „Bioprajektanas“. „Antanavo dvaro sodybos parko Bagotosios g. 4,4,4, Antanavo k., Kazlų Rūdos sav., paveldo tvarkybos darbų projektas“, Kazlų Rūda, 2012

Literatūra

1. G. J. Ashworth, B. J. Graham, J. E. Tunbridge, „*Plura lisingPasts: Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*, London: Pluto Press“(2007) p. 3
PASITIKSLINTI
2. Čepaitienė, Rasa. *Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos modernioje visuomenėje*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005.
3. Daubarytė, Kristina. „Vietos ir bendruomenės įtaka vertinant reikšmingus didelės apimties architektūros paveldo objektus“ in *Kultūros paminklai/20* (2016) : p. 32-42
4. Keršytė, Nijolė. Kultūros paminklų apsaugos įstaiga Lietuvoje in *Kultūros barai nr.8* (2001), p.77 - 87
5. Mačiulaitis, Dangirdas. *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927-1940 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005.
6. Magyla, Algimantas. „Šiuolaikinė žemėnauda dvaruose“ Kn. Lietuvos dvarai– praeitis, dabartis ir ateitis konferencijos medžiaga“. sud. Lietuvos Respublikos vyriausybė Valstybinė paminkloaugos komisija. Vilnius: Valstybinė paminkloaugos komisija, 2001.
7. Makštėnienė, Stanislava. „Dvaro sodybų panaudojimo žemės ūkio mokslui ir švietimui perspektyvos“ Kn. Lietuvos dvarai– praeitis, dabartis ir ateitis konferencijos medžiaga, sud. Lietuvos Respublikos vyriausybė Valstybinė paminkloaugos komisija. Vilnius: Valstybinė paminkloaugos komisija, 2001.
8. Mašalaitis, Benjaminas, *Sūdovos krašto dvarai*. Marijampolė: Piko valanda leidykla, 2015
9. Semaškaitė, Ingrida. *Atgimę dvarai*. Vilnius: Algimatas, 2012
10. Ščiiglienė, Vaida. „Įpaveldinimo praktika Lietuvoje: ypatumai ir naujos galimybės“ in *Kultūros paminklai/20* (2016): p. 3-18

11. Tauras, Antanas. *Mūsų parkai. Vilnius: Mokslas, 1989.*

Elektroniniai leidiniai

1. Janušauskaitė, Viltė. „Senamiesčių apsaugos projektai tarptautinių paveldosaugos tendencijų kontekste“ in Acta Academiae Artium Viliensis http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta%2077_78/Acta_77_78_net_05_V_Janusauskait.pdf [žiūrėta 2016-03-15]
2. Gedvilaitė, Vaida ir Gintautas Ambrasas. „Efektyvaus dvarų panaudojimo modelis“ in *14-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas Lietuvos ateitis“ 2011 metų teminės konferencijos straipsnių rinkinys* <http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/966/1/V.%20Gedvilaite.pdf> [žiūrėta 2016-10-05]
3. Gražulevičiūtė – Vileniškė, Indrė. „Miesto įtakos zonoje esančios Linkuvos dvaro sodybos sociokultūrinio atgaivinimo galimybės“ in *Lietuvos urbanistinis forumas 2010*: <http://dpakademija.lt/stor/uploads/2013/07/2010-UF-leidinys.pdf> [žiūrėta 2016-04-10]

Elektroninė prieiga

1. *Antanavo bendruomenė* – <http://www.antanavas.lt/wp-signup.php?new=antanavas.lt> [žiūrėta 2016-01-17]
2. *Bistrampolio dvaras* - <http://www.kpd.lt/bistrampolio-dvaras/> , <http://www.bistrampolis.lt/> [žiūrėta 2016-09-15]
3. Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija, Granada, 1986, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.90756> [žiūrėta 2016-03-20]
4. Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija“ (Faro konvencija), Faras, 2005
<http://kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf><http://kpd.lt/uploads/Teises%20aktai/Konvencijos/KULT%C5%AAROS%20PAVELDO%20VERT%C4%96S%20VISUOMENEI.pdf> [žiūrėta 2016-03-17]
5. *Ilzenbergo dvaras* - <http://www.ilzenbergas.lt/istorija/dvarvietes-ir-apylinkiu-istorija> [žiūrėta 2016-09-15]
6. *Ilzenbergo dvaras* - <http://www.kpd.lt/sugriztantys-dvarai-33-ilzenbergo-dvaras-didziausias-baltijos-saliu-biodinaminis-ukis/> [žiūrėta 2016-09-15]

7. *Gedminių dvaras* - <http://www.balsiogimnazija.lt/gimnazija-muzikos-mokykla-klaipeda-dailes-mokykla-klaipeda-klaipedos-meno-mokyklos-istorija/gedmin-dvaro-istorija> [žiūrėta 2016-10-05]
8. *Gelgaudiškio dvaras* – <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search> [žiūrėta 2016-05-21]
9. *Gelgaudiškio dvaras* – <http://www.gelgaudiskis.lt/istorija/gelgaudiskio-dvaras.html> [žiūrėta 2016-05-21]
10. *Gižų dvaras* – <http://suduvis.lt/2015/09/21/gizu-dvaras/> [žiūrėta 2016-03-15]
11. Grigaitytė, Laima. „Bevaikštant Gelgaudiškio dvaro istorijos ir legendų takais“ in *Mūsų savaitė, 2014/07* <http://mususavaite.lt/bevaikstant-gelgaudiskio-dvaro-istorijos-ir-legendu-takais/> [žiūrėta 2016-05-13]
12. *Jovaitiškių dvaras* - <http://www.jonaitiskiudvaras.lt/> [žiūrėta 2016-09-15]
13. Kauno technologijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Savivaldos mokymo centras, *Kazlų Rūdos savivaldybės 2013-2020m.m. plėtros strateginio planas*, Kazlų Rūda, 2012 <http://www.kazluruda.lt/index.php?-166021854> [žiūrėta 2016-03-15]
14. *Kazlų Rūdos miesto savivaldybė* - <http://www.kazluruda.lt/index.php?1794305237> [žiūrėta 2016-03-15]
15. Lietuvos Respublikos nekilnojamo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, Vilnius, 1994 <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9BC8AEE9D9F8> [žiūrėta 2016-01-17]
16. *Sprendimas dėl Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcijos*, Vilnius, 2002 m. <https://www.etar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.752A1CB6A22F> [žiūrėta 2016-01-13]
17. *Paežerių dvaras* – http://www.vkmuziejus.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=72 [žiūrėta 2016-03-15]
18. *Paežerių dvaras* – <http://www.kpd.lt/paezeriu-dvaras/> [žiūrėta 2016-03-15]
19. *Pakruojo dvaras* – <http://www.kpd.lt/pakruojo-dvaras/> [žiūrėta 2016-09-10]
20. *Palangos dvaras* – <http://www.kpd.lt/palangos-dvaras/> [žiūrėta 2016-10-05]
21. *Panemunės pilis (vad. Gelgaudy, Vytėnų)* – <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search> [žiūrėta 2016-04-10]
22. *Panemunės pilis (vad. Gelgaudy, Vytėnų)* – <http://www.panemunespilis.lt/> [žiūrėta 2016-04-10]
23. Petrusis Vaidas ir Viltė Migonytė, „Kauno tarpukario (1918–1940) architektūros reikšmė ir galimybės vertinant šiuolaikinės paveldosaugos požiūriu“ in *Kauno*

istorijos metraštis, 2012/12 http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2012~ISSN_1822-2617.V_12.PG_191-202/DS.002.0.01.ARTIC [žiūrėta 2016-05-20]

24. *Tuskulėnų dvaras* – <http://genocid.lt/tuskulenai/lt/626/c/>, [žiūrėta 2016-10-25]

25. *Tuskulėnų dvaras* – <http://www.kpd.lt/tuskulenu-dvaras/> [žiūrėta 2016-10-25]

26. *Urban Exploration* (UE, Urbex) – <http://pamirsta.lt/duk/> [žiūrėta 2016-10-25]

27. *Zyplių dvaras* – <http://www.kpd.lt/zypliu-dvaras/> [žiūrėta 2016-05-21]

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

PAVELDAS KAIP DABARTIES IR ATEITIES IŠTEKLIUS

1.1 il.	Renavo dvaro rūmai	http://www.tuskulenumemorialas.lt/	13
1.2 il.	Panemunės pilis	http://www.turistopasaulis.lt/panemunes-pilis/#.WECIeH0SXak	13
1.3 il.	Zyplių dvaro rūmai	http://www.delfi.lt/multimedija/zvilgsnis-i-lietuva/valstybe-valstybeje-politiku-ir-kureju-pamegtas-dvaras-keri-savo-istorija.d?id=71586544	14
1.4 il.	Gelgaudiškio dvaro rūmai	https://www.google.com/search?q=gelgaudiskio+dvaro+r%C5%ABmai&client=firefox-b-ab&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi0nqWJ7dPQAhWD1iwKHXXNARQQ_AUICCgB&biw=1138&bih=489#imgrc=79lZup-UiXqhtM%3A	15

DVARŲ ATGAIVINIMO MODELIAI LIETUVOJE

2.1 pav.	Dvarų panaudos modelių schema	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	28
2.2 il.	Pakruojo dvaro rūmai	https://lt.wikipedia.org/wiki/Pakruojo_dvaras	32
2.3 il.	Pakruojo dvaro kompleksas. Penkių arkų dolomitinis tiltas.	http://www.15min.lt/verslas/naujiena/bendroves/pakruojo-dvare-kuriama-dvaro-respublika-663-380720	33
2.4 il.	Bistrampolio dvaro rūmai.	http://www.turistopasaulis.lt/bistrampolio-dvaras/#.WEB3FH0SXak	33
2.5 il.	Jonaitiškių dvaro rūmai.	http://www.jonaitiskiudvaras.lt/galerija_dvaras.htm	34
2.6 il.	Ilzenbergo dvaro rūmai.	http://www.15min.lt/kultura/naujiena/renginiai/ilzenbergo-dvaras-rokiskio-rajone-ispudingai-atsvente-500-metu-jubilieju-29-529146	35
2.7 il.	Gedminių dvaras rūmai.	http://www.pasaulineskeliones.lt/travel/lt/lithuania/klaipeda/gallery_klaipeda/photo_55824933-Buv%C4%99s+Gedmin%C5%B3+dvaras.html	36
2.8 il.	Palangos dvaro rūmai.	http://www.kpd.lt/palangos-dvaras/	36

2.9 il.	Palangos dvaro rūmų kompleksas. Lurdas.	http://www.palangatic.lt/lankytnos-vietos/birutes-kalnas/	39
2.10 il.	Tuskulėnų dvaro rūmai	http://www.efoto.lt/node/1003614	40
2.11 il.	Tuskulėnų dvaro kompleksas. Baltojo dvarelįo interjero elementai	http://www.tuskulenumemorialas.lt/	40
2.12 il.	Tuskulėnų dvaro kompleksas. Kolumbariumas.	http://www.openhousevilnius.lt/blog/pastatai/tuskulenu-rimties-parko-kolumbariumas-koplycia/	41
2.13 il.	Tuskulėnų dvaro kompleksas. Kolumbariumo interjero elementai	http://genocid.lt/tuskulenai/lt/553/c/	41

TYRIMAS: ANTANAVO DVARO ATVEJO ANALIZĖ IR DVARVIETĖS PRITAIKYMO PASIŪLYMAI

3.1 il.	Antanavo dvaro rūmai apie 1938 m.	https://lt.wikipedia.org/wiki/Antanavo_dvaras	46
3.2 il.	Paežerių dvaro rūmai	Nuotraukos autorė Lilija Kunstaitė, 2015	47
3.3 il.	Gižų dvaras	http://suduvis.lt/2015/09/21/gizu-dvaras/	47
3.4 pav.	Antanavo dvaro istorinių zonų schema	Schemos autorė Lilija Kunsaitė, 2016	55

PRIEDAI

1 pav.	Dvaro komplekso raidos analizė	http://www.heritage.lt/dvarai/teritorijos.php?id=730	67
2 il.	Antanavo dvaro rūmai (pietryčių fasadas)	http://www.antanavas.lt/istorija/	67
3 il.	Antanavo dvaro rūmai (pietryčių fasadas). 2015	Nuotraukos autorė Lilija Kunstaitė 2015	67
4 il.	Vaizdas nuo dvarų rūmų galinio išėjimo.	http://www.antanavas.lt/istorija/	67
5 il.	Kiemo fragmentas prie galinio dvaro išėjimo. 2015 m	Nuotraukos autorė Lilija Kunstaitė 2015	67
6 il.	Vaizdas nuo pagrindinio dvaro rūmų įėjimo.	http://www.antanavas.lt/istorija/	68
7 il.	Pagrindinio įvažiavimo fragmentas. 2015 m	Nuotraukos autorė Lilija Kunstaitė 2015	68
8 il.	Ūkinio kiemo fragmentas.	http://www.antanavas.lt/istorija/	68
9 il.	Ūkinio kiemo fragmentas. 2015 m	Nuotraukos autorė Lilija Kunstaitė 2015	68
10 il.	Pagrindinio įvažiavimo fragmentas.	http://www.antanavas.lt/istorija/	68

11 il.	Pagrindinio įvažiavimo fragmentas. 2015 m	Nuotraukos autorė Lilija Kunstaitė 2015	68
12 il.	Pagrindinis dvaro rūmų fasadas. Apie 1938 m	http://www.antanavas.lt/istorija/	69
13 il.	Buvusios džiovyklos pastatas. 2016	Nuotraukos autorė Lilija Kunstaitė 2016	69
14 il.	Buvusios „Stumbro“ gamyklos pastatas 2016 m	Nuotraukos autorė Lilija Kunstaitė 2015	69
15 il.	Buvusio kumetyno pastatas. 2015 m	Nuotraukos autorė Lilija Kunstaitė 2015	69
16 il.	Rekonstrukcinis parduotuvės pastatas. 2015 m	Nuotraukos autorė Lilija Kunstaitė 2015	69
17 pav.	Diagrama nr. 1	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	72
18 pav.	Diagrama nr. 2	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	72
19 pav.	Diagrama nr. 3	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	73
20 pav.	Diagrama nr. 4	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	73
21 pav.	Diagrama nr. 5	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	73
22 pav.	Diagrama nr. 6	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	73
23 pav.	Diagrama nr. 7	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	74
24 pav.	Diagrama nr. 8	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	74
25 pav.	Diagrama nr. 9	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	74
26 pav.	Diagrama nr. 10	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	74
27 pav.	Diagrama nr. 11	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	75
28 pav.	Diagrama nr. 12	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	75
29 pav.	Diagrama nr. 13	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	75
30 pav.	Diagrama nr. 14	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	75
31 pav.	Diagrama nr. 15	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	75
32 pav.	Diagrama nr. 16	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	75
33 pav.	Diagrama nr. 17	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	80
34 pav.	Diagrama nr. 1	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	80
35 pav.	Diagrama nr. 2	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	80
36 pav.	Diagrama nr. 3	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	80
37 pav.	Diagrama nr. 4	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	81
38 pav.	Diagrama nr. 5	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	81
39 pav.	Diagrama nr. 6	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	81
40 pav.	Diagrama nr. 7	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	81
41 pav.	Diagrama nr. 8	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	82
42 pav.	Diagrama nr. 9	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	82
43 pav.	Projektuojamos situacijos schema	Schemas autorė Lilija Kunstaitė 2016	93

PRIEDAI

1. PRIEDAS. IKONAGRINĖ MEDŽIAGA IR NATŪRINIAI TYRIMAI

1 pav. Dvaro komplekso raidos analizė

2 il. Antanavo dvaro rūmai (pietryčių fasadas)

3 il. Antanavo dvaro rūmai (pietryčių fasadas). 2015

4 il. Vaizdas nuo dvarų rūmų galinio išėjimo

5 il. Kiemo fragmentas prie galinio dvaro išėjimo. 2015

6 il. Vaizdas nuo pagrindinio dvaro rūmų įėjimo.

7 il. Pagrindinio įvažiavimo fragmentas. 2015

8 il. Ūkinio kiemo fragmentas

9 il. Ūkinio kiemo fragmentas. 2015

10 il. Pagrindinio įvažiavimo fragmentas

11 il. Pagrindinio įvažiavimo fragmentas. 2015

12 il. Pagrindinis dvaro rūmų fasadas. Apie 1938

13 il. Pagrindinis dvaro rūmų fasadas. 2015

14 il. Buvusios džiovyklos pastatas. 2016

15 il. Buvusios „Stumbro“ gamyklos pastatas 2016

16 il. Buvusio kumetyno pastatas. 2015 m

17 il. Rekonstrukcinis parduotuvės pastatas. 2015

2. PRIEDAS.SOCIALINIS TYRIMAS. ANTANAVO DVARO PRITAIKYMO GALIMYBĖS

Anketos klausimai:

Esu Vilniaus Dailės Akademijos , aukštesniosios studijų pakopos studentė. Būdama architektūros katedros studentė baigiamojo darbo temą pasirinkau: Dvaro pritaikymas šiuolaikinės visuomenės poreikiams. Antanavo dvaro atvejo analizė. Šio tyrimo tikslai yra:

- Išsiaiškinti poreikius problemas poreikius;
- išanalizuoti Antanavo dvaro teritorijos pritaikymo galimybes;
- pasiūlyti pritaikymo strategiją.

Siekdama išsiaiškinti bendruomenės poreikius , vykdu šią apklausą. Anketa yra anoniminė. Atsakymai bus sumuojami ir panaudoti baigiamajame darbe.

1.Jūsų lytis:

- a) moteris
- b) vyras

2.Jūsų amžius:

- a) iki 25
- b) 26-30
- c) 31-35
- d) 35-40
- e) 41-45
- f) 46-50
- g) 51-65
- h) 65 ir daugiau

3.Jūsų išsilavinimas:

- a) pagrindinis
- b) vidurinis
- c) profesinis
- d) aukštasis neuniversitetinis
- e) aukštasis universitetinis

4. Jūs esate:

- a) studentas
- b) dirbantis
- c) bedarbis
- d) pensininkas

5.Jūsų gyvenamoji vieta:

- a) miestas
- b) miestelis
- c) kaimas

6.Ar paveldo išsaugojimas yra svarbus šiuolaikiniam žmogui?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Nebūtinai
- d) Kita:.....

7. Ar buvusio Antanavo dvaro kompleksas daro įtaką bendruomenės formavimuisi?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Nebūtinai
- d) Kita:.....
- e)

8. Ar nekilnojamos kultūros paveldo išsaugojimo problemos yra tik savininko rūpestis?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Kita:.....

9. Kas yra Jums Antanavo dvarvietė?

- a) Niekas
- b) Istorinis objektas
- c) Darbo vieta
- d) Laisvalaikio praleidimo vieta
- e) Kita:.....

10. Kokią reikšmę turi Antanavo dvarvietė vietos bendruomenei?

- a) Ekonominę
- b) Kultūrinę
- c) Istorinę
- d) Dvasinę
- e) Religinę
- f) Kita:.....

11. Ar svarbu išsaugoti ir atgaivinti buvusios dvarvietės pastatus?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Nežinau
- d) Kita:.....

12. Ar Jūsų nuomone, dvaro rūmai yra tinkamai eksploatuojami?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Kita:.....

13. Ar žinote kokie projektai vystomi susiję su Antanavo dvaru?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Kita:.....

14. Ar pritariate „Stumbro“ įmonei priklausančio pastato gamyklos atgaivinimui išlaikant pirminę funkciją?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Kita:.....

15. Kam galėtų būti pritaikoma buvusi Antanavo dvarvietė?

- a) Bendruomenės poreikiams
- b) Turizmo vystymui Kazlų Rūdos savivaldybėje
- c) Ūkinei veiklai
- d) Kita:.....

16. Ar norėtumėte, kad Antanavo kaimas taptų vienu iš traukos centrų Kazlų Rūdos apylinkėse?

- a) Taip
- b) Ne
- c) Man nesvarbu.
- d) Kita.....

17. Kaip manote, kokių institucijų labiausiai trūksta kaime?

- a) Politinių
- b) Socialinių
- c) Švietimo
- d) Gydyto
- e) Poilsio
- f) Kita.....

18. Su kokiomis didžiausiomis problemomis susiduriate kaip Antanavo bendruomenės narys?

.....

.....

.....

Rezultatų analizė

Teksto kalba originali, netaisyta.

1.Jūsų lytis:

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
a) moteris;	79	71.8%
b) vyras;	31	28.2%

17 pav. Diagrama nr. 1

2.Jūsų amžius:

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
a) iki 25;	38	34.5%
b) 26-30;	18	16.4%
c) 31-35;	8	7.3%
d) 35-40;	12	10.9%
e) 41-45;	5	4.5%
f) 46-50;	10	9.1%
g) 51-65;	16	14.5%
h) 65 ir daugiau;	3	2.7%

18 pav. Diagrama nr. 2

3. Jūsų išsilavinimas:

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
a) pagrindinis;	9	8.2%
b) vidurinis;	17	15.5%
c) profesinis;	17	15.5%
d) aukštasis neuniversitetinis;	21	19.1%
e) aukštasis universitetinis;	46	41.8%

19 pav. Diagrama nr. 3

4. Jūs esate:

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
a) studentas;	21	19.1%
b) dirbantis;	67	60.9%
c) bedarbis;	15	13.6%
d) pensininkas;	7	6.4%

20 pav. Diagrama nr. 4

5. Jūsų gyvenamoji vieta:

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
a) miestas;	20	18.2%
b) miestelis;	51	46.4%
c) kaimas;	39	35.5%

21 pav. Diagrama nr. 5

6. Ar paveldo išsaugojimas yra svarbus šiuolaikiniam žmogui?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	1	0.9%
a) Taip;	84	76.4%
b) Ne;	7	6.4%
c) Nebūtinai;	18	16.4%

22 pav. Diagrama nr. 6

7. Ar buvusio Antanavo dvaro kompleksas daro įtaką bendruomenės formavimuisi?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	0	0.0%
a) Taip;	79	71.8%
b) Ne;	13	11.8%
c) Nebūtinai;	18	16.4%

23 pav. Diagrama nr. 7

8. Ar nekilnojamos kultūros paveldo išsaugojimo problemos yra tik savininko rūpestis?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	0	0.0%
a) Taip;	79	71.8%
b) Ne;	13	11.8%
c) Nebūtinai;	18	16.4%

24 pav. Diagrama nr. 8

9. Kas yra Jums Antanavo dvarvietė?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	0	0.0%
a) Niekas;	13	11.8%
b) Istorinis objektas;	73	66.4%
c) Darbo vieta;	2	1.8%
d) Laisvalaikio praleidimo vieta;	22	20.0%

25 pav. Diagrama nr. 9

10. Kokią reikšmę turi Antanavo dvarvietė vietos bendruomenei?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	0	0.0%
a) Taip;	92	83.6%
b) Ne;	8	7.3%
c) Nežinau;	10	9.1%

26 pav. Diagrama nr.10

11. Ar svarbu išsaugoti ir atgaivinti buvusios dvarvietės pastatus?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	2	1.8%
a) Taip;	43	39.1%
b) Ne;	65	59.1%

27 pav. Diagrama nr. 11

12. Ar Jūsų nuomone, dvaro rūmai yra tinkamai eksplotuojami?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	2	1.8%
a) Taip;	43	39.1%
b) Ne;	65	59.1%

28 pav. Diagrama nr. 12

13. Ar žinote kokie projektai vystomi susiję su Antanavo dvaru?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	0	0.0%
a) Taip;	42	38.2%
b) Ne;	68	61.8%

29 pav. Diagrama nr. 13

14. Ar pritariate „Stumbro“ įmonei priklausančio pastato gamyklos atgaivinimui išlaikant pirminę funkciją?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	2	1.8%
a) Taip;	81	73.6%
b) Ne;	27	24.5%

30 pav. Diagrama nr. 14

- Nežinau
- Taip, bet tai neįmanoma

15. Kam galėtų būti pritaikoma buvusi Antanavo dvarvietė?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	1	0.9%
a) Bendruomenės poreikiams;	46	41.8%
b) Turizmo vystymui Kazlų Rūdos savivaldybėje;	59	53.6%
c) Ūkinei veiklai;	4	3.6%

31 pav. Diagrama nr. 15

16. Ar norėtumėte, kad Antanavo kaimas taptų vienu iš traukos centrų Kazlų Rūdos apylinkėse?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	0	0.0%
a) Taip;	92	83.6%
b) Ne;	6	5.5%
c) Man nesvarbu;	12	10.9%

32 pav. Diagrama nr. 16

17. Kaip manote, kokių institucijų labiausiai trūksta kaime?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	4	3.6%
a) Politinių;	2	1.8%
b) Socialinių;	25	22.7%
c) Švietimo;	18	16.4%
d) Gydyimo;	15	13.6%
e) Poilsio;	46	41.8%

33 pav. Diagrama nr. 17

- Visko
- Nežinau

- Kultūros, konkrečiai: dalyvaujamojo meno.
- Netruksta

18. Su kokiomis didžiausiomis problemomis susiduriate kaip Antanavo bendruomenės narys?

- Mažai dėmesio skiriama kaimo modernizavimui, istorinių pastatų išsaugojimui. Kaimas mažai žinomas Lietuvos ir užsienio žmonėms, nes mažai apie jį kalbama.
- Nėr tvarkos
- Nėr darbo
- Toli parduotuvė
- Nėr ką veikt
- -
- Be problemu
- Mažai informacijos
- Jokios
- Neturiu nuomonės
- Neturiu ptoblemu
- Randu mazai info infernrte apie dvara
- Jokiu problemu neturiu
- Nesusiduriu
- Neturiu ptoblemu
- Nesusiduriu
- mažai bendruomenės renginių
- kaimynai
- nera kur normaliai pasedeti su draugais
- Truksta istoriniu renginiu
- Randu mazai info infernrte apie dvara
- -
- Neturiu ptoblemu
- Randu mazai info infernrte apie dvara
- Nesusiduriu
- Dvara reikia daugiau priziureti kail oabeldo objekta
- Informacijos pasiekiamumo problema, saviraiškos galimybių stoka.
- Nesusiduriu
- Jokiu problemu neturiu
- Per mazai informacijos apie dvara
- Truksta istoriniu renginiu apie dvara
- Dvarad nepriziurimas
- Per mazai info apie renginius
- Truksta renginiu
- Reikia daugiau lesu atkuriant dvara
- Per mazai renginiu
- Randu mazai info infernrte apie dvara
- Mažai informacijos
- Mažai informacijos
- Mažai informacijos
- Mažai informacijos
- Dvaras per mazai gauna investiciju atststymo darbams
- Niokojamas paveldas
- Neturiu ptoblemu

- Per mažai informacijos
- Per mažai info apie renginius
- Informacijos stoka
- Nesusiduriu
- Nesusiduriu
- Randu mažai info internete apie dvarą
- Megstu talkinti tvarkantis
- Kultūrinio užimtumo
- Jokiu problemų neturiu
- Paveldo objekto niokojimas.
- Viešumo stoka.
- Transporto problema
- Transporto problema
- Viešumo stoka.
- Nesusiduriu su problemomis
- ! • Nėra tvarkos
- Nesusiduriu.
- Nėra kur praleisti laisvalaikio
- vaikų užimtumas
- Vaikų ir jaunimo užimtumo trūkumas.
- Šiuo metu su jokiais.
- įvairiom
- nesusiduriu
- Trūksta inovacijų
- Nežinau.
- Trūkumas viešųjų erdvių, laisvalaikio praleidimui.
- ...
- ..
- nežinau
- .
- Trūksta finansavimo ir lėšų bendruomenės vystimuisi.
- Bendruomenėje trūksta bendradarbiavimo.
- Nežinau
- Nėra atsižvelgta į gyventojų poreikius ir prioritetus, kiekvienoje srityje.
- Antanave trūksta kuo daugiau viešų ir atraktyvių vietų, skirtų laisvalaikio praleidimui.
- Valdžios apleistas ir nepriežiūras paveldo pastatams.
- Su viešuoju transportu vasaros laikotarpiu, pramogų stoka, parduotuvių darbo laiku.
- Aš - praktiškai jokiais, kadangi net nesijaučiu bendruomenės nare.
- Nesu Antanavo bendruomenės narys.
- ...
- Reikia kaimui tvarkos
- Infrastruktūros gerinimo stoka
- Kaip sutvarkyti dvaro pastatų išorę.
- Darbo trūkumas, nusikalstamumas, smulkios vagystės
- laisvalaikio praleidimo vietų trūkumas
- Jaunimo emigracija.
- Nežinau
- Nežinau
- -

- Darbo
- Laužomais ir Antanavo suolais stulpais. Trūksta įvaizdžio
- Jauni žmonės neturi kur turiningai praleisti savo laiką, nėra skirta tam patalpų.
- Jokiomis
- Nesusiduriu
- Bendruomeniškumo jausmo stoka
- Trūksta jaunimo užimtumo, reiktu labiau atsizvelgti y antanavo gyventojų nuomone, žmonėms norisi daugiau kultūrinės veiklos, todėl mirstantis kaimas... žmonės nėra toki durni.. pinigų plovimas..
- Šiuo metu nesusiduriu.
- -
- Su Antanavo seniūno netolerancija daugiavaikėm soc.remtinom, bet neasocialiom šeimom.
- Mažai renginių skirtu šeimoms
- Vieningumas
- Lyg didelių problemų ir nėra.
- nežinau
- problemos sprendžiamos bendruomenės valdyboje
- Nesusiduriu

3. PRIEDAS.SOCIALINIS TYRIMAS. ARCHITEKTO POŽIŪRIS Į ARCHITEKTŪROS PAVELDO OBJEKTĄ

Anketos klausimai:

Sveiki, esu Vilniaus dailės akademijos Kauno fakulteto studentė. Šiuo metu rašau tiriamąjį darbą, kurio tema: "Dvarvietės pritaikymas visuomenės poreikiams: Antanavo atvejo analizė". Man įdomus architektų požiūris į kultūros paveldo objektą, todėl kviečiu Jus užpildyti šią anketą. **Anketa yra anoniminė, o gauti rezultai bus naudojami tik studijų tikslais. Iš anksto ačiū už sugaištą laiką.**

1.Darbas su kultūros paveldo objektais reikalauja daugiau papildomų žinių nei darbas su naujos statybos objektais.

- Sutinku
- Nesutinku
- Kita.....

2.Restauruojant kultūros paveldo objektą privaloma išlaikyti visas vertingąsias savybes.

- Sutinku
- Nesutinku
- Kita.....

3.Dirbant su kultūros paveldo objektais privalu aiškiai išskirti autentiškus elementus ir naujai projektuojamus (medžiagomis, sprendimais, stilistika).

- Sutinku
- Nesutinku
- Kita.....

4.Darbas su kultūros paveldo objektais reikalauja daugiau išmonės, nei su kitais objektais.

- Sutinku
- Nesutinku
- Kita.....

5. Ar sutinkate, kad darbas su kultūros paveldo objektu reikalauja mažiau kūrybiškumo nei dirbat su kitais objektais?

- Sutinku
- Nesutinku
- Kita.....

6.Ar sutinkate, kad buvusios dvarvietės teritorijoje negali būti projektuojami jokie nauji pastatai?

- Sutinku
- Nesutinku
- Kita.....

7. Dirbant su Kultūros paveldo objektais, dažnai trūksta ikonografinės medžiagos. Ar sutinkate, kad išnykusius elementus reikia projektuoti moderniomis priemonėmis, o ne imituoti buvusią stilistiką?

- Sutinku
- Nesutinku
- Kita.....

8.Dalis istorinių pastatų buvo rekonstruota okupacijos laikotarpiu. Ar sutinkate su teiginiu, kad tai pastato raidos etapais ir tuo laiku įterpti elementai gali turėti vertingųjų savybių.

- Sutinku
- Nesutinku
- Kita.....

9.Nekilnojamo kultūros paveldo apsaugos įstatymas dažnai yra nesuderinamas su Statybos įstatymu. Ar sutinkate, kad tai yra viena didžiausių kliūčių vykdyti pastatų regeneracijos projektus?

- Sutinku
- Nesutinku
- Kita.....

10. Su kokiomis didžiausiomis problemomis susiduria architektas dirbdamas su kultūros paveldo objektais? Sutinku

.....
.....
.....

Anketos rezultatai:

Teksto kalba originali, netaisyta.

1. Darbas su kultūros paveldo objektais reikalauja daugiau papildomų žinių nei darbas su naujos statybos objektais.

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	4	14.8%
Sutinku.	19	70.4%
Nesutinku.	4	14.8%

34 pav. Diagrama nr. 1

- Reikalauja kitokių žinių.
- Kitokių žinių, nebūtinai daugiau. Sudėtingas naujos statybos objektas pareikalaus daugiau žinių nei paprastas paveldo objektas.
- Visai būna
- Sakyciau panasiai

2. Restauruojant kultūros paveldo objektą privaloma išlaikyti visas vertingąsias savybes.

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Sutinku.	19	70.4%
Nesutinku.	7	25.9%
Neatsakė į klausimą	1	3.7%

35 pav. Diagrama nr. 2

3. Dirbant su kultūros paveldo objektais privalu aiškiai išskirti autentiškus elementus ir naujai projektuojamus (medžiagomis, sprendimais, stilistika).

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Sutinku.	24	88.9%
Nesutinku.	0	0.0%
Neatsakė į klausimą	3	11.1%

36 pav. Diagrama nr. 3

4. Darbas su kultūros paveldo objektais reikalauja daugiau išmonės, nei su kitais objektais.

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	2	7.4%
Sutinku.	7	25.9%
Nesutinku.	15	55.6%
Neatsakė į klausimą	3	11.1%

37 pav. Diagrama nr. 4

- Nebūtinai, priklauso nuo situacijos, kai kuriais atvejais sutinku.
- Manau, architektas, ar kitas specialistas turėtų siekti pačio geriausio rezultato visuose projektuose: dažniausiai seno, tačiau nevertingo namo rekonstrukcija reikalauja tiek pat

išmanumo, kiek ir darbas su paveldiniu objektu. Sutinku, tik su tuo, kad naują statyti lengviau, nei „taisyti“, atkurti seną.

5. Ar sutinkate, kad darbas su kultūros paveldo objektu reikalauja mažiau kūrybiškumo nei dirbat su kitais objektais?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	4	14.8%
Sutinku.	8	29.6%
Nesutinku.	14	51.9%
Neatsakė į klausimą	1	3.7%

38 pav. Diagrama nr. 5

- Manau, jog kiekvienas objektas turetų reikalauti maksimalaus kūrybiškumo
- Sava gerbiantis architektas kūrybiškus sprendimus sugeba įgyvendinti ir paveldo objekte, nors ir kaip būtų apribotas įstatymų ir visa ko bijančių paveldo sargų.
- Kūrybiškumo reikalauja kiekvienas objektas, kurio imasi architektas, turintis ambicijų sukurti įdomų architektūrinį reiškinį, nespriklausomai nuo to ar tai nauja statyba, paveldo saugojamas objektas, remontas ar kėdės projektavimas.
- Priklauso nuo situacijos

6. Ar sutinkate, kad buvusios dvarvietės teritorijoje negali būti projektuojami jokie nauji pastatai?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	2	7.4%
Sutinku.	1	3.7%
Nesutinku.	22	81.5%
Neatsakė į klausimą	2	7.4%

39 pav. Diagrama nr. 6

- Galima statyti, išnaudojus esamus statinius.
- Nesutinku, miesteliai, kaimai, istorinės teritorijos turi plėstis pagal gyventojų poreikį, tarnauti bendruomenei.

7. Dirbant su Kultūros paveldo objektais, dažnai trūksta ikonografinės medžiagos. Ar sutinkate, kad išnykusius elementus reikia projektuoti moderniomis priemonėmis, o ne imituoti buvusią stilistiką?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	3	11.1%
Sutinku.	20	74.1%
Nesutinku.	2	7.4%
Neatsakė į klausimą	2	7.4%

40 pav. Diagrama nr. 7

- Galima imituoti, bet tikrai nėra būtina
- Manau, kad priklauso nuo situacijos. Kartais atkurtas elementas gali geriau išreikšti pastatą, projektas tapti vertingesnis.
- Žinoma, kad reikia į tai žiūrėti per šiuolaikinio architekto prizmę ir neimituoti to, kas buvo, o perleidus tai per savo suvokimą/ patirtis/ intuciją/ žinias, perfrazuoti trūkstamą elementą savaip.

8. Dalis istorinių pastatų buvo rekonstruota okupacijos laikotarpiu. Ar sutinkate su teiginiu, kad tai pastato raidos etapais ir tuo laiku įterpti elementai gali turėti vertingųjų savybių.

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	3	11.1%
Sutinku.	16	59.3%
Nesutinku.	6	22.2%
Neatsakė į klausimą	2	7.4%

41 pav. Diagrama nr. 8

- Man visą laiką kelia daug klausimų, kuris laikotarpis jau skaitomas vertingu, o kuris ne. Sakytčiau, kad istorijos naratyvas ir yra didžiausia vertybė, ta kaita.
- Pastatas tuo ir yra įdomus, kad jame matosi jo gyvavimo etapiškumai. Mus žavi seno ir naujo mišinys, todėl žiūrint dar giliau, įdomu ir įvairūs pastato raidos etapai, nepaisant to, iš kokio laikotarpio jie yra. Vertinga išskaidyti ir išnagrinėti dar smulkiau - gilinantį į "seno" etapiškumus, nes tai pasakoja istoriją apie objektą.
- Nežinau

9. Nekilnojamo kultūros paveldo apsaugos įstatymas dažnai yra nesuderinamas su Statybos įstatymu. Ar sutinkate, kad tai yra viena didžiausių kliūčių vykdyti pastatų regeneracijos projektus?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Kitas variantas	3	11.1%
Sutinku.	19	70.4%
Nesutinku.	2	7.4%
Neatsakė į klausimą	3	11.1%

42 pav. Diagrama nr. 9

- Lietuvoje ne vienas ir ne du įstatymai yra vienas kitam prieštaraujantys... Tenka suktis. Iš dalies manau, kad tokia situacija palieka daugiau vietos interpretacijai, kuri ne visą laiką išeina tik į blogą.
- Taip, manau šiame momente yra daug spragų, protarpiais beprasmiškai apsunkinančių ir taip nelengvą procesą.
- Negaliu atsakyti į šį klausimą, nei sutinku, nei nesutinku.

10. Su kokiais didžiausiomis problemomis susiduria architektas dirbdamas su kultūros paveldo objektais?

- Pertekliniais projektavimo sąlygų reikalavimais gautų iš paveldosaugos arba urbanistikos skyrių. Dažnai šie reikalavimai prieštarauja logikai arba neleidžia projekto pritaikyti dabartinėms reikmėms.
- Visuomenės konservatyvus požiūris; Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo abstraktumas
- Su sunkiai suderinama biurokratija ir nenoru bendradarbiauti siekiant geresnių rezultatų
- O kur dingo Masiulis?
- Žmogiškaisiais poreikiais ir lūkesčiais (Statytojo), kurie ne visada atitinka kultūros paveldui keliamus griežtus reikalavimus. Taip pat ir įstatymų prieštaravimas vienas kitam (gaisrinės saugos ir KPD, inžinerinių tinklų/sistemų ir KPD ir t.t.).
- Kultūros paveldo departamentu. :D juokauju. Kartais paveldo objektas būna taip suvaržytas įvairių reikalavimų, kad architektui mažai yra kur pasireikšti, kaip tik naujai nutinkuoti fasadus.
- Energetinis efektyvumas, pritaikymas naujai funkcijai, išsiskiriančios visuomenės nuomonės
- Teisiniais prietaravimais pritaikant šiuo metu poreikiams ir apribojimais, ilgom procedurom
- Su kliento nenoru skirti paveldo vertės išsaugojimui papildomai dėmesio ir lėšų

- Su KPD. Ten sėdintys žmonės nėra prisilietę prie projektų kaip menininkai, kūrėjai, jie tiesiog juos perskaitė iš knygos... Ir kita vertus, perdėtas objektų saugojimas veda prie stagnacijos ir pastato mirties... Sunku rasti pakankamai geros informacijos, Reikia nemažai žinių ir analogų analizavimo, kad priimti tinkamą sprendimą. Užsakovas nėra suinteresuotas paveldo išsaugojimu. Nėra lanksčios racionalios sistemos. Jei valstybei reikia to pastato, tai gal tegul ji jį ir saugo?.. Visuomenės žinių stoka apie istoriją, pagarba istorijai.
- Daugybe biurokratijos, investicijų stoka norint įgyvendinti netradicinius sprendimus, kai kurių sprendimą lemiančių žmonių nesuvokumu.
- Susiduria su prieštaringa visuomenės reakcija, dėl visuomenės informacijos ar išsilavinimo stokos. Architektui gali trūkti informacijos apie konkrečius istorinius pastatus
- Su saugomais "vaiduokliais" , su siauru valdininku mastymu, su nekvalifikuotais kultūros paveldo darbuotojais ir dar daug kitu.
- Naujos architektūros sprendimų suderinimas su sena architektūra.
- kultūros paveldo objekte, kurti, projektuoti kažką

4. PRIEDAS.STENOGRAMA INTERVIU SU ARCHITEKTE/NKPA SPECIALISTE LORETA JANUŠAITIENE

Teksto kalba originali, netaisyta.

Kalbama: architektė/ NKPA specialistė Loreta Janušaitienė (LJ).

Klausia, ima interviu: Lilija Kunstaitė (LK), magistrantė

LK: Laba diena, malonu kad sutikote pasikalbėti. Aš esu Lilija Kunstaitė, Vilniaus dailės akademijos, Kauno fakulteto studentė. Norėčiau įrašinėti mūsų poklabį. Ar sutinkate?

LJ: Laba diena, taip.

LK: Kodėl susidomėjote paveldo objektais?

LJ: Kodėl susidomėjau? Aš ne tik , kad jais nesidomėjau, bet net ir į tą pusę nežiūrėjau. Nes kaip mokiausi universitete - tai buvau žinoma, kaip šiuolaikinės architektūros lyderė, nes labai sekėsi konstrukcijos, patiko minimalizmas. Dėka dėst. V. Dyčiaus, jis praktiškai mane susargdino šita šiuolaikine architektūra. Patekimas į paveldosaugos sferą buvo atsitiktinis pyktis ant universiteto vadovybės, kuri nesuteikė galimybės dirbti pagal pasirinktą vietą, ją tiesiog užėmė kitas įžūlus architektas, ir aš pasakiau skirti man darbo vietą kur mažiausia alga ir aš atsidūriau ,šio juodo humuro dėka, Kauno paminklų restauravimo institute. Šitas nuotykis netikėtai nutūpdė šitą sferą, kur mažiausia, alga 115 rublių per mėnesį. Susidūriau su visiškai kitokiu darbo pobūdžiu ir susitikau su tokiais žmonėmis, kurie šiuo metu yra žinomi specialistai. Tai Liuda Perevičienė, Regina Laurinaitienė, Regina Žukauskienė. Į šitą sferą žiūrėjau labai atsargiai, bet domino kaip draugauja šiuolaikinė architektūra su paveldosaugos objektais ir istorija. Pati restauracija man buvo neįdomi. Nemėgau detalių, kruopštumo ir visi, kas žinojo, mano dėstytojai manė, kad aš išprotėjau ir tik dėka tų žmonių entuziazmo begalines meilės architektūrai aš likau dirbti. Aš sekiojau paskui žmones ir mačiau kaip vykdomi tyrimai atidengiami zondažai, atidengiant pirminį mūro sluoksnį pasidarė smalsu pamatyti, ko nemokė universitete, ko neperskaitysi knygoje ir neišgirsi. Tai buvo gyva mokykla. Mačiau vykdamas fasadų atidengimo tyrimus Šv. Jurgio bažnyčios, Vilniaus gatvėje gotikinį fasadą, prie „Zybar“ raudonų plytų fasadus. Aš tuo metu buvau 24 metų, mačiau kaip tai daroma naudojant analogus iš panašių objektų, senas plytas ir taip atstatomi seni elementai. Man geriau sekėsi matematika, mėgau konstrukcijas. Restauracija - tai ne tai–gražu ar negražu, tai darbas vadovaujantis logika.

LK: Ar dabar džiaugiatės tuo sprendimu ir darbu, kurį darote?

LJ: Iš pradžių - tai prakeikiau, 3 metus verkiau be sustojimo, nes visai ne tam ruošiausi, ne tą stilistika mokiausi. Ir po 3 metų suvokiau, kad įgauni daugiau informacijos, pradėjau domėtis paveldu ir pradėjau mylėti savo darbą ir miestą, nes įgavau kitą kultūrinį požiūrį. Pradedu pamiršti Vilnių ir pamilau Kauną. Mes buvom tie žmonės, kurie buvo su Simanavičium ir keliavom į Prūsiją. Turėjome vokiečių keliautojų vokiečių aprašytą vietą ir ieškojome dingusių objektų, kaip Šerloko Holmsio romanuose. Tie kurie nesusidūrė su restauracijos darbais, jie daug prarado. Projektuodami šiuolaikinę architektūrą jie nesupranta iš kur atsiranda miestas ir kaip jis suręstas, tai dabartinio miesto pirmtakai, jie nesupranta kada užstatyti kokį miesto kampą, kokią išklotinę, žiūri paviršutiniškai.

LK: Ar labai pasikeitė darbo specifika ir požiūris į paveldą dabar ir kaip pradėjote dirbti?

LJ: Ilga laiką buvo tas pats atsilikimas, gana senamadiškas požiūris nuvalyti visus sluoksnius ir atkurti seniausia, bet kokia kaina. Pirmieji restauratoriai tai darė profesionaliai, jie gerai skaitė mūro raštą, skaitant mūro likučius galima daug atkurti. Iš jų ir gavau pamokas. Darant pjūvius ir amplitudes iš aptiktų elementų ir juos sujungiant. Ir mano nustebimui tas metodas pasiteisino. Radus nuotraukas iš tarpukario buvau nustebusi, nes tai atitiko spėliojimo ribą. Tai mane paskatino atkreipti dėmesį, kad tai objektyvūs dalykai. Ir tada iškilo klausimų kiek galima spėlioti ir kiek fiksuoti originalą ir prijungti spėjamą medžiagą.

LK: Ar radote vieną atsakymą kaip restauruoti ir pritaikyti paveldo objektus?

LJ: Ne, labai daug reikšmės turi objektas: amžius, išlikimo lygis, išsklotinė, aplinka, iš kokios medžiagos. Pavyzdžiui, Ispanijoje paprasta atkurti iš akmens, nes ten daug tos medžiagos yra. Kai tuo tarpu pas mus medžiagas reikia gaminti, o tokios gamybos neturime. Restauruojami objektai turi išlikti harmoningi, tai architektūra, dar svarbu estetinė pusė ir funkcinis pritaikymas. Harmonija turi būti tarp autentiškos materijos, tavo surasto metodo kokiomis medžiagomis sutvirtinti ir kaip įvesti naują funkciją. Objektai dabar išgyvena kai funkcionuoja, kai surišta su funkciniu pritaikymu.

LK: Su kokiais objektais dirbate?

LJ: Dirbi su objektais, kuriuos pasiūlo rinka. Įdomesni visuomeninio pobūdžio objektai; rūmai, pilys. Jie turi didesnes erdves ir visai kitokią specifiką. Konstrukcijos unikalios, įdomi erdvė. O gyvenamiesiems namams reikia daug kantrybės, atsakomybės. Stambesni objektai turi daugiau intrigos, reikia būti detektyvu, nes yra mažai informacijos, reikia daug atrasti, sudėlioti istoriją, medžiagas ir t.t. Kada arda, atidengi, staiga randi atsakymą, tai yra kūryba. Kūrybą suvedant, atstatant, sudėliojant elementus į tvarką turi būti sąžiningas sau, valdyti savo aistrą ką nors pridėti, nesumeluoti.

LK: Bet labai dažnai pritaikant šiuolaikinei funkcijai tenka naudoti ir šiuolaikines medžiagas ir galų gale persikirstyti erdves. Patariama naudoti tik šiuolaikines medžiagas, tačiau yra daug pavyzdžių, kuriuose matome jog stengiamasi improvizuoti norint atkurti būtent tą laikotarpį.

LJ: Idealu būtų jei objektas būtų pritaikomas tai funkcijai, kuri mažiausiai jį keistų ir lengviausiai jį atgaivintų, būtų lengviausia atskleisti jį patį. Dėl to aš ir pritariu paveldosaugos dokumentams, kuriuose sakoma, kad įvedama funkcija turi mažiausiai pažeisti vertingąsias savybes. Tie, kas įsiklauso šito sakinio prasmę yra teisūs. Bet gyvenimas yra toks, kad, ypač valstybėse po sovietmečio, kur biudžetai yra maži daugiausiai laikomės ant privačių asmenų geranoriško bandymo restauruoti objektus iš numirusių. Gaunasi taip, kad, deja, tenka rinktis ta funkciją, kurią privatus užsakovas pasiūlo, ar ieškoti kito sprendimo.

LK: Turbūt čia ir prasideda didžiausios problemos apie kurias ir kalba tiek architektai, tiek nekilnojamo turto specialistai, kad labai dažnai apsaugos įstatymas nesutampa su poreikiais ir architektūrinių sprendimų pasiūlymais? Kokios didžiausios problemos dirbant su paveldo objektais?

LJ: Šioje situacijoje norėtusi, kad iš restauracijos pusės optimaliai atkurtų objektą, kad mažiausiai nukentėtų vertingosios savybės. Tik klausimas kaip tai padaryti? Tai pirma yra įstatymų nustatyta tvarka, kurie reguliuoja, kaip tai turėtų būti daroma. Tačiau realybėje, tarkim, realūs užsakovai to

padaryti negali, tada klausimas ką daryti toliau? Tada įsijungia valstybinės priemonės - tai yra dotacijos finansinė pagalba. Teko matyti pavyzdžių Švedijoje ir Prancūzijoje, kur aš stažavausi. Ten yra pati veiksmingiausia priemonė - tai apmokėti architektūrinius tyrimus, istorinius tyrimus netgi atlikti restauracijos projektą ir jį perduoti užsakovui, kuris už savo lėšas gali prižiūrėti ir valdyti jį, aišku, su sąlyga, kad jis išsipareigoja šį objektą eksponuoti ir leisti lankytojams matyti pajauti ir taip toliau, kad jis būtų ir visuomenei prieinamas. Tada valstybė išlošia, kad gelbsti tą projektą, investuoja į jį, bet stato savo mokslinio tipo sąlygas, samdo savo kvalifikuotus specialistus, o architektai pritaiko pastatus šiuolaikiniams poreikiams. Todėl yra aiškiai atskirti restauracijos specialistai, kurie dirba iki tyrimo ir koncepcijos suformavimo ir paskui įsijungia dalis, kurioje prisijungia pritaikymas. Galbūt keistai nuskambės, restauracija gali būti su nepasakymu iki galo, ne su pabaigimu iki galo, kad pritaikymas galėtų lanksčiai įnešti ženklą į savo dalį. Nes kartais atliekama restauracija iki galo, bet tada visiškai nelieka vietos pritaikymui. Tada lieka daryti tik muziejų, tačiau kiek mes galime turėti muziejų, tai gali leisti tik gerai finansiškai išsivysčiusios šalys. Posovietinės valstybės, mano požiūriu, yra eksperimentinės valstybės, nes buvo sunaikinta netik materija, bet ir pats kultūrinis požiūris. Dabar mūsų karta mokosi iš naujo tarsi po kokio „insulto priepuolio“, tikrąja šio žodžio prasme, kultūrinio insulto, po kurio netekome atminties, bet dabar mokomės iš naujo kalbėti, vaikščioti, rašyti. Tai perkeltine prasme mokomės atkurti kultūrinį objektą. Stebėdami vakarų sėkmingą praktiką, keliaudami, važinėdami, ačiū Dievui, tą daro privatūs užsakovai, sėkmingai atsineša netgi pageidavimus, būtent pamatę, kaip sėkmingai dirbama užsienyje. Galėčiau šiek tiek sarkastiškai pasakyti, kad valstybinės įstaigos šioje srityje atsilieka, ypač atsiliekiama yra su specialistų rengimu, tai didžiulė bėda, kad paveldosaugos architektai, turiu omenyje ne pareigūnai, o architektai, kurie turi atestatus jie yra neapmokami, jiems nėra suteikiama metodinė pagalba, nėra tokių paskaitų, nėra galimybės išvažiuoti su tam tikra profesionalų komanda su kuria galėtų gyvai mokytis iš pavyzdžių ir tai taikyti Lietuvoje. Gyvas žodis, gyvos ekskursijos, gyvos pamokos- tai yra žymiai didesnė nauda, negu barimas, baudimas atitinkamų inspektorių. Tai yra didžiausias negatyvas, kuris sukuria precedentą. Paveldosaugos institucijos yra laikomos pačiomis juodžiausiomis, jos yra nekenčiamos. Tai pat didelė problema yra rasti profesionalų dažytoją, mūrininką, metalo bei medžio apdirbėją. Daugelis restauracijų lieka nepilnai išdirbtos dėl būtent šio tipo profesionalių darbuotojų stygiaus. Taipogi yra didžiulis profesionalių medžiagų stygius, dėl ko taip pat nepavyksta iki galo profesionaliai įgyvendinti restauracijos. Viena didžiausių paveldosaugos problemų yra ta, kad reikalaujama atkurti restauruoti tam tikrus objektus, tačiau galimybės tai padaryti nesuteikiamos. Todėl šiuo metu viena iš išiečių -objektų konservavimas ir laukimas kol atsiras tinkamos medžiagos, specialistai.

LK: Turbūt – tai problema su kuria dažniausiai susiduria privačiomis lėšomis finansuojami objektai, o tai mažesnė problema kalbant apie rūmų restauravimą. Kiek man žinoma, jūs dirbote prie Sapiegos rūmų restauravimo projekto. Gal galite šiek tiek plačiau pakomentuoti, kokie sprendimai priimti su kokiomis problemomis tenai susidūrėte?

LJ: Pirmiausia, manau, šiuo atveju turėtų būti institucijos, kurios nustatymų optimaliausią, mažiausią kainą už kurią galima restauracija, jeigu skirtos lėšos per mažos ją atlikti, ir gerai apsvarstyti

ar ji nežus. Tiesiog geriau padaryti konservaciją, kad jis stovėtų daugelį metų. Sapiegos rūmuose pirmas kolektyvas projektą "paminklai" atliko pirmą fazę, atkūrė 17a tūrius, tai reiškia nuvalė 19a. pakeitimus. Tačiau nors į tai buvo žvelgiama labai kritiškai ir būta įvairių nuomonių architektas Evaldas Prulis nusprendė tai įgyvendinti. Na, o mūsų darbas buvo pritaikyti tai kultūros funkcijai, mes su Pruliu aptarėme koncepciją, kad tai galėtų būti daroma tokiu metodu, kad nebus pilnai atkurti tinkai, piešinių fragmentai, grindys, bus paliekamas esamas mūras, konservuojamas, netgi parodoma atvira raida. Grindys buvo priimtos sąlyginės iš maumedžio lentų, tiesiog simboliškai eksponuojama kad tai buvo medis.

LK: Taip nuspręsta buvo dėl informacijos trūkumo ?

LJ: Nebuvo paraidžiui rasta, buvo tik aprašas, kas galėjo kiekvienoje patalpoje būti. Man buvo labai priimtina ši pozicija, nes aš esu šiuolaikinės architektūros mylėtoja - tai ir stengiausi iš šios pozicijos į tai žiūrėti nerestauruoti paraidžiui naudojantis užsienio analogu, pagal amžiaus atitikmenį, o būtent pagarbiai palikti tai, ką radom, atidengėm. Pritaikymą daryti su atsitraukimu (pagarbiu) nuo autentiškumo. Mes ilgai svarstėme kokius sprendimus pritaikyti šiame objekte, labiau išlaikyti autentiškumą ar palaikyti šiuolaikine intervencija. Rūsyje buvo išlikę skliautai, o grindis nusprendėme išlieti pilku betonu su ta mintimi, kad tai buvo kieta danga, tačiau originalių grindų nebeišlikę išskyrus vieną patalpą. Manome, kad ten buvo paduodamos prekės, nes buvo nuolaidžios grindys, tos grindys bus konservuotos ir restauruotos, o visa kita užliejama betonu irgi atitraukiant nuo sienų ir visose tose atitrauktose vietose bus paslėptas apšvietimas, kuris dar labiau atskleis šiuolaikinę intervenciją tačiau ji nėra labai ryški. Taip pat nusprendėme patį apšvietimą, jungiklius ir rozetes išvedžioti taip, kad nepažeisti itin brangių ir autentiškų išlikusių detalių. Vienoje iš patalpų nusprendėme pakabinti šiuolaikinius sietynus, tačiau tokius, kurie primintų baroko laikotarpį, todėl labai smagu, kad rinkoje jau galima atrasti tai ko reikėjo.

LK: Panašu, kad tai bus išskirtinis projektas ir labai skirsis nuo daugelio Lietuvoje kitų restauruotų objektų.

LJ: Aišku, mes dar laukiame visų etapų vykdymo patvirtinimų.

LK: Turbūt jūs turite nuomonę ir apie kitus restauruojamus Lietuvoje dvarus apskritai jų pritaikymo galimybes.

LJ: Taip, aišku čia vėl yra didelis skirtumas ar tai yra tarkim pilis, dvaras ar gyvenamas namas. Tarkim Kaune labiausiai dominuoja tarpukariniai namai, ypatingai gyvenamieji namai. Tačiau skaudu, kad viešosios organizacijos tai susigriebė įvertinti tik dabar, kai apie tai mes, architektai, kalbėjome apie 1993-1995 metus. Tuo laikotarpiu institucijos niekaip nereagavo į tarpukarinius objektus. 1995 metais, kai grįžau iš Švedijos, sužinojau apie pramoninę paveldosaugą. Man buvo neįtikėtina, kad pramonės paveldas irgi vertybė. Tai jaunam žmogui buvo šokas. Man teko garbė siūlyti Spirito fabriko pritaikymą Ragučiui. tai siūliau su intencija, kad parodyti fabriką kaip fabriką: su kaminu, su fabriko eksponavimu, bet paskui prasidėjo krizė ir viskas nutolo. Tačiau dabar teko matyti, kas norima su juo daryti ir tai tikrai liūdina, kad nekreipiamas dėmesys, kas buvo seniau norima daryti, nežiūrima į pasiūlymus. Tam tikruose objektuose matau degradaciją dėl to, kad yra sumenkinta paveldosaugos specialistų vertė.

Galbūt–tai užsakovo kaltė. Kolkas vienintelis būdas Lietuvoje tai sustabdyti yra tokius objektus traukti į registrą. O iš kitos pusės, kaip man teko matyti kitose šalyse, vaikus traukti ir mokyti apie kultūrą ir jos istoriją. Tada visai keičiasi jiems užaugus požiūris į tokius objektus.

LK: Tai, manau, neužilgo Lietuvoje, irgi prasidės, nes daugelis restauruotų dvarų turi edukacines programas ir tikėkimės, kad tai ir prisidės prie kultūros .

LJ: Dvarai turbūt lietuviams labiausiai yra priimtini, nes dar dabar kai kurie nori save tapatinti su bajorais, tegul net jei ir jie yra kartais apsišaukėliai. Tačiau jei tai padės pajudėti kultūrinei sferai į priekį - tebūnie. Taip pat, manau, kad reikėtų visuomenę priauginti prie tos intelektualios restauracijos, konservacijos, kada yra nebijoma, kad neatstatomas dirbtinai kažkoks bokštas ar fasadas iš popieriaus. O yra sąmoningai yra sustabdoma ir pasakoma tiek radome tiek ir paliksime.

LK: Jūsų nuomone, kodėl dažniausiai atstatomi labiausiai išlikę objektai, kurie gali labiausiai atskleisti visą praėjusio laikotarpio „pompaštiskumą“, o tie kurie griūna yra ir paliekami likimo valiai.

LJ: Aišku, Tai yra susiejama ir su nežmoniškomis lėšomis.

LK: O koks Jūsų požiūris į aplink dvarus esančius vėlesnio laikotarpio pastatus, kaip manote ar jie turi būti griaujami ar palikti kaip to laikmečio reliktas ?

LJ: Na širdis pirmiausia sako – griauti. Tie sovietiniai pastatai neretai išdanko dvaro kompoziciją. Manau, būtų galima, gal ,tiesiog, pasirinkti kokį dvarą tam, kad parodyti kokia raida tuo metu vyko. Šią idėją iškėlė Jurgis Bučas kalbėdamas apie „Lituanika“. Daugelis pasisakė, kad vis dėl to reikėtų nugriauti tą pagrindinį „Lituanikos“ pastatą, kadangi jis „nemastelyje“ ir labai užstoja visą senamiesčio vaizdą nuo upės pusės. J. Bučas buvo vienintelis, kuris pasisakė ne–čia tyčia reikia palikti, kad parodyti koks būdavo statomas monstras, kad užgožti tą kultūrą, kuri už jos egzistavo.

LK: Tada gal būtų galima paklausti, apskritai, apie sunaikintus ar perstatytus, pastatytus sovietmečio laikotarpio pastatus. Pavyzdžiui, apie Žaliąjį tiltą, ar tos skulptūros turėtų būti paliekamos, kaip tam tikras to laikotarpio atspindys, ar geriau nuimtos?

LJ: Aš neslėpsiu, kad buvau šalinikė. Skulptūras nuimti yra visiškas delikantizmas ir primityvi baimė, nes pats Žalio tiltas (tikrasis) atrodė kitaip. Čia jau kitas etapas, tarkim, sovietinės skulptūros yra kurtos tam tikrų menininkų (aš nekalbu apie aukštą meninę vertę), tačiau tai buvo tiesiog sovietmečiu pastatyta dalis. Tos skulptūros turi labai aiškų to laikotarpio ženklą ir jos sustatytos tam tikru principu. Tai man šiek tiek primena Italiją, šiek tiek fašizmą. Aš manau, kad ten turėtų būti užrašai, kurie liudytų, kad tai yra okupantų kultūra, kad atvykę turistai ar praeinantys moksleiviai perskaitytų ir jiems būtų viskas aišku. Šie paminklai tada būtų suprantami, kad mes nelaikome jų teigiamais, mes juos suprantame kaip proceso dalį. Kad tai buvo okupantų paliktas darbas. Bet ir pats tiltas turi vientisą kompoziciją ir dabar kai nuėmė tas skulptūras jis atrodo, kaip, paprasčiausiai, apvogtas, jis visiškai prarado savo charakterį, specifiką, nes jis vis tiek darytas pagal senesnių laikotarpių stilistiką. Kiek bandau prisiminti, mes kaip ir daugiau nebeturime tiltų su skulptūromis.

LK: Dėkoju už pokalbį.

5. PRIEDAS. ISTORINIS – POLITINIS KONTEKTAS

Istorinės medžiagos apie Antanavą nėra išlikę daug, tačiau didžiąją jos dalį yra užrašęs Benjaminas Mašalaitis knygoje „Sūduvos krašto dvarai“. Remiantis šio autoriaus surinkta medžiaga buvo atlikta istorinio- politinio konteksto analizė.

„1578 metais Birštono girios inventoriuje rašoma, kad prie Šešupės esančiose Gelvialaukio lankose prišienaujama 12 stirtų šieno. Tai pirmasis rašytinis šios vietovės pavadinimas.“¹²¹ Kaimas ir dvarvietė vadinama dar ir Antanavos vardu (lenkiškai Antonowo). Iš 1744 metų dokumentų matyti, kad Pilviškių apylinkėse nebuvo nė vieno dvaro. Jį Antanave, Gelvialaukio lygumoje, tikriausiai tik to amžiaus antroje pusėje įkūrė Starobudo ir Pilviškių seniūnas Mikalojus Chrapovickis, kuris jau Užnemunėje buvo išgarsėjęs statybomis: pvz., 1759 metais pastatęs Skriaudžių koplyčią. Literatūroje šio dvaro kūrimo nuopelnai klaidingai priskiriami Vitebsko vaivada, Antanavo seniūnui Jonui Antanui Chrapovickiui, gyvenusiam 1612 – 1685 metais ir Pilviškių seniūnu tapusiam 1669 metais. Yra abejotinų tvirtinimų, kad XVII a. Pilviškiai priklausė Antanavo seniūnijai, tačiau turėjo būti atvirkščiai. „Iš pastarojo Pilviškiaus ir jo apylinkes perėmė sūnus, Smolensko pilininkas, Kristupas Antanas Chrapovickis (mirė 1703 m.), kuris sūnų neturėjo. Tuomet Pilviškiai ir Antanavas atiteko kitiems šios giminės atstovams - žinoma, kad 1709 m. seniūnu buvo Ščeponas (Steponas), o 1730 m. Antanas Chrapovickiai. 1756 m. Pilviškių seniūnu minimas Antanas Martynas Chrapovickis, kurio iniciatyva kaime iškilo nauja medinė bažnyčia. Neaišku, ar tai tas pats asmuo, kuris įvardintas senesniame dokumente.“¹²²

Tikėtina, kad dvarą įkūrė Ketverių metų Seimo narys, Jono Antano Chrapovickio proanūkis Mikalojus Chrapovickis (1740 – 1800). Jo sūnus Antanas (g. 1760) taip pat buvo Ketverių metų Seimo atstovas. Antano vardo paplitimas šioje giminėje neleidžia tiksliai identifikuoti dvaro įkūrėjo. Manoma, kad Antano vardas davė pradžią kaimo bei dvaro pavadinimams.

„Teigiama, kad po LDK žlugimo dvaras atiteko Rusijos generolui. Prūsija, okupavusi Užnemunę, pareikalavo, kad M. Chrapovickis įrodytų nuosavybės į dvarą teises. O jis jų neturėjo, nes ATR karalius dvarų valdymą didikams patikėdavo iki jų gyvenimo pabaigos. Tokio paaiškinimo prūsams nepakako. Jie dvarą suvalstybino. Mikalojus Chrapovickis 1800 metais mirė. Antanas Chrapovickis susilaukė tik dviejų dukterų Onos (g. 1790 m.) ir Elenos (g. 1810 m.). Tiesa, Pilviškių apylinkėse ši giminė valdų turėjo dar iki 1866 metų“¹²³.

Prancūzų kariai pro Antanavą pražygiavo 1812 metų birželio pabaigoje. Po devyniolikos metų pro dvarą praėjo generolo Antano Gelgaudo sukilėliai, traukdami sunkias patrankas. „

XIX a. I pusėje (ne anksčiau kaip 1818 metais) Antanavo dvarą nupirko dvarininkai Šabunevičiai, kurie valdė ir daugiau dvarų: garsiausias iš jų Sūduvoje – Karalkrėslis.“¹²⁴ Iš išlikusios rūmų fasade 1830 metų datos galima spręsti, kad jie tuo metu kūrėsi ir pastatė pagrindinius pastatus.

¹²¹ Benjaminas Mašalaitis, *Sūduvos krašto dvarai* (Marijampolė: Piko valanda leidykla, 2015), p. 19

¹²² *Ibid.*, p. 19 - 20

¹²³ *Ibid.*, p. 22

¹²⁴ *Ibid.*, p. 22

Antanavo dvaras glaudžiai susijęs ir su 1863 metų sukilimu – pats dvarininkas, turėdamas generolo laipsnį, gerai išmanė karybą ir, manoma, priklausė Centriniam sukilėlių komitetui. Antanave 1863 metų sausio 30 d. įvyko Augustavo vaivadijos sukilėlių suvažiavimas, kuriame dalyvavo ir centrinės sukilėlių vadovybės paskirtas Augustavo vaivadijos civilinis viršininkas Cirijakas Akordas bei Šveikovskis, išrinktas vaivadijos laikinuoju kariniu viršininku. Viktorui Šabunevičiui buvo skirtos išdininko pareigos. Jo artimiausiu sukilimo reikalų padėjėju tapo valstietis Simonas Balsys.

Šiame suvažiavime, kuriame dalyvavo net keli šimtai sukilėlių, kilo daug nesutarimų tarp „baltųjų“ (jiems atstovavo C. Akordas) ir „raudonųjų“. Laimėjo pirmųjų pozicijos. Mokymai vykdavo aukštoje Pašešupio lankų žolėje. Kopyčios rūsyje buvo laikomi sukilėlių ginklai, o po altoriumi slapstėsi sukilėlių vadovai, iš kurių išskirtinas Špakas,¹²⁵. „1864 metais dvarininkės iniciatyva buvo pastatytas medinis kryžius kritusiems kovose ties Šilakoju atminti“¹²⁶.

„1940 metais dvarininko dukra Viktorija Šabunevičiūtė teigė, kad jos tėvas Viktoras Šabunevičius, Antanavo, Gižų, Čystos Būdos, Mikalajevo dvarų savininkas ar bendrasavininkis (be dukters išvardintų dvarų, jos tėvui dar priklausė Rutkos, Šilsodžio ir Karalkrėslio dvarai), buvo ilgai rusų kareivių ieškomas. Tėvas pats atėjęs pas komendantą, ir pareiškęs pretenzijas dėl sunaikinto turto. Jis buvo suimtas ir tik po dvejų metų paleistas iš Daugpilio kalėjimo.“¹²⁷

Administruoti ūkį padėjo iš Bistrampolio dvarininkų kilęs Kazys Bystramas, kurio giminaitis Kazys Bystramas (1859-1923) 1883 metais vedė Oną Šabunevičiūtę. Ši pora susilaukė trijų sūnų: Viktoro, Stanislovo, Edvardo, ir dviejų dukterų - Marijos bei Kristinos.

1915 metais balandį Antanavo dvaras nukentėjo, kai caro armija Gaisrių-Antanavo dvaro ruože gynėsi nuo kaizerinės Vokietijos karių, bet buvo priversta atsitraukti.

1923 metais dvaro žemė išdalinta, tačiau Šabunevičiai ir toliau gyveno dvarvietėje, kurioje veikė „Nektaro“ bendrovės alaus bravoras, spirito varykla, mielių gamyklėlė. Nemažai pelno davė ir šienaujamos pievos.

1935 metais dvaro savininke įvardinta Marija Šabunevičienė (mirė iki 1938 m.).

1938 metais Lietuvos telefonų knygoje dvarininku minimas Edvardas Šabunevičius, galbūt Stanislovo Šabunevičiaus anūkas. Kitų nuomone, Stanislovas vyriškos lyties palikuonių neturėjo ir kalbama apie kitą šios giminės atstovą.

1945 metais įsteigta biblioteka. 1946 metais iš Gaisrių kaimo atkelta pradžios mokykla, nuo 1950 metų - Gaisrių septynmetė, nuo 1962 metų - Antanavo aštuonmetė, devynmetė, o nuo 1993 metų - pagrindinė mokykla.

Šiuo metu dvaro rūmuose įsikūręs Antanavo medicinos punktas ir kultūros namai. Parką valdo Antanavo spirito gamykla.

¹²⁵ Benjaminas Mašalaitis, *Sūdosvos krašto dvarai* (Marijampolė: Piko valanda leidykla, 2015), p. 24

¹²⁶ *Ibid.*, p. 24

¹²⁷ *Ibid.*, p. 26

6. PRIEDAS. ANTANAVO BERDUOMENĖS TEIKIAMOS PASLAUGOS IR VEIKLA

Antanavo bendruomenės centras teikiamos paslaugos:

1. Informavimo;
2. Konsultavimo (įsidarbinimo, laiko planavimo, socialinių įgūdžių klausimais);
3. Mokymų organizavimo;
4. Tarpininkavimo tarp asmens (šeimoms) ir jo aplinkos (kitų institucijų, specialistų, asmenų);
5. Kultūros tradicijų puoselėjimo;
6. Maitinimo organizavimo bendruomenės centre;
7. Maisto davinių išdavimo;
8. Laisvalaikio organizavimo;
9. Prausimosi ir skalbimo;
10. Vaikų dienos centro;
11. Trumpalaikė socialinė globos ikimokyklinio amžiaus vaikams;
12. Karšto maisto pristatymo į namus.

Bendruomenės projektai įgyvendinti per paskutinius 10 metų:

1. 2004 metais buvo išrinkti gatvių ir kaimų seniūnai, kurie atstovauja bendruomenės grupių interesams;
2. 2006 metais iš aukų ir bendruomenės narių skirto 2 proc. gyventojų pajamų mokesčio įsigyta patalpų.. Vidaus ir lauko remontas atliktas iš Žemės ūkio ministerijos ir Kazlų Rūdos savivaldybės skirtų lėšų (buvo sutvarkytas stogas, atliktas dalinis vidaus patalpų remontas, sutvarkytas vandentiekis, renovuota šildymo sistema, įrengta signalizacija). Visus darbus atliko bendruomenės savanoriai. Bendruomenės nariai padovanojo centrui indų, baldų, gėlių ir kt..
3. 2006 metais Antanave jaunimas įrengė labirintą, kuris davė startą jaunimo klubo veiklai;
4. 2007 metais Antanave bendruomenės centre pradėtos teikti socialinės paslaugos (skalbimo, prausimosi), pradėjo veikti vaikų dienos centras „Draugai“, kurį iki šiol finansuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Kazlų Rūdos savivaldybė;
5. 2008 metais pagal Vidaus reikalų ministerijos projektą bendruomenės centro patalpose įrengtas viešasis interneto prieigos taškas;
6. 2009 metais Antanavo bendruomenė tapo Europarlamentaro E. Maldeikio konkurso „Čia gera gyventi“ nugalėtojais ir laimėjo kelionę į Briuselį; 2008.
7. 2009 metais Lietuvos Respublikos Prezidentūroje patvirtinta Antanavo heraldika;
8. 2009 metais pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Prienų rajono Šilavoto ir Telšių rajono Nevarėnų bendruomenėmis;
9. 2010 metais Antanavo bendruomenės nariai aktyviai dalyvavo inicijuojant Antanavo koplyčios atstatymo darbus. Koplyčia atstatyta pagal Kazlų Rūdos savivaldybės EEE ir Norvegijos finansinių mechanizmų projektą;

10. 2010 metais Antanavo bendruomenėje lankėsi Lietuvos Respublikos prezidentė Dalia Grybauskaitė;

11. 2010 metais pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Jurbarko rajono Viešvilės bendruomenės centru „Skalvija“;

12. Iki 2011 metų Antanave surengta 10 paramos koncertų, skirtų vaikams, sergantiems onkologinėmis ligomis;

13. 2011 metų birželio 7 d. po 40 metų į koplyčią sugrąžintas restauruotas Antanavo koplyčios paveikslas „Madona su kūdikiu“;

14. 2011 metų liepos 9 d. pašventinta restauruota Antanavo koplyčia;

15. 2011 metais pradėtos teikti sociokultūrinės paslaugos neįgaliesiems bei karšto maisto paslauga vienišiesiems asmenims;

16. 2011 metais bendradarbiaujant su Marijampolės darbo birža Antanavo bendruomenėje buvo įdarbinta 8 bedarbiai;

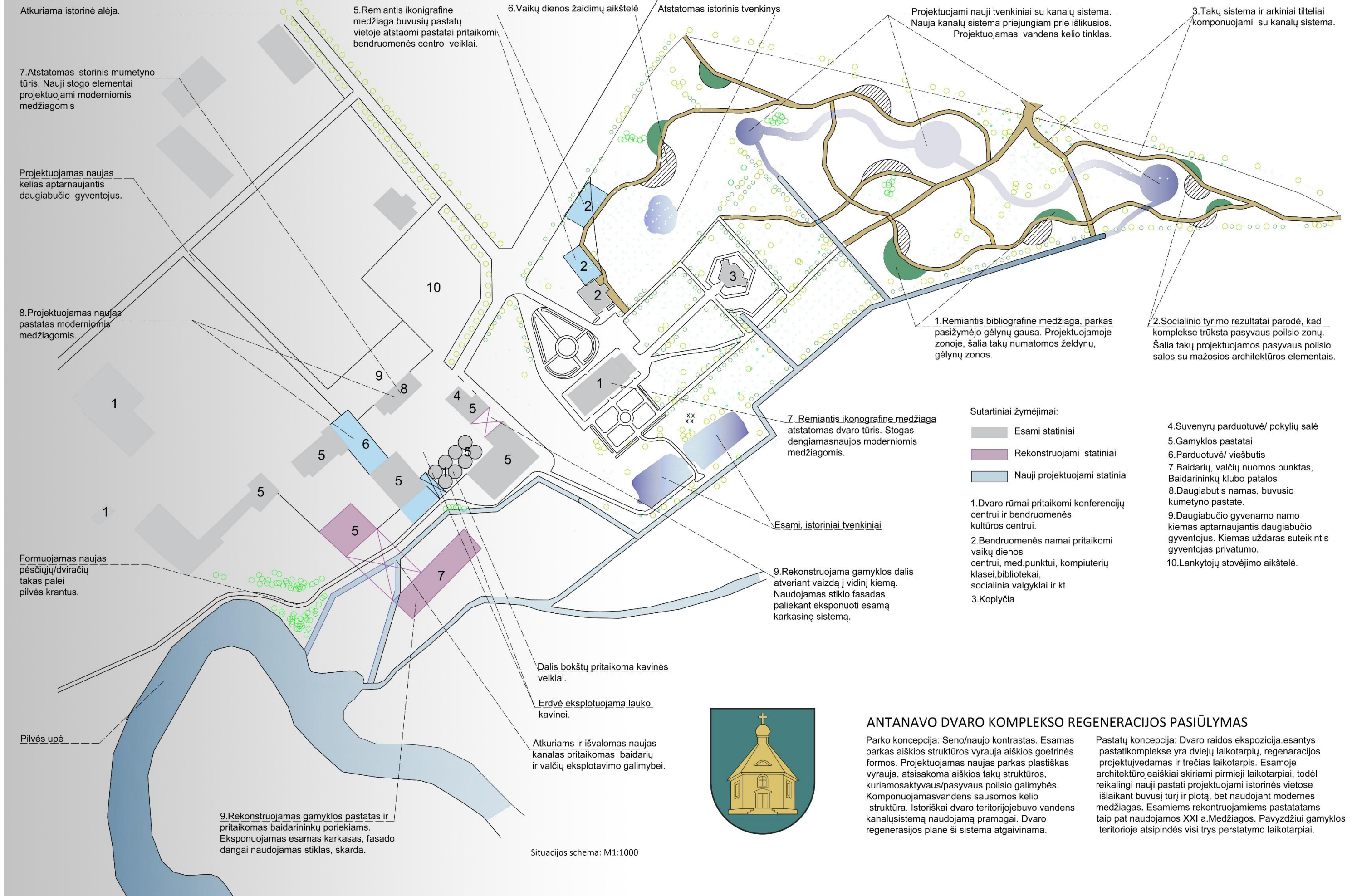
17. 2011 metais įgyvendintas pirmasis tarptautinis projektas „Antanavo, Nevarėnų, Luokės, Viešvilės ir Slovakijos Tatrų regiono kaimo plėtros dalyvių partnerystė“ pagal Lietuvos 2007-2013 metų KPP priemonę „Lietuvos kaimo tinklas“;

18. 2011 metais pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Ukmergės rajono III Antakalnio kaimo bendruomene

19. 2011 metais Antanavo bendruomenė parengė du infrastruktūrinius projektus pagal Sūduvos VVG strategiją; „Antanavo kultūros namų rekonstrukcija“ ir „Buvusio Antanavo dvaro parko tvarkybos darbai“, kurių bendra vertė - 1 030 338,36 Lt.

20. 2012 metais pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Telšių rajono Luokės bendruomene.

7. PRIEDAS. PROJEKTUOJAMOS SITUACIJOS SCHEMA

ANTANAVO DVARO KOMPLEKSO REGENERACIJOS PASIŪLYMAS

Parko koncepcija: Seno/naujo kontrastas. Esamas parkas aiškios struktūros vyrauja aiškios goetrinės formos. Projektuojamas naujas parkas plastiškas vyrauja, atsakoma aiškios takų struktūros, kuriamos aktyvaus/pasyvaus poilsio galimybės. Komponuojamas vandens sausumos kelio struktūra. Istorškai dvaro teritorijoje buvo vandens kanalų sistema naudojama pramogai. Dvaro regeneracijos plane ši sistema atgaivinama.

Pastatų koncepcija: Dvaro raidos ekspozicija. Esantys pastatų komplekse yra dviejų laikotarpių, regeneracijos projektuojamas ir trečias laikotarpis. Esamoje architektūroje aiškiai skiriami pirmieji laikotarpiai, todėl reikalingi nauji pastatai projektujami istorinėse vietose išlaikant buvusį tūrį ir plotą, bet naudojant modernes medžiagas. Esamiems rekonstruojamiems pastatams taip pat naudojamos XXI a. Medžiagos. Pavyzdžiui gamyklos teritorijoje atsipindės visi trys perstatymo laikotarpiai.